

Høgskulen på Vestlandet

Norsk 3, emne 4 - Masteroppgave

MGBNO550-O-2023-VÅR2-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	02-05-2023 09:00 CEST	Termin:	2023 VÅR2
Sluttdato:	15-05-2023 14:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave - Bergen		
Flowkode:	203 MGBNO550 1 O 2023 VÅR2		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	221
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	44325
----------------------	-------

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner avtalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/uirksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

MASTEROPPGAVE

«Økokrim i barnelitteraturen»

En økokritisk analyse av barnekrimboken *Dei svarte svanene* og en drøfting av dens litteraturdidaktiske potensial på barnetrinnet

«Ecocrime in children's literature»

An ecocritical analysis of the children's novel *Dei svarte svanene* and a discussion of its literary didactic potential in the elementary school

Amalie Losnegaard-Elgsås & Mari Kvåle

Masteroppgave i norsk GLU 1-7 (MGBNO550)

Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking

Fakultet for lærarutdanning, kultur og idrett

Veileder: Ahmed Akef Khateeb

15.05.23

Vi bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Sammendrag

Et overordnet mål for denne masterstudien har vært å belyse hvordan skjønnlitteraturen fremstiller natur og forholdet mellom mennesker og natur, samt å sammenfatte barnekrimbokens dannelsingspotensial i relasjon til bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen. Studien undersøker Ruth Lillegravens illustrerte barnekrimbok *Klodeklubben: Dei svarte svanenes* potensial til å invitere til refleksjoner rundt forholdet mellom mennesker og natur. I tillegg undersøker og drøfter den hvordan boken kan arbeides med som et utgangspunkt for økokritiske litteratursamtaler, for å forme fremtidens økoborgere.

På bakgrunn av det overordnede målet har vi benyttet oss av teorier om krimsjangeren og teori om bokens modaliteters samspill. Vi har også benyttet oss av teorier fra det økokritiske feltet, hvor vi blant annet har vektlagt begrepene antroposentrisme og økosentrisme. Miljøorienterte tekster og økokritiske spørremåter har også blitt vektlagt. Teorier om bærekraftig litteraturundervisning er også sentrale for studiens didaktiske tilnærming. For å svare på studiens problemstilling har vi benyttet oss av litterær analyse som metode og gjennomført en kvalitativ analyse av boken *Klodeklubben: Dei svarte svanene*. Analysen vektlegger bokens sjanger, ved å undersøke hvordan sjangeren belyser klima- og miljøutfordringer, gjennom krim og spenning. Analysen er også økokritisk motivert for å undersøke naturfremstillinger, fysiske omgivelers rolle og fremstillinger av forholdet mellom mennesker og natur. Bokens to modaliteter, illustrasjoner og verbaltekst, har blitt analysert for å undersøke samspillet og helheten de utgjør. Med bakgrunn i funn fra analysen har vi diskutert hvilke refleksjoner om naturfremstillinger i litteratur og om forholdet mellom mennesker og natur boken inviterer til.

Resultater fra studien viser at krimsjangeren kan tilby noe mer enn spenning og mystikk, ved at den kan belyse problemstillinger som er strukturelle og koblet til storsamfunnet. Barnekrimbokens miljøetiske dimensjon har derfor vist seg å være svært relevant å diskutere i et økokritisk perspektiv. Studien viser også at *Klodeklubben: Dei svarte svanene* som objekt og utgangspunkt for økokritiske litteratursamtaler, vil kunne gi elever kunnskaper, ferdigheter og holdninger som kan bidra til å forme dem som økoborgere. Resultatene fra studien viser derfor at bokens tematikk og handling kan invitere leseren til å reflektere over og å bli bevisst på hvordan forholdet mellom mennesker og natur påvirker ulike menneskelige væremåter, og at dette har konsekvenser for klimaet og miljøet.

Abstract

The overall aim of this master's thesis has been to explore how nature and the relationships between humans and nature is portrayed through fiction and to summarize the potential of the children's detective fiction in relation to sustainable development as an interdisciplinary topic in schools. The study examines Ruth Lillegraven's illustrated children's detective novel *Klodeklubben: Dei svarte svanene*'s potential to encourage reflections on the relationship between humans and nature. In addition, it examines and discusses how the book can be used as a foundation for ecocritical literary conversations, in order to form future eco-citizens.

Based on the overall aim we have used theoretical perspectives about the crime genre, as well as theoretical perspectives on the interaction between the modalities of the book. We have also used theories from the ecocritical field, including the terms anthropocentrism and ecocentrism, as well as environmental texts and ecocritical questions. Theories about sustainable literary education are also central to the study's didactic approach. To answer the research question, we have used literary analysis as a method and conducted a qualitative analysis of the book *Klodeklubben: Dei svarte svanene*. The analysis emphasizes the book's genre by examining how the genre explore climate and environmental challenges through crime and suspenseful elements. The analysis is as well ecocritical motivated to examine constructions of nature, the physical settings, and constructions of the relationship between humans and nature. The two modalities of the book, illustrations and verbal text, is analyzed to examine the interaction between them, and the overall effect they create. Based on the findings from the analysis, we then discuss how the book can encourage reflections about constructions of nature and the relationship between nature and humans.

The result from this study shows that the crime genre can offer something more than mystery and excitement, by placing emphasis on structural issues linked to society. The environmental ethical dimension of the children's detective fiction has therefore proven to be highly relevant for discussion from an ecocritical perspective. The study also demonstrates how *Klodeklubben: Dei svarte svanene* as a foundation in ecocritical literary conversations can provide students with knowledge, abilities and attitudes that can contribute forming them in becoming eco-citizens. The results therefore show that the book's thematic arrangements and plot can encourage the reader to reflect on and to become aware of how the relationship between humans and nature impacts different human actions, and that this has consequences for the climate and the environment.

Forord

Fem fantastiske og lærerike år på lærerutdanningen ved Høgskulen på Vestlandet er ved veis ende. Arbeidet med masteroppgaven har vært krevende og utfordrende, men har også vært givende. Vi sitter igjen med en erfaring vi ikke ville vært foruten og har tilegnet oss enorme mengder lærdom gjennom denne prosessen, som gjør oss klare og motiverte for hva enn som venter oss videre.

Først og fremst vil vi rette en spesielt stor takk til vår kunnskapsrike og flinke veileder Ahmed Akef Khateeb. Tusen takk for gode og konstruktive tilbakemeldinger som utvilsomt har vært hjelpsomme i arbeidsprosessen.

Vi ønsker også å takke vår studiegjeng. Takk for hytteturer, Spaniaturer, middager og ikke minst lange dager på lesesalen. Studietiden hadde ikke vært den samme uten dere.

Sist, men ikke minst må vi også takke hverandre. Samarbeidet har gått over all forventning og kombinasjonen av våre gode og mindre gode kvaliteter har vist seg å utfylle hverandre på en enestående måte. En epoke i livet avsluttes med et vennskap for livet, takk.

Amalie Losnegaard-Elgsås og Mari Kvåle

Bergen, mai 2023

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	II
Abstract	III
Forord	IV
1.0 Innledning	8
1.1 Bakgrunn for valg av oppgave	8
1.2 Litterært materiale	9
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	11
1.4 Oppgavens struktur.....	12
1.5 Læreplanverket (LK20) og bærekraftig utvikling	14
2.0 Teoretisk forankring	17
2.1 Kriminallitteratur for barn	17
2.1.1 Kriminalfortellingen	17
2.1.2 Barnekrim	22
2.1.2.1 Karakterer og setting	24
2.1.2.2 Barnekrim og serielitteratur.....	28
2.1.3 Barneleseren	29
2.2 Å lese tekst og bilder	30
2.2.1 Den illustrerte barneromanen	31
2.2.2 Bildeboken.....	32
2.2.3 Paratekster	33
2.3 Økokritikk	36
2.3.1 Hva er økokritikk?.....	36
2.3.2 Antroposentrisme og økosentrisme	40
2.3.3 Miljøorienterte tekster	41
2.3.4 Økokritikk i norsk forskning	43
2.3.5 Økoborgerskap	44
2.4 Bærekraftig litteraturundervisning	47
2.4.1 Bærekraftig utvikling	47

2.4.2 Bærekraftig utvikling i skolen	49
2.4.3 Litteraturens danningspotensial i økokritisk sammenheng	51
2.4.4 Økokritiske litteratursamtaler	53
3.0 Metode	56
3.1 Litterær analyse	56
3.2 Teoretiske og vitenskapsteoretiske overveielser	58
3.3 Metodiske valg i analysens oppbygning	59
4.0 Analyse	61
4.1 Krimanalyse	61
4.1.1 Paratekstene	62
4.1.2 Dei svarte svanene som detektivroman	64
4.1.3 Karaktergalleriet i Dei svarte svanene	67
4.1.3.1 Sivert – den tenkende	68
4.1.3.2 Vanja – den handlende	70
4.1.3.3 Mo – den kunnskapsrike	72
4.1.3.4 Sure-Luke og Johs. Johnsen – de mistenkte	75
4.1.3.5 Mona-Lill – skurken	76
4.1.3.6 Avisjournalisten Rolf og Politimannen Ola – de udugelige voksne	78
4.1.4 Det spennende i <i>Dei svarte svanene</i>	79
4.2 Økokritisk analyse	81
4.2.1 Dei svarte svanene som miljøorientert tekst	81
4.2.2 Økokritiske spørremåter	86
4.2.2.1 Fremstillinger av natur	87
4.2.2.2 Fysiske omgivelser	89
4.2.2.3 Fremstillinger av miljøkrisen	91
4.2.3 Karakterenes forhold til natur	92
4.2.3.1 Sivert	93
4.2.3.2 Vanja	97
4.2.3.3 Mo	102
4.2.3.4 Mona-Lill	104
5.0 Diskusjon	107

5.1 Fokuspunkter	107
5.1.1 Ulike holdninger til natur	108
5.1.2 Fysiske omgivelser og fremstillinger av natur	111
5.1.3 Miljøkrise og bærekraft	113
5.2 Elevene som økoborgere	116
6.0 Konklusjon	118
7.0 Litteraturliste	121

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

Det er ingen tvil om at klimaendringer og bærekraftig utvikling er sentralt på alle plan i samfunnet. FNs klimapanel konkluderer gjennom tusenvis av forskningsartikler at klimaet endrer seg drastisk og at den globale oppvarmingen får konsekvenser for alle levende organismer (Klein, 2020, s. 31). FN-sambandet (2021a) hevder at for å skape en bærekraftig verden er vi avhengig av en felles målrettet plan for globale mål og visjoner. I 1983 ble verdenskommisjonen for miljø og utvikling opprettet hvor det å foreslå strategier som kunne bidra til å løse både fattigdoms- og miljøproblemer ble en målsetning. Bærekraftig utvikling ble tatt på alvor og i 1987 forandret Brundtlandkommisjonens sluttrapport hvordan man tenkte om miljø- og utviklingsspørsmål (FN-sambandet, 2021a). I år 2000 ble tusenårsmålene etablert av FNs generalforsamling. Åtte mål skulle nås innen femten år, hvor en skulle bekjempe fattigdom. I tillegg vektla mål nummer 7 sikring av en miljømessig, bærekraftig utvikling. Da fristen for tusenårsmålene gikk ut i 2015, trådte FNs bærekraftsmål i kraft året etter. Med bærekraftsmålene fikk alle land i verden en plan med felles mål, for å bekjempe ulikhet, utrydde fattigdom og stoppe klimaendringene innen 2030 (FN-sambandet, 2021a). Med tanke på at målene skal nås allerede om 7 år, uten særlig store endringer i riktig retning, når det kommer til å stoppe klimaendringene, er vi spente på om målene i det hele tatt kommer til å nås.

FNs bærekraftsmål nr. 4 «God utdanning» trekker forbindelseslinjer til vårt mandat, nemlig skolen og vårt ansvar i arbeidet mot å nå målene, som fremtidige lærere. Utdanning er en viktig bidragsyter til utvikling, og er en særlig viktig del av å fokusere på hvilke muligheter som finnes for et mer bærekraftig samfunn. I tillegg til å sikre utdanning for alle skal målet sørge for at den undervisningen som gis har god kvalitet, i hele utdanningsløpet (FN-Sambandet, 2022). Med vår tilegnede kunnskap om temaet bærekraftig utvikling og vår litteraturdidaktiske tilnærming til det, ønsker vi som fremtidige norsklærere å ta vår del av ansvaret, ved å bringe bærekraftig utvikling inn i skolen og særlig i norskfaget. Bærekraftig utvikling er i dag innlemmet som en rød tråd gjennom hele læreplanverket, i formålsparagrafen, i overordnet del, i kjerneelementene og i kompetansemålene (Klein, 2020, s. 9), som vi vil gå nærmere inn på i punkt 1.5.

Ved å kombinere våre undersøkelser av en litterær tekst med en didaktisk tilnærming håper vi at prosjektet vårt kan inspirere til å utvikle og bruke metoder som viser hvordan norskfaget kan forme elevenes kompetanse om bærekraftig utvikling. Den tematiske konteksten og resultater fra vårt forskningsprosjekt er relevant både for dagens skole og i samfunnet generelt. Elevene i skolen skal, blant annet av norsklærere, følges opp til å bli autonome samfunnsborgere som kan fungere som ansvarsbevisste individer i flere ulike sammenhenger. Den unge generasjonen i dagens samfunn bærer et ansvar ved at de kan bli og være den største påvirkningen i en klima- og miljømessig kontekst. Dette fører til at det å ha forbilder i skolen som handler i tråd med økologiske innsikter, som tar bærekraftige valg og som inspirerer til en miljøetisk og miljøbevisst hverdag, er avgjørende for utviklingen. Elevenes møter med slike forbilder i skolen kan blant annet konstrueres gjennom møter med litterære karakterer som representerer miljøetiske handlingsmønstre.

1.2 Litterært materiale

I denne studien analyserer vi en illustrert barnekrimbok som er utgitt i 2020. Boken *Klodeklubben: Dei svarte svanene*, heretter referert som *Dei svarte svanene* er skrevet av Ruth Lillegraven og illustrert av Jens Kristensen. Også Ole Mathismoen bidrar med et faktabasert innslag i slutten av boken, for å forsterke miljøfokuset. Boken er nummer en av så langt fem bøker i bokserien om klodeklubben. Den tar, som de resterende bøkene, opp temaer knyttet til dagens miljø- og klimautfordringer som forsøpling og forurensing av havet. Bokserien kan plasseres under sjangeren krim og er skrevet for barn i alderen 6-9 år. Følgelig presenterer vi kort bokens forfatter, illustratør og medforfatter.

Ruth Lillegraven (f. 1978) er født i vestlandsbygden Granvin og har siden forfatterdebuten i 2005 skrevet en rekke bøker i flere sjangrer, både for barn og voksne. I 2013 vant hun Brageprisen for diktsamlingen *Urd*. Diktsamlingene for barn, *Eg er eg er eg er* (2016) og *Skogen den grønne* (2018) ble også nominerte til flere priser (Samlaget, u.å.). Jens Kristensen (f. 1975) er en anerkjent illustratør og bildekunstner. For illustrasjonene til *Dei svarte svanene* vant han Kulturdepartementets illustrasjonspris (Lillegraven, 2021). Ole Mathismoen (f. 1961) har arbeidet i Aftenposten siden 1984 og med miljø-, energi- og klimaspørsmål siden 1987. Han har skrevet flere bøker som omhandler klima og miljø, både faktabøker og tegneserier (Cappelen Damm, u.å.). Bokserien *Klodeklubben* har blitt en internasjonal suksess

og rettighetene har blitt solgt til Sverige, Danmark, Polen og Færøyene (Samlaget, u.åa.).

Bokserien følger detektivbyrået «klodeklubben» og de ulike bøkene tar for seg forskjellige former for utfordringer og kriminalitet knyttet til klima og miljø. I denne boken er det oljeforurensning av havet og forsøpling av havområder som er i fokus. Det er også forskjellige hovedpersoner i hver bok og *Dei svarte svanene* følger Sivert og hans tanker og følelser. Det er derfor gjennom han vi sanser og opplever handlingen. I tillegg til Sivert er handlingen sentrert rundt Vanja og Mo, som alle bor i en liten, navnløs, bygd på Vestlandet. Et mer detaljert handlingsreferat av boken vil bli presentert i kapittel 4.

I en anmeldelse av *Dei svarte svanene* gir bokanmelder Guri Fjeldberg (2020) boken fire av seks hjerter i artikkelen «Krim dominerer blant barnebøkene. Nå avslører heltene miljøkriminalitet med mobilen» publisert i Bergens Tidende. Hun baserer anmeldelsen på forfatterens evne til å vise betydningen av å dokumentere sine påstander. Hun beskriver videre Lillegraven som en engasjert forfatter som fyller barnelitteraturen med bekymringer for miljøet, og at språket flyter stramt og fint. Kristensens illustrasjoner blir også kommentert og Fjeldberg hevder at de fanger dramatikken. Foreningen «Leser søker bok» har *Dei svarte svanene* plassert på sin 100-liste. Denne listen fungerer som en oversikt over de 100 beste bøkene som er utgitt de siste tre årene. Bøkene er valgt ut på bakgrunn av leservennlighet, litterær kvalitet og språk, samt om illustrasjonene er engasjerende og inspirerende (Leser søker bok, u.å.). Resepsjonen av boken viser til dens kvalitet innenfor det barnelitterære feltet.

Den valgte boken er som nevnt en del av en krimserie som rommer flere bøker, satt sammen gjennom bruk av personbasert serielitteratur. Krim og spenningsbøker appellerer ofte til elever. Dette bekreftes blant annet gjennom Bibliotek-systemers statistikk av de 100 mest utlånte bøkene de siste seks månedene. På denne listen finner vi 31 bøker i krimsjangeren, skrevet av samme forfatter, Jørn Lier Horst (Bibliotek-systemer, 2023). Dette viser til at ca. en tredjedel av bøker som lånes av målgruppen, handler om kriminalitet, lovbrudd og etterforskning. Dette kan ha bakgrunn i sjangerens spenningsoppbygging som fører de unge leserne inn i historien og i mysteriet på en slik måte at de ønsker å lese videre. Med utgangspunkt i sjangerens popularitet hos barn og unge ønsker vi å vise at sjangeren kan tilby noe mer enn bare leselede.

Vi har valgt ut primærlitteraturen med bakgrunn i at vi mener at den har egenskaper som kan nyttes for å formidle ett komplekst tema på en konsis og mindre komplisert måte. Den rommer mye kunnskap og åpner for muligheter til refleksjon og diskusjon i egnet forum med egnet formål. Boken har nemlig en tydelig miljøetisk dimensjon som kan tas tak i og nyttes i undervisningen, noe vi fokuserer på i vårt prosjekt. *Dei svarte svanene* tar for seg de kjente strukturene fra kriminallitteraturen og presenterer faktorer som lovbrudd, etterforskning, en konflikt og en løsning. Vi finner selve lovbruddet i denne boken interessant, fordi det kan knyttes direkte til vår bærekraftige innfallsvinkel. Lovbruddet som utføres kan defineres som miljøkriminalitet, som er strukturelt og koblet til storsamfunnet. Dermed kan vi trekke frem naturen som offer i barnekrimboken, noe som peker på hvor sårbar den er og hvor avhengig den er av mennesker. Ved at boken har kvalitet og popularitet innenfor krimsjangeren og at den konkret vektlegger natur og miljø blir den interessant å studere med både et krimperspektiv og et økokritisk perspektiv.

Det er sentralt å poengtere at alle bøkene i serien har potensiale for bærekraftig litteraturundervisning, og at serien i seg selv, både med bøkene adskilt eller satt i sammenheng, vil kunne være hensiktsmessig å benytte seg av i en undervisningskontekst. I henhold til masterprosjektets omfang ser vi oss nødt til å snevre inn prosjektet ved å benytte oss av kun en bok i forskningen. Likevel håper vi at prosjektet kan inspirere til å utvikle metoder som kan brukes med de andre bøkene i serien til samme formål.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Basert på bakgrunnen for valg av oppgave og valg av materiale har vi formulert en todelt problemstilling som lyder slik:

Hvordan inviterer barnekrimboken *Dei svarte svanene* til refleksjoner rundt forholdet mellom mennesker og natur, og hvordan kan boken arbeides med i norskundervisningen for å forme fremtidens økoborgere?

For å svare på første del av problemstillingen undersøker vi hvordan krimsjangeren preger bokens handling og tematikk. Med bakgrunn i dette undersøker vi videre hvordan fremstillinger av natur og miljøproblemer og forhold mellom mennesker og natur fremmes gjennom enkeltdeler og bokens helhet, ved å se sammenhenger mellom dem. Andre del av

problemstillingen tar utgangspunkt i det litteraturdidaktiske potensialet vi mener boken kan tilby. Med utgangspunkt i problemstillingen har vi utarbeidet tre forskningsspørsmål som vil besvares i løpet av studien:

1. Hvordan fremstilles miljøkriminalitet i boken gjennom karakterer og spenningsoppbygning?
2. Hvordan er natur representert i boken og hvordan fremstilles karakterenes ulike forhold til natur og miljø?
3. På hvilke måter kan boken arbeides med i litterære samtaler, for å fremme refleksjoner knyttet til bærekraftig utvikling?

Det første forskningsspørsmålet forholder seg til bokens sjanger og vil besvares ved å undersøke hvordan miljøkriminaliteten påvirker handlingen gjennom karakterer og spenning. Det andre forskningsspørsmålet henvender seg direkte til hvordan natur representeres i boken, samt hvordan forholdet mellom karakterene og natur er fremstilt. Disse forskningsspørsmålene vil besvares ved å undersøke bokens paratekster, illustrasjoner, verbaltekst og karakterer. Det tredje forskningsspørsmålet knytter seg til andre del av problemstillingen og vil besvares ved å ta utgangspunkt i konklusjoner fra analysene av boken. Dermed vil vi få et helhetsbilde av hvordan bokens sjanger og natur- og miljøfokus kan nyttes i litteratursamtaler, for å åpne mulighetsrom der refleksjoner knyttet til bærekraftig utvikling kan forekomme.

1.4 Oppgavens struktur

Denne studien består av et innledningskapittel, et teorikapittel, et metodekapittel, et analysekapittel, et diskusjonskapittel og et konklusjonskapittel.

Så langt i innledningskapittelet har vi gjort rede for bakgrunnen for valg av tema, valg av materiale og problemstilling og forskningsspørsmål. Videre i innledningskapittelet vil vi gjøre rede for bærekraftig utvikling i overordnet del av læreplanverket. Valget om å plassere denne redegjørelsen i innledningskapittelet, fremfor teorikapittelet, baserer seg på vår vurdering av læreplanverket som et overordnet bakteppe. Dette bakteppet vil føre med seg en videre forståelse om hvilket formål problemstillingen og forskningsspørsmålene bygger på.

I teorikapittelet har vi gjort rede for teorier om krimsjangeren, å lese ord og bilder, økokritikk og bærekraftig litteraturundervisning. Denne inndelingen inkluderer de teoretiske områdene som danner grunnlaget for vår kommende analyse og diskusjon av boken og dens mulighetsrom. I den teoretiske forankringen om krimsjangeren har vi fokusert på sjangertrekkene i kriminalfortellinger og videre koblet dette til barnekrimsjangeren, hvor vi har sett på hvordan sjangeren har blitt tilpasset barneleseren gjennom ulike forenklinger. Vi har også i denne delen sett på sammenhengen mellom barnekrimsjangeren og serielitteratur, da disse ofte sammenfaller. Følgende har teori om å lese ord og bilder blitt forklart ved å ta utgangspunkt i teorier om den illustrerte barneromanen og bildeboken, for å kunne analysere samspillet mellom verbaltekst, paratekster og illustrasjoner i den kommende analysen.

Vi har videre redegjort for økokritikk som forskningsfelt innenfor litteratur, ved å presentere teoretikere som Cheryll Glotfelty og Greg Garrard og deres definisjoner av og tilnærming til det økokritiske feltet. I tillegg har vi tatt utgangspunkt i begrepene antroposentrisme og økosentrisme som forteller noe om menneskelige holdninger til natur. Lawrence Buells kriterier for miljøorienterte tekster har blitt presentert, da vi knytter disse kriteriene direkte til vårt forskningsmateriale i analysen. Begrepet økoborgerskap har også blitt forklart i denne delen av teorien, da det er et viktig begrep i vår problemstilling. Den siste delen av teorien har tatt for seg den litteraturdidaktiske tilnærmingen til boken, hvor vi har presentert teori om bærekraftig litteraturundervisning og økokritiske litteratursamtaler. Dermed fremkommer også teorier om litteraturens danningspotensiale i denne delen.

I metodekapittelet har vi redegjort for litterær analyse som metode. Vi har videre grunnlagt hvordan vi har benyttet oss av metoden for å undersøke studiens problemstilling og hvordan studiens materiale har blitt analysert. I dette kapittelet har vi også forklart hvordan vår økokritiske tilnærming påvirker vårt syn gjennom vitenskapsteoretiske refleksjoner. Til sist har vi redegjort for hvordan våre metodiske valg påvirker analysens oppbygning.

I analysekapittelet har vi analysert studiens materiale og drøftet resultatene i lys av sentral teori, for å kunne svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene. Den første delen av analysen baserer seg på et krimperspektiv, hvor vi har analysert hvordan karakterenes funksjoner og fortellingens spenningsoppbygning fremstiller miljøkriminalitet. Videre har

boken blitt analysert med bakgrunn i en økokritisk tilnærming, hvor vi har forsøkt å plassere den innenfor Buells (1995) kriterier for miljøorienterte tekster. Vi har også undersøkt hvordan natur og fysiske omgivelser er representert i boken, samt hvordan boken vektlegger miljøkrisen. Til sist har vi analysert hvordan karakterenes ulike forhold til natur blir fremstilt.

I diskusjonskapittelet har vi brukt funnene fra analysen for å diskutere hvordan boken kan invitere til refleksjoner rundt forholdet mellom mennesker og natur. Vi har også tatt utgangspunkt i bærekraftig litteraturundervisning og økokritiske litteratursamtaler for å drøfte hvordan boken kan arbeides med i norskundervisningen for å forme fremtidens økoborgere. Diskusjonsdelen deles inn i tre ulike fokuspunkter: 1. ulike holdninger til natur, 2. fysiske omgivelser og naturfremstillinger og 3. miljøkrisen og bærekraft. Ved å bruke fokuspunktene legger vi til grunn et tematisk utgangspunkt som spørsmålene i den litterære samtalen knytter seg til. Den litterære samtalen tar utgangspunkt i sitater og illustrasjoner fra boken, men også bokens overordnede tematikk. Til sist diskuterer vi hvordan de ulike punktene kan være et utgangspunkt i arbeidet med å forme elevers økoborgerskap. Analysekapittelet og diskusjonskapittelet har til sammen dannet grunnlaget for konklusjonskapittelet hvor vi har konkludert i lys av problemstillingen og forskningsspørsmålene for studien.

1.5 Læreplanverket (LK20) og bærekraftig utvikling

Vi vender blikket mot læreplanverket fordi det vil fungere som et bakteppe som vil føre med seg en videre forståelse som problemstillingen og forskningsspørsmålene bygger på.

Overordnet del av læreplanverket utdyper verdigrunnlaget, opplæringslovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen. Overordnet del består av tre kapitler; 1. *Opplæringens verdigrunnlag*, 2. *Prinsipper for læring, utvikling og danning* og 3. *Prinsipper for skolens praksis*. Overordnet del skal gi retning for opplæringen i fag, og alle fag skal bidra til å realisere opplæringens formål. Denne delen av læreplanverket beskriver det grunnsynet som skal prege den pedagogiske praksisen i grunnopplæringen og tydeliggjør skolens ansvar for danning og utvikling av kompetansen til alle deltakere (Kunnskapsdepartementet, 2017b). Bærekraftig utvikling kommer i overordnet del til syne både i kapittel 1 og kapittel 2.

I kapittel 1 i overordnet del, *Opplæringens verdigrunnlag*, presenteres et punkt som gjør seg relevant i vår sammenheng, nemlig punkt 1.5 *Respekt for naturen og miljøbevissthet*. «Skolen

skal bidra til at elevene utvikler naturglede, respekt for naturen og klima- og miljøbevissthet» (Kunnskapsdepartementet, 2017c). Mennesket er en del av naturen og har derfor ansvar for å forvalte den på en forsvarlig måte. Elevene skal utvikle respekt for naturen ved å oppleve den, og se hvordan man kan bruke den som kilde til helse, glede, nytte og læring. Gjennom opplæring på skolen skal elevene utvikle bevissthet om hvordan menneskets levesett påvirker naturen, klimaet og samfunnet vårt. Skolen skal bidra til at elevene utvikler ønske og vilje til å ta vare på miljøet (Kunnskapsdepartementet, 2017c). Vår felles framtid avhenger av at den neste generasjonen tar vare på kloden. Derfor er det viktig at barn og unge lærer å håndtere dagens og morgendagens utfordringer. Globale klimaendringer, tap av biologisk mangfold og forurensing er blant de største miljøtruslene i verden. Vi behøver kunnskap og etisk bevissthet for å finne løsninger og gjøre nødvendige endringer i måten vi lever på for å ta vare på livet på jorda (Kunnskapsdepartementet, 2017c).

I kapittel 2 i overordnet del, *Prinsipper for læring, utvikling og danning* kommer *bærekraftig utvikling* frem som et av skolens tverrfaglige tema i punkt 2.5.3. Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal bidra til at elevenes læring i hvert enkelt fag, gir en helhetlig forståelse av temaet. Dermed skal bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema, ifølge overordnet del av læreplanen, «legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres» (Kunnskapsdepartementet, 2017a). Bærekraftig utvikling dreier seg om å beskytte livet på jorda og å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten at dette skaper negative konsekvenser for fremtidige generasjoners muligheter. Bærekraftig utvikling bygger på forståelsen av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Menneskehetens levemåter og bruk av ressurser har konsekvenser både for lokalsamfunnet, regionalt og globalt (Kunnskapsdepartementet, 2017a).

Gjennom arbeidet med dette temaet skal elevene i skolen utvikle en kompetanse som gjør dem i stand til å handle etisk og miljøbevisst og til å ta ansvarlige valg. Dette blir også understreket i opplæringsloven §1-1 *formålet med opplæringa*: «Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad» (Opplæringslova, 1998, §1-1). Elevene skal med utgangspunkt i dette utvikle forståelse for at handlingene og valgene til den enkelte har betydning. Det tverrfaglige temaet handler om problemstillinger som knyttes til blant annet miljø, klima og fordeling av

ressurser, og det er sammenhengen mellom disse, elevene skal lære om.

(Kunnskapsdepartementet, 2017a).

Elevene skal i norskfaget utvikle kunnskaper om hvordan tekster fremstiller natur og miljø. Gjennom å møte ulike tekster i faget, lese kritisk og samtale med andre, kan elevene utvikle forståelsesevne og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når et samfunn endres i en mer bærekraftig retning (Kunnskapsdepartementet, 2019). I vårt prosjekt tar vi tak i dette punktet og vektlegger samtaler og refleksjoner om litteratur i en bærekraftig kontekst. Dette for å inkludere den aktivt deltagende eleven, i møte med de store, komplekse problemstillingene i verden. Vi vil forsøke å konkretisere hvordan den utvalgte barnekrimboken kan fungere som et bidrag i norskundervisningen innenfor dette temaet i diskusjonsdelen av vår oppgave.

2.0 Teoretisk forankring

I dette kapittelet presenterer vi det teoretiske rammeverket som vil være grunnlaget for analysen av *Dei svarte svanene*. Vi gjør først rede for krimsjangeren ved å definere ulike trekk fra kriminalfortellingen og ulike undersjangre. Videre retter vi blikket mot kriminallitteratur for barn og ser på karaktergalleri og setting. Vi redegjør også for sammenhengen mellom krimsjangeren og serielitteratur ved å trekke inn teorier om barneleseren. Vi går så videre til bokens form, ved å se på teorier om samspillet mellom illustrasjoner og verbaltekst i barnelitteratur. I kapittelet om økokritikk gjør vi rede for begrepet og for tilnærmingen generelt. Deretter trekker vi inn Buells (1995) kriterier for miljøorienterte tekster. Begreper som økosentrisme, antroposentrisme og økoborgerskap vil bli forklart i dette kapittelet. Til sist presenteres litteraturredidaktiske tilnæringer gjennom teorier om bærekraftig litteraturundervisning og økokritiske litteratursamtaler. Litteraturens dannelsespotensiale blir derfor vektlagt i denne delen.

2.1 Kriminallitteratur for barn

Vi presenterer teorier om kriminallitteratur og kriminallitteratur for barn fordi vi plasserer *Dei svarte svanene* inn under denne formen for litteratur, ved at det eksisterer et detektivbyrå og foregår et lovbrudd. Teorien som presenteres her vil dermed gjøre seg gjeldene av analysen av boken, hvor vi fokuserer på de sjangertrekkene som eksisterer i den og på hvilken virkning disse har.

2.1.1 Kriminalfortellingen

Audun Engelstad hevdet i 1995 at «Holdningene til kriminallitteraturen er i ferd med å gjennomgå radikale forandringer» (s. 287). Engelstad pekte på oppdagelsen av at kriminallitteraturen kunne tilby noe mer enn useriøse mordgåter, og diskuterte ugyldigheten i argumentet om dens manglende evne til å beskrive den komplekse mangfoldigheten i tilværelsen. Etter hvert ble derfor forfattere og kritikere oppmerksomme på sjangerens språklige kvaliteter og komplekse fortellerstruktur, og ble opptatt av å identifisere problemer i forbindelse med fortellingens form og språk (1995, s. 287). Ut ifra dette kan vi forstå at krimsjangeren har vært ansett som underlegen andre litterære sjangre, da sjangerens litterære

kvalitet har blitt negativt vurdert.

Lars Rune Waage omtalte i 2004 sjangerens opptur og rettet oppmerksomheten mot sjangerens økende evne til å omfavne tematikker som rettet seg mot samfunnets sosiale eller politiske strukturer. Denne tematiske utvidelsen førte til at sjangeren fikk større aksept blant både forskere, kritikere, forfattere og lesere (s. 101). For å definere krimsjangeren ser vi til Hans H. Skei (2008) som hevder at krimsjangeren rommer fortellinger som dreier seg om forbrytelser og etterforskning og som drives fremover av undersøkelser, dette fører leseren og etterforskeren i retning av problemets løsning (s. 9). Vi kan ut fra dette hevde at kriminalfortellingen i hovedsak dreier seg om å oppklare forbrytelser. Waage (2004) peker i tillegg på at et gjennomgående trekk i all kriminallitteratur er at heltene tar opp kampen på vegne av systemets eksisterende lover og regler, og videre stiller forbryteren til ansvar for handlinger som motstrider det allment etablerte regelverket (s. 104). Etterforskningsarbeidet søker ikke bare å avsløre og fange forbryteren, men retter også oppmerksomheten mot selve kriminaliteten.

Følgelig kan dette føre til refleksjoner rundt hva som er rett og galt og hva som er årsaken til at noen begår kriminalitet. Svein Slettan (2018, s. 142) fremhever dette som kriminalfortellingens moralske dimensjon. I en barnelitterær sammenheng kan denne dimensjonen bidra til at leseren foretar etiske refleksjoner. I tilknytning til eget prosjekt kan samtaler om kriminallitteraturens fremstillinger av rett og galt bidra til økt innsikt i forståelse for moral, lover og regler i samfunnet. I og med at kriminaliteten som beskrives i *Dei svarte svanene* har en miljøetisk dimensjon kan slike samtaler også tilføre refleksjoner og lærdom om bærekraftig utvikling, klima og miljø. Vi vil senere diskutere hvilke særlige trekk fra den aktuelle kriminalfortellingen som vil gjøre seg gjeldende i denne sammenhengen. I tillegg vil miljøkriminaliteten sees i lys av økokritiske perspektiver slik at kriminallitteraturen og det økokritiske perspektivet settes i sammenheng med samfunnsaktuelle utfordringer som bør reflekteres over i undervisningskontekst. Fremstillingen av rett og galt kan særlig i *Dei svarte svanene* knyttes til oppfatninger om karakterenes forhold til natur fordi vi kan tolke holdninger ut fra handlinger. Vi vil derfor ta utgangspunkt i å undersøke karakterenes naturrelasjoner, slik at vi kan gjøre koblinger mellom karakterenes holdninger og handlinger.

Med utgangspunkt i det Skei (2008) og Waage (2004) definerer som kriminallitteratur har det vokst frem ulike måter å skrive på innenfor sjangeren. Krimsjangeren består av flere ulike

undersjangre. I vår sammenheng er det relevant å redegjøre for de ulike undersjangrene fordi de viser til ulike måter å bygge opp en kriminalfortelling. I tillegg vil vi senere undersøke hvilke trekk fra undersjangrene som finnes i *Dei svarte svanene* slik at vi kan forsøke å gjøre en plassering av den. I analysen vil vi finne ut hva teksten sier og hvordan den er bygd opp, altså å se hvordan tekstens oppbygning bærer frem bokens tema.

Tzvetan Todorov er en sentral teoretiker i strukturalistisk litteraturvitenskap. I essayet «The typology of detective fiction» (1966), senere publisert i essaysamlingen *Under lupen: essays om kriminallitteratur* (1995), undersøker Todorov kriminallitteraturens undersjangre og legger særlig vekt på hvordan fortellerstrukturen konstrueres ulikt i handlingslinjene. Todorov beskriver den tidlige klassiske detektivfortellingen og legger vekt på at det i denne fortellingen eksisterer en form for dobbelthet. Altså, ligger det to fortellinger i historien. Den første dreier seg om den kriminelle handlingen og den andre tar for seg etterforskningen. Historien om den kriminelle handlingen er avsluttet før historien om etterforskningsarbeidet starter (Todorov, 1995, s. 204-205).

Videre omtaler han den hardkokte kriminalromanen som en kriminalfortelling som forener de to fortellingene. Det vil si at den første historien i større grad «undertrykkes» til fordel for den andre. Dermed får etterforskningen mer oppmerksomhet og det som ligger utenfor den aktuelle kriminelle handlingen blir vektlagt. Begrepene årsak og virkning, som blant annet vekker leserens interesse ved å skape en form for nysgjerrighet, kan også knyttes til denne undersjangeren (Todorov, 1995, s. 208). Nysgjerrigheten vekkes ved at historiens virkning presenteres for leseren, altså den kriminelle handlingen og eventuelle spor. Historien jakter videre årsaken, altså den skyldige og hva som ligger bak kriminaliteten som er begått. En tredje undersjanger som også omtales i essayet er den såkalte thrilleren, som kjennetegnes ved å kombinere de to foregående undersjangrene. Thrilleren bevarer den klassiske detektivromanens to fortellinger, men som i den hardkokte krimsjangeren er det den andre historien, altså historien om etterforskningen, som har den sentrale rollen (Todorov, 1995, s. 212).

Kerstin Bergmann og Sara Kärrholm skriver også i boken *Kriminallitteratur* (2011) om ulike undersjangre i krimsjangeren. De omtaler i likhet med Todorov ulike undersjangre som den hardkokte kriminalromanen og thrilleren, men legger også til undersjangre som puslespillkrim og politiromanen. For å gjøre en hensiktsmessig avgrensning i den videre utdypelsen av de

ulike undersjangrene, blir vi nødt å vende blikket mot vårt prosjekt. *Dei svarte svanene* plasseres i kategorien barnekrim, som vil forklares nærmere i punkt 2.1.2. For å gjøre en tilstrekkelig analyse av bokens trekk fra de ulike undersjangrene, må disse forklares. Vi vil derfor ta utgangspunkt i tre gjeldende undersjangre. Kjennetegn på den klassiske detektivromanen, den hardkokte kriminalromanen og puslespillkrimmen vil bli forklart følgende.

En klassisk detektivfortelling kan ifølge Julian Symons (1978) defineres ved hjelp av to kvalifikasjoner. Han hever at «fortellingen bør presentere et problem, og at problemet bør bli løst av en amatør-detektiv eller en profesjonell etterforsker, via deduktivt resonnement» (s. 9). Det vil si at en etterforsker av yrke eller en ufaglært blir stilt overfor et problem, et lovbrudd, og tar på seg ansvaret om finne løsningen på problemet. Metoden blir å undersøke eventuelle spor og bruke logiske slutninger. Slettan hevder at lovbruddet i den klassiske detektivfortellingen ofte dreier seg om et mord, som skjer tidlig i fortellingen (2020, s. 74). Dette kan knyttes til Todorovs teorier om detektivromanens to historier. Historien om lovbruddet, mordet, forekommer på et tidlig punkt i fortellingen, før fortellingen om etterforskningen starter. Drivkraften i den klassiske detektivfortellingen blir å følge etterforskerens vei mot oppklaringen av lovbruddet.

Slettan trekker frem grunnmønsteret i den klassiske detektivfortellingen: forbrytelse, etterforskning, oppklaring og en etterforsker som fyller en form for helterolle (2008, s. 28). Dette grunnmønsteret kan settes sammen med Symons kvalifikasjoner fordi de begge omhandler et problem og en etterforskning av problemet. Slettan tillegger likevel etterforskeren en helterolle. Slettan og Symons kjennetegn finnes oftest i kriminallitteratur for voksne mottakere og kan sies å være det som kalles bakovervendt kriminallitteratur. Det vil si at etterforskeren arbeider seg bakover i tid for å finne årsaker til hvordan og hvorfor kriminaliteten har blitt begått og få et bilde av det som har hendt i fortiden (Slettan, 2020, s. 73).

Slettan forklarer utviklingen fra den klassiske detektivromanen til det som kalles hardkokt krim. Utover 1900-tallet tok kriminallitteraturen en ny vending. Lovbrudd og etterforskning var fremdeles kjernen i sjangeren, men både etterforskeren og skrivemåten forandret seg (2020, s. 75). Den hardkokte krimmen bygger på en mer realistisk kriminallitteratur, som i større grad har interesse for den sosiale bakgrunnen for lovbruddene og preges av flere

detaljerte beskrivelser av ulike samfunnsmiljø. Den hardkokte sjangeren er også videreført i såkalte politiromaner, der leseren får detaljert innsikt i politiets arbeidsmetoder og vi får større forståelse for samfunnsmessige årsaksforhold som ligger bak lovbruddene (2020, s. 75).

Kärrholm vektlegger et typisk kjennetegn i den hardkokte kriminalromanen som dreier seg om at det sjelden finnes en god slutt, hvor lovbruddet blir oppklart og fører alt tilbake til en normalitetstilstand. Forbrytelsen utgjør en normalitet, og detektiven kan dermed bare sørge for å motarbeide deler av problemet, fordi det er strukturelt og koblet til storsamfunnet (2011a, s. 89). Det vil si at til tross for at forbryteren blir tatt, eksisterer fortsatt problematikken rundt bakgrunnen for at den kriminelle handlingen ble begått, noe som kan sees på som et samfunnsmessig problem.

Ifølge Slettan handler de hardkokte kriminalromanene ofte mer om detektivens kamp mot kriminaliteten og bærer større preg av et mer actionfylt handlingsforløp. Fokuset rundt selve løsningen av en mordgåte faller derfor fra. Detektiven fungerer ofte som fortellingens jeg-person, og får i den hardkokte krimmen mer fokus og blir et levende og nyansert menneske som også har egne problemer og utfordringer (2020, s. 75). På denne måten blir detektiven integrert i livene til karakterene i personalgalleriet, istedenfor å opptre som en uavhengig observatør (Todorov, 1995, s. 212). Dette kan knyttes til det Kärrholm vektlegger når det kommer til den hardkokte kriminalfortellingens jeg-person. Stemningen i denne litteraturen preges nemlig ofte av privatdetektivens kyniske perspektiv (2011a, s. 88). Det vil si at detektivkarakteren ofte karakteriseres ved en krass uttrykksmåte og med manglende sans for sømmelighet.

Puslespillkrim er et begrep som brukes om detektivromaner som er bygget opp rundt det som er logisk. Den bygger dermed på, som navnet tilsier, at puslespillets brikker må ligge på rett plass for å få et tydelig bilde av lovbruddet (Kärrholm, 2011b, s. 70). Puslespillkrimmen bygges i likhet med detektivromanen opp rundt to historier som utspiller seg på ulike tider. Leseren blir ledet fremover i fortellingen om lovbruddet, gjennom å følge etterforskerens kartlegging, spor og ledetråder. Historien om lovbruddet hvordan det har blitt utført og historien om etterforskningen viser hvordan detektiven og også leseren får innsikt i dette (Kärrholm, 2011b, s. 71).

Puslespillkrimmen legger vekt på interaksjonen mellom forfatteren og leseren. Forfatteren plasserer ledetråder i fortellingen og utfordrer leseren til å finne svaret på egenhånd.

Forfatteren må spille med åpne kort og dele alle vesentlige detaljer slik at leseren får mulighet til å komme på løsningen. På samme tid er det forfatterens oppgave å prøve å villedes leseren slik at detektiven og leseren lykkes med å finne løsningen samtidig. I den oppsummerende løsningen på problemet må forfatteren formulere forløpet på en slik måte at alle løse tråder bindes sammen på en troverdig måte (Kärrholm, 2011b, s. 72). Det vil si at leseren får svar på alle sine spørsmål og at svarene presenteres ved hjelp av logiske resonnement før handlingens slutt.

Vi har så langt i teorien om krimsjangeren etablert at den dreier seg om lovbrudd, etterforskning og oppklaring. Vi har i tillegg redegjort for de ulike undersjangerne den klassiske detektivfortellingen, den hardkokte krimmen og puslespillkrim. Vi vil videre rette blikket mot barnekrimmen for å undersøke forskjellen mellom krim for barn og krim for voksne.

2.1.2 Barnekrim

Dei svarte svanene kan defineres som en kriminalfortelling skrevet for barn, og det er følgende naturlig å undersøke det litterære feltet kriminallitteratur for barn. I denne delen vil se på barnekrimsjangerens historiske utvikling, før vi avklarer hva som kjennetegner barnekrim ved å diskutere typiske sjangertrekk. Videre vil vi gå nærmere inn på ulike kjennetegn ved karakterene i barnekrimmen før vi vil legge vekt på tematikk og settingens betydning. Til sist belyser vi barnekrimmens sammenheng med serielitteratur, da denne sammenhengen er særlig relevant for vårt prosjekt.

Kärrholm viser sammenligninger mellom de gamle klassiske eventyrfortellingene og dagens krimfortellinger, da de begge har unge hovedpersoner som engasjeres i ulike mysterier (2011c, s.147). Dersom en karakteriserer eventyrfortellingene som kriminalfortellinger kan en si at denne formen for litteratur har eksistert lenge. Men, krim og mysteriebøker som litterær sjanger har i senere tid blitt mer utbredd. I den første fasen med moderne litteratur for barn og unge ble det publisert svært lite kriminallitteratur, selv om sjangeren for voksne fikk mye oppmerksomhet. Dette kan tyde på at krimlitteratur som ble skrevet for barn og unge ikke ble tatt like seriøst. En mulig årsak til dette var at det i USA på denne tiden ble utgitt et stort antall krimbøker for barn i serieformat, med lite nyansering i språk og lite originale handlingsmønstre. Følgelig ble seriene sett på som litteratur med lav litterær kvalitet (Slettan,

2020, s. 76).

Som tidligere nevnt endret holdningene til kriminallitteraturen seg utover 1980 og 1990-tallet, ved at sjangeren fikk oppmerksomhet i større grad, blant både forfattere, forskere og lesere. Det barnelitterære feltet som helhet ble på denne tiden preget av sjangervariasjon og eksperimentering (Slettan, 2020, s. 76). Dette åpnet for at forfattere som vanligvis skrev bøker for barn i andre sjangre, nå så på krimsjangeren som en mulig sjanger å skrive i. Det ble vanlig å nyansere karaktergalleriet og å fremstille miljø på en måte som skapte et fiksjonelt univers som lignet på virkeligheten i norsk samtid (Slettan, 2020, s. 76). Det har de siste tiårene blitt utgitt en rekke krimserier for barn og unge og sjangeren er svært populær blant de unge leserne. Seriene følger stort sett samme struktur, men karakterene, mysteriene og handlingen skiller seg fra hverandre med bruk av ulike steder og miljøer. Kriminaliteten, skurkene og spenningsmomentet i de ulike seriene varierer også. Til tross for populariteten hos unge lesere, hevder Kärholm (2016) at litteraturvitere og kritikere fremdeles plasserer krimsjangeren lavt på prestisjeskalaen (s. 17).

Klodklubben som krimserie for barn og unge følger den kjente strukturen med lovbrudd og etterforskning. Likevel utvides den etiske horisonten i boken ved at den anvender de kjente mønstrene til å belyse et strukturelt problem som kan kobles til storsamfunnet. Kriminaliteten og skurkene fører barnedektivene inn i en tematikk som knytter seg til sosial og politisk kontekst. Dermed fungerer bokserien som et eksempel på hvordan barnekrimmens historiske utvikling har endret seg fra lite nyansering i språk og handlingsmønster til å bli litteratur med etisk og moralsk dybde.

Barnekrimmen inspireres og påvirkes av krim for voksne og følger mange av de samme trekkene. Kärholm viser til Karl G. Fredriksson og Lilian Fredriksson som definerer barnekrim ved å inkludere alle bøker som på en eller annen måte handler om vold og lovbrudd (2011c, s. 145). Ved å inkludere et stort omfang bøker på denne måten kan en si at definisjonen preges av en vid avgrensning og retter seg derfor ikke spesifikt mot særegne kjennetegn ved handling eller struktur. Kärholm tar derfor videre utgangspunkt i at barne- og ungdomskrim handler om barn, dyr eller voksne som løser en gåte ved hjelp av ledetråder av ulike slag. Hun understreker likevel at denne avgrensningen bidrar til å utelukke flere ungdomsromaner som ligner på krimsjangeren, som for eksempel psykologiske spenningsromaner. Hun forsøker videre å definere barnekrimboken som «en bok som retter

seg mot et yngre publikum, og som på en eksplisitt måte forholder seg til voksenkriminaliteten» (2011c, s.146). En slik definisjon trekker en tydelig forbindelseslinje mellom barnekrim og voksenkrim.

Det ligger et tydelig skille mellom barnekrim og voksenkrim i hvordan historien utfolder seg. Slettan hevder at i motsetning til den bakovervendte voksenkrimmen, er barnekrimmen i større grad fremovervendt (2020, s. 73). Det vil si at det er barnedetektivens oppdagelser og undersøkelser som litt etter litt avdekker og avverger et lovbrudd. De gradvise undersøkelsene og funnene fører historien videre til oppdagelser som viser seg å ha sammenheng med kriminalitet. Følgelig kan en si at de fleste barne- og ungdomskrimbøker repeterer en tydelig fortellerstruktur. Det mystiske og gåtefulle finner sted i fortellingen og fører videre til at ett eller flere barn/og eller dyr foretar en undersøkelse og tar på seg oppgaven om å løse mysteriet. Mysteriet løses ved at barna finner interessante spor, sniker seg rundt, følger etter de mistenkte og gradvis samler nok informasjon til å oppdage at det mystiske handler om noe kriminelt (Slettan, 2018, s. 132). De enkelte observasjonene barna gjør seg vil etter hvert settes sammen og gi mening i den store sammenhengen.

En kan også skille barnekrim fra voksenkrim ved å merke seg graden av alvor og hvor detaljert kriminaliteten blir fremstilt i fortellingen (Slettan, 2020, s. 73). Forbrytelser i voksenkrimmen dreier seg ifølge Waage ofte om mord, profitt eller begge deler (2004, s. 102). I tilfeller hvor forbrytelsen dreier seg om mord finnes det ofte detaljerte beskrivelser av liket eller åstedet. I barnekrimmen vil det derimot sjelden skrives i detalj om slike kriminelle handlinger. Forbrytelser i barnekrim dreier seg derfor sjelden om mord eller andre groteske lovbrudd, men kommer oftere til uttrykk gjennom bortføringer, tyveri eller ulike former for vinningskriminalitet.

2.1.2.1 Karakterer og setting

Barnekrimmen starter sjelden med forbrytelsen og det kan i starten av fortellingen være uklart hva lovbruddet dreier seg om, noe som understreker det fremovervendte fortellerperspektivet. Likevel ligger det i sjangeren en forventning om at noe kriminelt har skjedd eller kommer til å skje (Slettan, 2018, s. 134). Barnedetektivene er som regel flinke og nysgjerrige barn som beveger seg raskt og smidig i omgivelsene og som retter oppmerksomheten mot viktige detaljer. I bokserier der vi møter en gruppe barnedetektiver er det ifølge Slettan (2018) ofte

både gutter og jenter med i gjengen. I vårt tilfelle, består gjengen i Klodeklubben-serien av Vanja, Sivert og Mo, altså både jenter og gutter. Videre hevder Slettan at barna ofte har egenskaper som utfyller hverandre i ulike situasjoner og klarer sammen å mestre utfordringene de blir stilt overfor gjennom klokskap, fleksibilitet, samhold og samarbeid (s. 135).

Ifølge Waage (2004) er det i utgangspunktet ikke nødvendigvis slik at barna har en direkte målsetting om å fange forbrytere, men at det er nysgjerrigheten og undringen som fører til forsøk på å systematisere informasjon som senere fører til at de klarer å avsløre og fange skurkene (s. 103). Likevel er det ikke alltid at krimbøker for barn følger dette resonnementet. I noen serier oppretter barna detektivbyrå med et mål om å drive etterforskning og å fange gjerningspersoner. Kärrholm hevder at detektivenes oppdrag om å avsløre kriminaliteten handler om at barna finner sannheten, og slik tar på seg rollen som forsvarer av rettferdighet og beskytter av samfunnet (2011c, s. 144).

Et fellestrekk i barnekrimmen kan knyttes til grensen mellom barneverden og voksenverden. Barna handler som detektiver og tar på seg en rolle som egentlig er forbeholdt voksne, en rolle som preges av ansvar og farer, men som også ofte karakteriseres av lek og vennskap. For at barnedektivene skal få mulighet til å løse mysteriet på egen hånd, er de avhengige av å treffe på politifolk eller andre voksne som rydder banen for at barna kan foreta sin egen etterforskning (Waage, 2004, s. 103). Voksnes rolle i barnekrimsjangeren faller derfor ofte fra. Ifølge Tone Birkeland, Ingeborg Mjør og Anne-Stefi Teigland er en kjent fortellerstrategi å skrive de voksne bort. Dette gjøres for å åpne muligheter for at barna kan etterforske på egen hånd, uten tilsyn av foreldre eller andre voksne (2018, s. 40).

En annen tendens i barnekrim er at voksenkarakterene er udugelige og avhengige av at barnedektivten tar ansvar for det de voksne ikke klarer å mestre uten deres hjelp. Barnedektivten krever sin plass i en voksenverden som er avhengig av barnas assistanse (Kärrholm, 2011c, s. 144). Dette vises gjerne ved at barna oppdager mangler i politiets etterforskning som de selv må rette opp i. De markerer seg på denne måten som likeverdige og ofte flinkere enn de voksne. Mysterieløsningen bærer preg av at barna får mulighet til å utøve en makt overfor de voksne. Enten gjennom at de viser seg å være smartere enn de voksne, eller ved at de bidrar til å fange en voksen forbryter (Kärrholm, 2011c, s. 146).

Den voksne forbryteren er en sentral og viktig karakter. Hen fungerer som en viktig drivkraft

for fortellingens progresjon. Hadde det ikke vært for at forbryteren eksisterer ville kriminaliteten i fortellingen aldri blitt begått og mysteriet aldri eksistert. Derav har man ikke lenger en kriminalfortelling. Forbryteren har sammen med detektiven til alle tider vært en elementær del av kriminalfortellingen. William O. Aydelotte skrev i 1978 om disse karakterenes funksjon i kriminalromaner for voksne og hevdet at «Begge spiller en stereotyp rolle som gir leseren en bestemt form for tilfredsstillelse» (s. 38). Forbryteren må i følge Aydelotte være et individ som til slutt kan identifiseres. I tillegg til å være en sydebukk må detektiven ha mulighet til å vinne over forbryteren og sette hen ansvarlig for sine ugjerninger. Forbryteren må også være den minst sannsynlige av de mistenkte karakterene, og må først avsløres i den overraskende slutten (s. 38-40).

Forbryterkarakteren i kriminallitteratur for barn og unge synes å få lite oppmerksomhet av teoretikerne. Det kan tolkes som at forbryterkarakteren i barnekrim ikke har andre funksjoner enn å være den som begår lovbruddet, i motsetning til forbryteren i voksenkrim, som ofte har dybde og bakenforliggende faktorer ved seg. Barnekrimmen fokuserer sjelden på personlige egenskaper og legger heller ikke vekt på bakenforliggende intensjoner for de kriminelle handlingene. Forbryterkarakteren er likevel en viktig karakter i barnekrimmen fordi hen gir barnedetektivene et mysterium å løse.

De fleste kriminalromaner for barn følger stort sett samme fortellerstruktur og karaktergalleriet er ofte det samme. Likevel er sjangeren tematisk mangfoldig. Slettan legger vekt på at flere forfattere av krimbøker for barn, særlig er opptatt av å se kriminaliteten som kommer frem i fortellingen i sammenheng med ulike samfunnsfenomen. Dette åpner for at sjangeren kan favne flere ulike tematikker (2020, s. 83). Derfor kan en si at barnekrimmens sosiale brodd er mer fremtredende enn fokuset på individuelle forbrytere. I vårt tilfelle settes det tematiske i relasjon til miljø og klimautfordringer. Lovbruddene som blir begått i *Dei svarte svanene* kan derfor sees i sammenheng med miljøkriminalitet, noe som er en sentral del av utfordringen i dagens miljøkamp. Dette kan knyttes til det Slettan forklarer om at krimsjangeren for barn og unge kjennetegnes ved at de vektlegger bøkens funksjon som litteratur gjennom felles gjennomgående tematiske trekk (2020, s. 83).

Et annet tematisk trekk som ligger krimsjangeren nær, er følelsen av fare og uhygge i fortellingen (Slettan, 2018, s. 139). I møte med det uhyggelige og farefulle står mestring sentralt som en viktig del av kriminalromanen, noe som kan knyttes til utviklingen av

karakterenes identitet. Det å overvinne vansker og å få anerkjennelse for dette, bidrar til at man får større tro på seg selv. Samtidig løfter mange krimbøker frem tematikker og identitetsproblematikker som kommer utenom krimysteriet (Slettan, 2020, s. 84). Dette være seg enten vennskap, familieliv eller andre generelle deler av barnekarakterenes hverdagsliv.

Settingen i barnekrimmen, altså de omgivelsene personene befinner seg i, spiller en viktig rolle i kriminalromaner i barne- og ungdomslitteraturen. Slettan trekker frem at detektivene i barnekrimmen, i sitt hverdagslige liv, ofte oppdager noe som virker mystisk (2020, s. 82). Dette gjør at de videre snoker rundt i omgivelsene sine. Dermed kan man si at omgivelsene i barnekrimmen fungerer som en ressurs som bidrar til å levere og presentere viktige spor som bringer fortellingen fremover mot mysteriets løsning (s. 82). Barnedetektivene beveger seg ofte i kjent landskap, i et nærmiljø som de har et forhold til. Grunnet at dette er et sentralt trekk ved barnekrimsjangeren, som vil gjøre seg særlig gjeldende i vår analyse, vil det være naturlig å undersøke hvordan omgivelsene kan presenteres for leseren.

Nina Goga understreker at stedet hvor handlingen og forbrytelsen skjer kan være et svært avgjørende element i krimlitteraturen (2015, s. 81). Hvordan åstedet og omgivelsene der handlingen finner sted blir beskrevet, kan både fungere som en spenningsforsterkende faktor og som en viktig markør for den sjangeren og det samfunnssystemet bøkene er en del av (s. 81). Beskrivelser av steder i bøker er ofte fastlagte og forutsigbare. Det vil si at visuelle og verbale fremstillinger av stedet bidrar til å forsterke en stemning og en grad av spenning. Beskrivelser av trange eller labyrintiske landskapsformer er derfor dominerende. Dette forsterkes også gjerne av typiske værforhold og lysforhold som regn og mørke. Leserens og karakterenes opplevelse av stedet preges av at de beveger seg rundt i landskapet, enten på jakt etter forbryteren eller på flukt fra den (2015, s. 82). Handlingen i *Dei svarte svanene* utspiller seg i en liten bygd på Vestlandet hvor beliggenheten er ved havet. Nærheten til vannet åpner opp for handlingsmuligheter ved at det kan fungere som atkomstvei eller fluktrute. Havet som åpent og lunefullt landskap skaper også en linje som knyttes direkte til verden utenfor (2015, s. 82).

Goga hevder også at bruk av kart fungerer som en visuell fremstilling av landskapet og som en leseveiledning for leseren. Kart kan gjøre det litterære spenningslandskapet lettere å lese samtidig som det fortetter og gir oversikt. Kartene forankrer også handlingen til et sted som kan åpne for personlige forestillinger om det aktuelle stedet (s. 86). Hun peker også på at

kartet kan kjennetegnes av at viktige bygninger er markert og navngitt (s. 82). Dette kan knyttes til det Lykke Guanio-Uluru (2016) beskriver som kartets orienterende funksjon. Det vil si at stedene som karakterene oppholder seg på i handlingen ofte er synliggjort og tegnet inn (s. 6). Dette bidrar til å synliggjøre stedenes rolle i handlingen.

Videre trekker Goga (2015, s. 10) frem at det på kartet kan illustreres både fiktive, mystiske og faktiske steder. Typiske landemerker som illustreres er bygninger, fjell, kystlinjer og skog eller andre planter. Det refereres også ofte til barnekarakterenes liv ved å fremheve karakterenes hjem og andre viktige bygninger eller steder. Dette kan fungere som en påvirkning for fortellingens fremdrift, eller for fremstillingen av de litterære karakterenes identitet (s. 12). Goga peker også på at noen kart i barnelitteraturen kan være utstyrte med etablerte kartografiske symboler, som for eksempel kompassroser eller målestokk og at andre kart kan ligne mer på prospekter eller landskapsbilder (s. 10). Dette viser til den eksisterende variasjonen i kartene i barnelitteratur generelt og kriminallitteratur for barn spesielt.

2.1.2.2 Barnekrim og serielitteratur

I og med at *Dei svarte svanene* er en av bøkene i serien *Klodeklubben* er det relevant å se på sammenhengen mellom kriminalfortellinger og serielitteratur. Bøker som blir utgitt i barnekrimsjangeren blir ofte publisert i lengre serier. Waage hevder at bøker som inngår i en serie kan skape trygghet for en leser som kanskje foretrekker regelmessighet og bekreftelse, framfor forandring fra bok til bok (2004, s. 99).

Bøkene i seriene varierer nok til at spenningen består, samtidig som kjente mønstre ikke brytes. Tekster som ikke er særlig litterært avanserte kan oppleves som mer tilgjengelige og kan gjøre det lettere for leseren å fanges av fortellingen. Litteratur som handler om kjente elementer som forbrytelser, forfølgelser, skurker og politi, slemme og snille, kan fange interessen til mindre leselystne unge (Waage, 2004, s. 99). Spennende fortellinger om verdens uløste mysterier med heltemodige karakterer, kan spille på barns ønskedrømmer om å være i sentrum og om å være en viktig person (Waage, 2004, s. 101). I og med at krimsjangeren preges av flere bokserier som følger de samme karakterene i ulike situasjoner, er det naturlig å utdype fenomenet serielitteratur og særlig se på hvilke kvaliteter som ligger i denne formen for litteratur.

Serielitteratur er bøker som blir utgitt som en del av en serie og som på ulike måter henger sammen med hverandre. Klodeklubben-serien rommer flere bøker som handler om de samme karakterene hvor de også utvikler seg underveis i serien. Dermed kan serien defineres som personbasert serielitteratur (Norsk barnebokinstitutt, 2015). Victor Watson (2000) hevder at serielitteratur gir leseren mulighet til å følge karakterer over tid og derfor kan tilby gjenkjennelse, fortsettelse og avslutninger (s. 7-8). Å lese serielitteratur innebærer en forpliktelse mellom leser og forfatter, som leseren velger å holde vedlike. Derfor stilles det krav til forfattere av serielitteratur, selv om den ifølge Watson lenge har vært undervurdert (2000, s. 1).

Watson trekker også frem at lesing av serielitteratur kan sies å være noe av den viktigste lesingen barn gjør på egenhånd. Serielitteratur og krimsjangeren følger stort sett de samme strukturene og leseren er derfor kjent med rammene. Lesing av serielitteratur er ikke tilfeldig fordi det er et bevisst valg å lese flere bøker i samme serie (s. 6). Dette kan dreie seg om relasjonen mellom leseren og karakterene. Dersom leseren kan relatere seg til de ulike karakterene kan det oppstå et ønske om å lese flere bøker som handler om nettopp disse. Dermed kan vi trekke ut motivasjon som en særlig verdi ved serielitteratur, fordi leseren har forventninger til å få følge karakterene videre i nye sammenhenger.

2.1.3 Barneleseren

I det følgende gjør vi rede for barneleseren i møtet med krimsjangeren ved å vektlegge hvordan forfatteren tilpasser tekstene, etterforskningen og det mystiske til de yngre leserne. Vi har etablert sjangerens popularitet i innledningskapittelet og vi vil her forklare hvilke trekk ved sjangeren som gjør at den kan fange lesernes interesse og lesemotivasjon.

Gjennom de strukturerende grunnprinsippene som ligger i sjangeren kan en si at kriminalromanen står i en allmenn dialog med svært mange andre romaner innenfor sjangeren. Sjangeren fører med seg likheter og forventninger, både når det gjelder motiv og form. Kriminalromanens faste former kan skape lesemotivasjon ved selve gjensynsgleden med kjente karakterer og strukturer. Leseren beveger seg i et kjent litterært landskap, noe som gjør det overkommelig å finne fram. Samtidig har leseren en forventning om å møte variasjoner i strukturene og i mønstrene. Kriminalromanen tilbyr spennende tekster som inviterer leseren til stadig nye møter med kjente strukturer, trekk og mysterier som hen kan

være med på å løse (Slettan, 2020, s. 84). Repetisjonen i et slikt mønster skaper en gjenkjenning som gir fordeler til både forfatteren og til leseren.

For leseren er det fordelaktig at mønsteret og skrivemåten er kjent fordi det skaper forutsigbarhet og trygghet. Forfatteren kan til sin fordel, som Kärholm trekker frem, til en viss grad kontrollere leserens forventninger til historien, ved å dra leserens oppmerksomhet i ønsket retning (2011c, s. 146). Forfatteren gir leseren trygghet ved å presentere overkommelige koder som kreves for lesningen. På denne måten vil tekstens kompleksitet tilpasses det leseren er i stand til å mestre, både i selve avkodingen, men også for å forstå og følge handlingen i boken.

Også Slettan legger vekt på forfatterens kompetanse til å tilpasse teksten til leseren. Han trekker frem at en særlig viktig del av denne tilpasningen handler om forfatterens evne til å tydeliggjøre de ulike relevante sporene i etterforskningen (2018, s. 136). Samtidig må også sammenhengene mellom sporene, de mistenkte, og detektivens bevegelser gjøres tydelige for leseren. Dermed må forfatteren sørge for å understreke særlig viktige detaljer som kan gi leseren ledetråder og sørge for å fremheve disse (Slettan, 2018, s. 136). Et annet trekk som bidrar til å tilpasse teksten til den unge leseren er å fremheve en egenskap ved en person i karakterens navn, slik at det blir lettere for leseren å holde oversikten over de ulike karakterene og deres rolle i handlingen (Slettan, 2018, s. 136). Denne enkeltheten i tekstene eksisterer for at barnet skal kunne lese og forstå handlingen på egenhånd. Det konkrete er oftere lettere for leseren å håndtere enn det som fremstilles abstrakt.

Kriminallitteratur for barn kan ha en motiverende funksjon ved at den fyller leserens behov for gjenkjennbare fortellingsmønstre, med tydelige helter og heltinner. Gåten som presenteres i kriminalfortellingene legger opp til at leseren kan opptre som en delaktig part i etterforskningen og gjennom det mystiske og spennende. Dersom det eksisterer et kart i bøkene kan også disse inkludere leseren i handlingen ved at hen kan plassere seg selv direkte inn i omgivelsene (Goga, 2015, s. 86). Barnets lesekompetanse kan derfor påvirkes av det gjenkjennbare mønsteret og kartenes veiledende funksjon.

2.2 Å lese tekst og bilder

Dei svarte svanene kan defineres som en sammensatt, eller multimodal tekst ved at den

kombinerer to modaliteter som danner et helhetlig uttrykk. Begrepet modalitet brukes om en bestemt uttrykksform, eller måte å formidle en mening på (Bakken, Mose & Oxfeldt, 2012, s. 158). *Dei svarte svanene* består av både illustrasjoner og verbaltekst og må derfor leses på en måte som kombinerer de to uttrykksformene. Boken kan ikke tydelig defineres som en bildebok eller som en illustrert barneroman og er derfor utfordrende å plassere innenfor de multimodale tekstene. Videre vil vi likevel presentere relevante teorier om både den illustrerte barneromanen og bildeboken for å understreke viktige analysepunkter og perspektiver fra de to visuelle fortellingsformene, som også kan gjelde vår bok.

2.2.1 Den illustrerte barneromanen

Ifølge Elise Seip Tønnessen (2018, s. 178) er det i den illustrerte barneromanen skriften som bærer fortellingen. Det fører til at en kan få med seg sammenhengen i handlingen uten å se bildene, og de kommer mer som et tillegg, som bidrar til å fremheve eller belyse sentrale sider av fortellingen. Bildene viser for eksempel hvordan hovedpersonene ser ut og hvordan de reagerer i ulike situasjoner. I og med at skriften dominerer vil den i hovedsak løpe uavbrutt fra side til side. I motsetning til bildeboken som forteller en kortere og mer konstruert fortelling, viser den illustrerte barneromanen seg mer lik romaner i sin struktur, med kapittelinddelinger (s. 178-179). Den illustrerte barneromanen har også noen likhetstrekk med den visuelle barneromanen, ved at begge inneholder en sammenhengende verbaltekst og forteller historien i et lengre format der historien deles opp (s. 179). Den visuelle barneromanen har i større grad enn den illustrerte fokus på bildedesign og visuelle fremstillinger som er så tett integrert med verbalteksten, at de bare gir mening hvis de to leses sammen som en helhet (s. 182).

Dei svarte svanene viser flere likhetstrekk med den illustrerte barneromanen, fordi den inneholder skrift og bilder, hvor det i hovedsak er skriften som forteller historien. Boken er delt inn i 12 kapitler, hvor kapitteltitlene reflekterer innholdet. Det er illustrasjoner på alle oppslag, med unntak av ett. Flere av oppslagene har skrift på en side og illustrasjoner på den andre, hvor de også varierer i størrelse. På oppslag hvor det er illustrasjoner på begge sider er den ofte dekkende for hele oppslaget. Bildene i boken fremhever enkeltdeler av fortellingen og visualiserer karakterer og omgivelser. Likevel kan omfanget og plasseringen av illustrasjonene understreke at de er av betydning for hvordan boken leses.

Dei svarte svanene kan leses og forstås uten å se bildene, noe som viser at den visuelle fremstillingen ikke er så tett integrert med verbalteksten at de må leses sammen som en helhet for å skape mening. Det vil si at teksten i boken formidler en handling som kan stå selvstendig, men at bildene fører noe mer til teksten som gir den en utdypet mening. Dermed kan vi konkludere med at *Dei svarte svanene* ikke kan defineres som en visuell barneroman, og at vi heller plasserer den under definisjonen av den illustrerte barneromanen.

2.2.2 Bildeboken

De svarte svanene kan ikke defineres som en bildebok, blant annet fordi det ikke alltid er bilder på hvert oppslag. Likevel vil vi redegjøre for og ta i bruk teorier om bildeboken, for å vektlegge illustrasjonenes funksjoner og samspillet mellom de to modalitetene. Åse Marie Ommundsen (2018) definerer bildeboken slik: «en bok med minst ett bilde på hvert oppslag, der både verbaltekst og bilde er betydningsbærende og sammen fremstiller et narrativt forløp» (s. 151). Det vil si at historien i boken fortelles gjennom både bilder og ord, som er avhengige av hverandre. Det er samspillet mellom de to modalitetene, ord og bilder, som sammen uttrykker fortellingen. Bildeboken omtales videre av Ommundsen som et multimodalt medium. For å kunne forstå sammenhengen i multimodale medier ligger det en forutsetning om at leseren har visuell kompetanse. Det vil si at leseren evner å lese, forstå og tolke bilder for å se sammenhenger (s. 151). Bøker som er sammensatt av ord og bilder presenterer en fortelling som avhenger av de to modalitetene, hvor begge behøves for å få frem helheten i historien. Sannsynligvis vil bildene avsløre informasjon som ikke blir fortalt i verbalteksten og dermed får de en utvidende funksjon (s. 155)

Samspillet mellom ord og bilder kalles ikonotekst. Ommundsen deler dette samspillet inn i fem ulike typer, etter inspirasjon fra Nikolajeva og Scott (2006). Den første typen er den symmetriske bildeboken, hvor ord og bilder forteller det samme. Den andre typen er den utdypende bildeboken, hvor ord og bilder utfyller hverandre, og hvor bildene gir mer detaljert og utdypende informasjon enn verbalteksten. Den tredje typen er den utvidende bildeboken hvor de to modalitetene er avhengige av hverandre og hvor bildene sier noe mer og noe annet enn verbalteksten. Den fjerde typen er den kontrapunktiske bildeboken, hvor verbaltekst og bilder motsier eller utfordrer hverandre. Den sylleptiske bildeboken er den siste typen, hvor ord og bilder forteller helt ulike historier (s. 156-157).

De fleste bildebøker har en viss form for symmetri mellom verbaltekst og bilde, men i analyser av bildebøker handler det om å undersøke hvilken av de fem typene som preger boken og som derfor er dominerende. Ved å gjøre en slik plassering har man ifølge Ommundsen en nøkkel til å forstå hvordan bokens ikonotekst fungerer, kan tolkes og forstås (s. 157). Selv om vi ikke definerer *Dei svarte svanene* som en bildebok, velger vi å legge til grunn at bildene likevel har en utdypende funksjon, da bildene og verbalteksten utfyller hverandre, og bildene retter oppmerksomhet mot detaljer og utdypende informasjon som ikke verbalteksten gir. Bildene har i tillegg trekk fra den utvidende typen, da noen av dem sier noe mer og noe annet enn verbalteksten.

Når man skal analysere en bildebok er det hensiktsmessig å undersøke layout, teknikk og farger, ved å se på hvordan boksidene ser ut, hvordan plasseringen av verbaltekst og bilder er og om bildene tar mye plass. Fargene som brukes skaper ulike stemninger ved bruk av for eksempel kontraster. Dette har betydning for den estetiske opplevelsen av bildene. Stemningen bildene skaper er også relevant å undersøke. Komposisjon, bildeutsnitt og perspektiv handler om hvordan bildene er komponert. Bildeutsnittet viser avstanden til motivene og fremhever leserens avstand eller nærhet til det som skjer i boken (s. 160).

Verdiperspektivering er en annen teknikk som brukes for å oppnå en effekt, hvor noe blant annet kan forstørres eller forminskes, for eksempelvis å understreke en form for makt. Til sist trekker vi frem person- og miljøskildringer som relevant, da bildenes særlige styrke er å vise hvordan personer og steder ser ut. Bildene kan også brukes for å beskrive følelser og sinnsstemninger, gjennom karakterenes kroppsspråk og mimikk (s. 160). Selv om boken vi analyserer ikke defineres som en bildebok, vil vi likevel vektlegge illustrasjonenes layout, farger, komposisjon, bildeutsnitt og perspektiv når vi senere analyserer illustrasjonene i boken.

2.2.3 Paratekster

I analyser av illustrerte barneromaner, visuelle barneromaner eller bildebøker er parateksten også en viktig del av helheten som kan vektlegges. Paratekster er et begrep som brukes om alt det som ikke utgjør den litterære teksten. Ingeborg Mjør (2010) hevder at paratekstens oppgave er å presentere strategier med meningsbærende funksjoner i møtet mellom leseren og teksten. Parateksten har dermed stor makt over hvordan teksten blir lest. Mjør legger til at det

barnelitterære feltet i særlig grad har vist interesse for paratekstene, og peker på at en av grunnene til dette er at barnelitterære teksttyper, som fantasy og bildebøker, bruker paratekstene aktivt og systematisk. Mjør viser til Nikolajeva og Scott som knytter paratekstbegrepet til bildeboken i boken *How Picturebooks Works* (2001). Nikolajeva og Scott trekker frem begrepene format, tittel, tittel- og permdesign, innsidepermer, tittelblad og bakperm og regner disse som bokens paratekster. De skiller også mellom bakre og fremre ytterperm og hevder at disse kan ha ulike funksjoner, i tillegg til å fungere som en helhet når boken brettes ut (Mjør, 2010).

Permen eller coveret til en barnebok rettes mot leserens oppmerksomhet. Fremsiden må dermed appellere, gjennom kombinasjonen av tittel, titteldesign og illustrasjoner. Mjør (2010) peker på at forsiden skal representere innholdet og skape forventninger hos leseren som kan knyttes til karakterer, situasjoner, steder og konflikter som inngår i handlingen. Fremsiden skal også gi informasjon om sjanger og sannhetsverdi. I episke tekster eksponeres også ofte hovedkarakterene på fremsiden. Fremsiden og baksiden av permen kan som nevnt være to paratekster, men utgjør ofte til sammen et helhetlig design. Fremsidepermen er som regel en ikonotekst, mens baksidepermen som oftest er verbalspråklig med innhold og forfatterpresentasjoner (Mjør, 2010). I tilfeller der boken er en del av en serie påpekes dette ofte gjennom baksideteksten, slik at leseren blir informert om dette. For serielitteratur har paratekstene en konstituerende dimensjon da de er avhengige av leserens gjenkjenning (Mjør, 2010). Det vil si at tittelen på de ulike bøkene i serien illustreres på samme måte, og at hovedkarakterene og den tematiske fremstillingen på fremsidene går igjen.

Mjør (2010) legger til at paratekstene også kan være kart, for- og etterord, innholdslistor og dedikasjoner. Goga (2015) hevder at det innen det barnelitterære forskningsfeltet diskuteres om kartene i barnelitteraturen kan analyseres og vurderes som en del av tekstens paratekst, eller om det skal komme inn under kategorien ikonotekst (s. 8). Ifølge Goga kan det å forstå kartene, som er plasserte mellom bokens permer og hovedteksten, som en del av parateksten, tilføre viktige perspektiver i analyser av kartenes funksjon. Dermed velger hun å definere kart, med denne plasseringen, som en del av paratekstene (s. 8).

Goga (2015) viser også til Gérard Genettes (1997) begreper *peritekster* og *epitekster*. Peritekster brukes om paratekster som er plassert i boken, mens epitekstene er plassert utenfor boken. Dermed definerer Goga kartene som en del av bokens peritekster (s. 8). Goga peker på

at leseren kan anvende kartet til å gjøre egne antakelser om bokens innhold og samtidig justere disse i leseprosessen, ved å bla tilbake til kartet og orientere seg på nytt (s. 9). Dermed utgjør kartet en sentral del av bokens helhet, ved at det både kan brukes i forkant av lesningen, men også som en veiviser underveis i lesningen. Det har tidligere blitt vist til kartenes funksjon i kriminallitteratur i punkt 2.1.2.1.

Paratekstene i *Dei svarte svanene* har stor betydning for hvordan teksten leses. Fremre og bakre ytterperm fungerer som en helhet når boken brettes ut, ved at illustrasjonene danner en sammenhengende fremstilling av området karakterene befinner seg på. Fremsiden gir også assosiasjoner til bokens sjanger ved at den tydelig peker på spenning og mystikk, gjennom fargebruk og perspektiv. Fremsiden representerer innholdet i boken ved å fremme karakterer, situasjoner og steder som inngår i handlingen. Bakre ytterperm har også en verbaltekst med innholdet i boken og informasjon om at boken er en del av en serie. Tittelen *Klodeklubben* viser også til bokens serietittel, samt at karakterene er illustrert på fremsiden, på lik måte som på de neste bøkene. På bokens fremre og bakre innsidepermer illustreres også et kart over bygden der handlingen finner sted. Bokens paratekster vil vi analysere nærmere i punkt 4.1.1.

2.3 Økokritikk

I dette kapitlet vil vi redegjøre for økokritisk teori, fordi vi senere vil gjøre en økokritisk analyse av *Dei svarte svanene*. Teorien som presenteres her vil derfor kaste lys over våre analytiske funn.

2.3.1 Hva er økokritikk?

I boken *The ecocriticism reader* (1996) som er en tidlig tekst i det økokritiske feltet og som i stor grad bidro til å etablere feltet, omtaler Cheryl Glotfelty økokritikk som en retning innenfor litteraturvitenskapen, hvor fokuset rettes mot miljøorienterte tekster og uttrykksformer. Glotfelty definerer økokritikk som studien av forholdet mellom litteratur og det fysiske miljøet (s. xviii). Denne retningen har blitt stadig mer aktuell innen feltet litteraturforskning. Glotfelty viser til fremveksten av den økokritiske grenen innenfor litteraturvitenskapen på begynnelsen av 1990-tallet, og trekker frem de første publiserte litteraturteoretiske verkene som omhandlet natur og miljø (s. xvi-xviii). Utviklingen av økokritikk som litteraturteoretisk retning må sees i sammenheng med framveksten av ulike miljøbevegelser. I løpet av 1980-årene ble miljøproblemene i stadig større grad diskutert i offentlige debatter. Samtidig eksisterte et fravær av tegn på miljøperspektiv i litteraturvitenskapen. I undersøkelser av datidens litteraturforskning kunne en erfare at rase, klasse og kjønn var representert som sentrale og viktige temaer, og en kunne se få tegn til at litteraturvitenskapen var særlig opptatt av klimakrisen (s. xvi).

Begrepet *økokritikk* ble likevel først brukt i 1978 av William Rueckert i essayet «Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism». Med begrepet *ecocriticism* mente han «the application of ecology and ecological concepts to the study of literature» (Glotfelty, 1996, s. xx). Denne definisjonen forstår vi som å anvende økologi og økologiske innsikter for å studere litteratur. I følge Glotfelty legger en slik definisjon særlig vekt på økologi som vitenskap og hun så derfor på den som restriktiv (1996, s. xx). Det vil si at definisjonen begrenser feltet og utelukker flere ulike måter å se relasjoner mellom litteratur og natur. Glotfeltys definisjon av begrepet vektlegger i større grad enn Rueckerts, alle mulige relasjoner mellom litteraturen og den fysiske verden og inkluderer derfor mer enn det den ekskluderer (Glotfelty, 1996, s. xviii).

Økokritikken har i følge Glotfelty en «earth-centered» tilnærming til litteraturen (s. xviii). Det vil si at det fokuseres på menneskers forhold til andre organismer, energier og materier. Retningen kan også forklares ved å vise hvordan den skiller seg fra andre litteraturvitenskaplige tilnærminger. Litteraturteori generelt undersøker gjerne forholdet mellom forfattere, tekster og verden, og i de fleste litteraturteorier sees verden synonymt med samfunnet og den sosiale sfæren. I det økokritiske feltet utvides denne forestillingen om verden, til at den også inkluderer hele økosfæren. Litteraturen svever her ikke over den materielle verden, men spiller heller en rolle i et komplekst globalt system, der energier, materier og ideer samhandler (Glotfelty, 1996, s. xix).

Videre forklarer Glotfelty at økokritiske teoretikere stiller spørsmål rundt hvordan naturen er representert i den litterære teksten og om hvilken rolle de fysiske omgivelsene spiller i handlingen. Det stilles også spørsmål ved hvordan miljøkrisen er til stede i teksten og hvilken funksjon det har, samt hvilken virkning dette har utenfor teksten. Ved å stille slike spørsmål vil man kunne utforske ulike måter skriftkulturen påvirker menneskers forhold til omgivelsene og om de verdiene som presenteres i tekstene kan sies å samsvare med økologiske innsikter (Glotfelty, 1996, s. xix).

Litteraturforskeren Greg Garrard publiserte i 2012 boken *Ecocriticism* hvor han tar utgangspunkt i Glotfelty (1996) sin definisjon og økokritiske spørremåter. Han viser videre til økokritikk som en politisk analysemetode, hvor økokritikere generelt sett knytter analysene sine til en «grønn» moralsk og politisk agenda (2012, s. 3). Altså kan økokritikken tilby standarder og prinsipper som retter seg mot bærekraftige handlingsmåter. Han viser videre til den bredeste definisjonen av økokritikk som felt, som studien av forholdet mellom menneskelige og det ikke-menneskelige (s. 5). Vi forstår dette som forholdet mellom mennesker, dyr, planter og andre organismer i økosystemet. Garrard peker også på at dette viser hvordan økokritikken slekter på en miljøorientert utvikling innen filosofi og politisk teori (s. 4). Økokritikken er unik i feltet av moderne litterære og kulturelle teorier grunnet dens nære forhold til økovitenskapen (s. 5). Det kan dermed knyttes forbindelseslinjer mellom økokritikk og økovitenskapen ved at begge tilnærmer seg naturen og de fysiske omgivelsene på måter som fremmer økologiske innsikter.

En økokritiker må ha kunnskaper om natur, miljø og økologi, men også være i stand til å se hvordan moralske påstander om det naturliges egenverdi, vil påvirke våre holdninger og vår

oppførsel overfor naturen (Garrard, 2012, s. 202). Dermed retter Garrard oppmerksomhet mot en sentral utfordring for økokritikere, ved å trekke frem kombinasjonen av det å kunne fokusere på natur som en del av en kulturell konstruksjon, og å fokusere på det faktum at naturen faktisk eksisterer i seg selv (s. 10). Denne kombinasjonen av måter å forstå natur på, kan ifølge Garrard ha potensiale til å bidra med et særegent og konstruktivt perspektiv til å diagnostisere og løse økologiske utfordringer (s. 13).

Sissel Furuseth og Reinhard Hennig (2023) viser til den tidligere oppfatningen av natur som noe som eksisterer uavhengig av mennesket og uten påvirkning fra det, og trekker frem at den ikke lenger kan sies å være gjeldende. Naturen er ikke lenger naturlig fordi mennesket har endret atmosfærens sammensetning som en konsekvens av globale og klimatiske faktorer. Dermed eksisterer det ikke lenger noe natur som ikke er under menneskelig påvirkning (s. 100). Vi tar likevel for oss, i våre analyser, den tidligere oppfatningen av natur og tar utgangspunkt i at naturbegrepet rommer alt som ikke har blitt konstruert av mennesket. Det gjør vi ved å bruke en natur-kultur-dikotomi hvor vi skiller mellom natur som det som ikke er skapt av mennesket og kultur som menneskeskapt. Dermed vil vi vise til natur ved å vise til de fysiske omgivelsene som mennesker, dyr og planter er en del av og lever i.

Å lese tekster med en økokritisk tilnærming kan si noe om hvilke holdninger til naturen som finnes i det litterære feltet. I et litterært perspektiv var mange tidlige økokritiske verk preget av interesse for romantiske tekster og tekster om natur og villmark (Garrard, 2012, s. 5). I slike tekster var det naturlig å undersøke holdninger til natur, fordi de gjerne handlet om og beskrev natur. Senere økokritiske verk endret seg i retning en mer generell kulturell økokritikk, hvor studier av populærvitenskapelige tekster og tekster som ikke først og fremst handlet om natur og miljø også kunne analyseres økokritisk (Garrard, 2012, s. 5).

Vi vil følgende gi en kort forklaring av hvordan Garrard forklarer pastoralbegrepet i boken *Ecocriticism* (2012). Vi velger å ikke gå i dybden fordi vår økokritiske analyse ikke konkret baserer seg på dette begrepet, men det er likevel interessant å trekke det inn i enkelte deler av den. I boken deler Garrard kapitlene etter ulike undersøkelser av ulike troper i litteraturen, som forklares som ulike mønstre eller motiver som finnes i litteraturen. I kapittel tre viser han til den pastorale tropen som en etablert litterær trope. Tropen har lang historie og tilstedeværelse i kulturelle uttrykk og Garrard hevder at den er en sentral del av det økokritiske feltet (s. 8). For å forklare begrepet viser han til Terry Gifford (1999) som blant

annet forklarer pastoralen ved å vise til den tradisjonelle, historiske betydningen av begrepet, som startet i antikkens hyrdediktning. Den andre måten å forstå begrepet på viser til Giffords generelle forklaring som beskriver det pastorale som enhver form for litteratur som beskriver det landlige og rurale som en kontrast til det urbane (s. 37). Pastoralen bygger slik på ideen om at naturen er stabil og varig, en motpart til menneskelige samfunn som er i endring (s. 63). Det vil si at menneskelig innvirkning på naturen kan komme til å ødelegge dens harmoniske balanse. Garrard viser videre til idyllen som en av tre orienteringer innenfor pastoralen (s. 42). Idyllen handler om litteratur som beskriver et idealisert bilde av landlige omgivelser, med mennesker som lever i harmoni med naturen. Idyllen beskriver en tilstand av fred, ro og harmoni mellom menneskelige samfunn og natur (s. 39).

Mads Claudi skriver i boken *Litteraturteori* (2013) en innføring i økokritikk og viser til Glotfeltys spørremåter i økokritikken. Han forklarer at disse økokritiske spørsmålene dreier seg om hvordan vi forstår begrepet natur og hvordan vi forstår mennesket sitt forhold til naturen. Det vises også til hvordan menneskets forhold til kultur påvirkes av naturen, og hvordan naturen blir påvirket av menneskets kultur (s. 241). Erkjennelsen av at natur og kultur gjensidig påvirkes av hverandre blir her brukt som et utgangspunkt. Naturen og de fysiske omgivelsene er med på å sette rammer for alle former for menneskelig aktivitet, herunder litteratur. Samtidig virker menneskelig aktivitet inn på naturen, ved at de holdningene til natur som formidles gjennom litteratur eller andre typer tekster, bidrar til å bestemme måten vi forstår vårt eget forhold til omgivelsene våre. Holdningene som formidles bestemmer også hvordan vi drar nytte av vår evne til å samhandle med og forandre naturen og miljøet (s. 241). Det er i følge Claudi økokritikkens formål å kartlegge og forstå denne gjensidige påvirkningen og han legger til at økokritiske studier ofte bygger på et ønske om å påvirke vestlige samfunn til å behandle omgivelsene og naturen med respekt, slik at rovdrift reduseres og livsstil og forbruksmønstre som truer menneskeheten og planeten inn i en økologisk katastrofetilstand endres (s. 242).

Glotfelty og Garrards definisjoner og beskrivelser av det økokritiske feltet legger grunnlaget for Claudis måte å forstå hensikten med økokritikken. Vi tar videre utgangspunkt i forståelsen av økokritikk som studien av forholdet mellom mennesker og det fysiske miljøet innen litteraturforskningen, og forstår hensikten med en slik studie som å bidra til å undersøke hvordan litteratur kan påvirke og bestemme hvordan mennesker samhandler med naturen. I vårt prosjekt gjør vi som nevnt en økokritisk analyse av *Dei svarte svanene*, for å undersøke

hvilke holdninger til naturen som blir formidlet gjennom bokens handling. Derfor vil vi i det følgende foreta en redegjørelse av de to sentrale begrepene antroposentrisme og økosentrisme, som brukes for å forklare to retninger innenfor menneske- og natursyn.

2.3.2 Antroposentrisme og økosentrisme

De tidlige retningene innenfor økokritikken tar utgangspunkt i ideer som først og fremst har gjort seg gjeldende i en miljøetisk diskurs. Ifølge Reinhard Hennig (2021) spør miljøetikken hvilke normer og verdier som ligger til grunn for hvordan vi oppfatter den ikke-menneskelige naturen, og om hvilke implikasjoner disse normene og verdiene har (s. 25). Hennig viser til historikeren Lynn White Jr. som i «The Historical Roots of Our Ecological Crisis» publisert i 1967, slår fast at menneskets atferd i møte med miljøet er bestemt av hvordan de ser på seg selv i relasjon til det som omgir dem. White påpeker nemlig at roten til vår tids økologiske krise kan spores tilbake til den bibelske skapelsesfortellingen i Første Mosebok. Denne fortellingen gir mennesket en særstilling over resten av naturen og legitimerer at mennesket tar makt over og utnytter den. Dermed etableres en dualistisk tenking der mennesket vurderes høyest og naturen blir nedvurdert (Hennig, 2021, s. 25).

En slik dualistisk tenking forklares av Claudi som en ide om at sinnet eller tanken er atskilt kroppen, ånden er atskilt materien og at mennesket er atskilt fra naturen (2013, s. 247). Interessant her, i et økokritisk perspektiv, er rangeringen hvor det første leddet ansees å ha høyere verdi. Et slikt menneske- og natursyn er et eksempel på hvordan menneskets skapte forståelse av seg selv og sin verdi legger rammer for det etablerte forholdet til naturen. Rammene ville utvilsomt vært annerledes dersom vi hadde betraktet oss selv som en del av naturen, heller enn atskilt og overordnet den (Claudi, 2013, s. 247). Denne måten å tenke om natur kan kalles antroposentrisk, altså konsentrert rundt menneskelige interesser og behov, slik at den ikke-menneskelige, naturen primært eller utelukkende, vurderes i henhold til nytten den kan utgjøre for mennesker (Hennig, 2021, s. 25). En slik tankegang tillater mennesket å utnytte naturen, fordi det gagnar mennesket, uten at det beste for dyr, panter, landskaper eller større og mindre økosystemer vektlegges (Claudi, 2013, s. 248).

Som en reaksjon på antroposentrismen etableres en økosentrisk tenking, som innebærer at noes verdi vurderes ut fra et økologisk helhetsperspektiv. Her ligger ideen om at menneskelige interesser ikke har forrang fremfor andre interesser, især ikke utover det som

gjeldes å være menneskets primære eller livsviktige behov. Dette gjelder ikke bare levende organismer, men også at landskap og økosystemer har krav på ivaretagelse av sine interesser (Claudi, 2013, s. 248). Det ligger et viktig skille mellom antroposentrisme og økosentrisme som viser seg sentralt i økokritiske tekstanalyser, hvor en analyserer tekster for å blant annet avsløre antroposentriske holdninger, eller påvise økosentriske holdninger i litterære tekster. Dette kan danne grunnlag for vurdering av tekstens økologiske verdi. Det vil si at en økokritisk analyse blant annet har som formål å forstå hvilke holdninger, verdier og maktstrukturer som finnes i ulike kontekster (Claudi, 2013, s. 248-249).

Dei svarte savnene er en kriminalfortelling hvor handlingen påvirkes og drives fremover av karakterer som representerer ulike forhold til omgivelsene sine og til naturen. I boken skilles det mellom detektiver og forbrytere, som handler på måter som kan si noe om hvilke holdninger og verdier teksten formidler. Dette kan dermed fortelle noe om tekstens økologiske verdi. I senere analyser vil vi undersøke karakterenes atferd i møte med miljøet de inngår i, for å si noe om hvorvidt karakterene i handlingen kan sies å ha antroposentriske eller økosentriske tendenser i sine syn på mennesker og natur. En økokritisk lese måte kan ta utgangspunkt i skillet mellom antroposentrisme og økosentrisme med bakgrunn i Lawrence Buells (1995) fire kriterier som definerer det han omtaler som miljøorienterte tekster.

2.3.3 Miljøorienterte tekster

Vi ser først til Geraldine Massey og Clare Bradfords (2011, s. 109) definisjon av miljøorienterte tekster som tekster som tematiserer moderne og økologiske problemstillinger, og som reflekterer over skiftende globale agendaer og forutsier fremtidige muligheter. Miljøorienterte tekster kan med utgangspunkt i dette forklares som litteratur hvor forholdet mellom mennesker og natur tematiseres og analyseres i særlig grad.

Lawrence Buell skriver i sin bok *The environmental Imagination* (1995) om miljøorienterte tekster. Han definerer de som tekster som utforsker forholdet mellom mennesker og natur og som er opptatt av å forstå og belyse miljøproblemer og bærekraftige løsninger. Han hevder at å forbedre miljøkrisen avhenger av at vi finner bedre måter å avgi bilder av naturen og menneskets forhold til den (s. 2). Ved å se på naturens fremstilling i kulturelle uttrykk kan en undersøke hvordan dette påvirker vår forståelse av klima og miljøkrisen. Dermed kan tekstene gi leserne forståelser av krisen og formidle et etisk ansvar om å handle på vegne av naturen.

Buell trekker frem at representasjonene kan føre til refleksjoner hos leseren. Han definerer en kort liste med fire kriterier som kan brukes for å vurdere i hvilken grad en tekst er miljøorientert:

1. The nonhuman environment is present not merely as a framing device but as a presence that begins to suggest that human history is implicated in natural history.
2. The human interest is not understood to be the only legitimate interest.
3. Human accountability to the environment is part of the text's ethical orientation.
4. Some sense of the environment as a process rather than as a constant or a given is at least implicit in the text (Buell, 1995, s. 7-8).

Buell konstaterer at det er få verk som ikke faller inn under noen av kriteriene og at det er få som vil kvalifisere entydig med dem (s. 8). Kriteriene kan derfor brukes på all litteratur og ikke bare på tekster som omhandler miljø og klima. Vi forstår Buells kriterier som at det ikke-menneskelige miljøet ikke bare fungerer som en ramme for handlingen, men har en tilstedeværelse som kobler menneskets historie til naturhistorien, og at menneskelige interesser ikke blir løftet frem som den eneste legitime interessen. Tekstens etiske orientering inkluderer menneskets ansvar overfor omgivelsene. Teksten fremstiller miljøet som en prosess og ikke som et system som ikke endrer seg. Vi vil videre ta utgangspunkt i Tone Birkeland sin oversettelse av Buells kriterier og forholde oss til disse i videre analyser av boken:

1. Naturen skal være til stede som mer enn bakteppe for handlingen.
2. Mennesker har ingen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers.
3. Menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont.
4. Teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess mer enn som et statisk system (Buell, 1995, s. 7-8, oversatt av Birkeland, 2016, s. 3).

I følge Claudi (2013, s. 249) kan Buells kriterier anvendes for å fortelle noe om tekstens miljømessige orientering. Dermed kan et verk vurderes ut ifra hvor stor grad det evner å artikulere det ikke-menneskelige miljøet, og vise til hvordan teksten kan leses i et økosentrisk perspektiv. Med bakgrunn i dette vil vi anvende kriteriene og vurdere de opp mot *Dei svarte svanene* for å kunne fastslå i hvilken grad den er miljøorientert.

I likhet med Buell nytter Alexa Weik von Mossner (2017) et lignende begrep, nemlig begrepet *environmental narratives*, om miljøfortellinger. Hun definerer begrepet slik: «any type of narrative in any media that foregrounds ecological issues and human-nature relationships, often but not always with the openly stated intention of bringing about social change» (s. 3). Vi forstår miljøfortellinger som tekster som tar for seg økologiske utfordringer og forhold mellom menneske og natur, som ofte har hensikt å føre med seg sosiale endringer. *Dei svarte svanene* kan derfor omtales som en miljøfortelling, ved at den tar for seg forurensing av havet og vektlegger relasjonen mellom karakterene og naturen.

Weik von Mossner hevder at miljørelaterte fortellinger kan fremkalle leserens empati med ofre som utsettes for miljørelatert urettferdighet. Empatien kan fremkalles gjennom ulike synsvinkler. Enten gjennom et «outsiderperspektiv» når fortellingen følger en karakter som ikke direkte rammes selv, men som viser omsorg for ofrene, eller gjennom et «insiderperspektiv» når synsvinkelen ligger hos et av ofrene (s. 83). Gjennom bruk av ulike perspektiver får leseren i noen tilfeller innganger til ikke-menneskelig bevissthet, som for eksempel dyrs følelser (s. 125). Dermed kan sympati med andre arter og et ønske om å ivareta artsmangfoldet etableres hos leseren. I *Dei svarte svanene* kan vi fastslå at det eksisterer et outsiderperspektiv fordi fortellingen følger en karakter som ikke direkte rammes selv. Karakteren Sivert viser likevel omsorg for ofrene, som er svanefamilien og havet som økosystem, altså naturen.

2.3.4 Økokritikk i norsk forskning

Forskergruppen Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul) ser på hvordan naturen fremstilles i nordisk barne- og ungdomslitteratur, og står for store deler av dagens økokritiske forskning på barnelitteratur i Norge. Forskergruppen har publisert antologien *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues* (2018). I antologien legges det frem at representasjonene av barn i litteraturen som viser kompetent samhandling med natur har endret seg med årene. Dette gjelder blant annet hvordan barnets kjønn påvirker hvordan barnet plasserer seg i møte med naturen. Videre i boken presenteres det noen funn gjort av Ahmed Khateeb, Aslaug Nyrnes, Nina Goga og Kirsti Pedersen Gurholt (Goga, Guanio-Uluru, Hallås og Nyrnes, 2018, s. 3) som synliggjør en ny tendens i nordisk barnelitteratur, hvor jenter er villmarksfarere, og gutter er nølende og har en tendens

til å foretrekke det trygge hjemmet. Slike endringer gjør det aktuelt å bringe nordisk barnelitteratur inn i forskningsfeltet økokritikk og drøfte det opp mot etablerte teoretiske perspektiver (Goga, et. al., 2018 s. 3). I likhet med forskningen gjort av Glotfelty og Garrard, er forskningen innenfor NatChiLitCul-prosjektet rettet mot spesialiserte felt innenfor økokritikk og miljøstudier som blant annet landskap, posthumanisme og dyre- og plantestudier.

Vår analyse av *Dei svarte svanene* vil posisjonere seg inn mot dette fagfeltet ved å nytte oss av miljøstudier, ved å se på hvordan landskap og natur blir fremstilt, gjennom illustrasjoner og karakterer. I tillegg vil boken fungere som et bilde på funnene av representasjonene av barns samhandling med naturen. Tendensens endring er synlig i boken ved at barnas kjønn påvirker hvordan de plasserer seg i møte med naturen. Vanja representerer villmarksfareren og Sivert synliggjør en nølende holdning og en foretrekkende draging mot det trygge hjemmet. Dette er elementer ved boken som vi vil ta opp i våre karakteranalyser, både i krimanalysen og i den økokritiske analysen.

Økokritikken som fagfelt har også fått fokus i norsk forskning gjennom *Barnelitterært forskningstidsskrift* (BLFT). BLFT er et nordisk samarbeid som blant annet utforsker barnelitteraturens estetikk og som inkluderer aktuell litteraturvitenskapelig forskning på tekstformer og kulturuttrykk som rettes mot barn (BLFT, 2010). I volum 8 fra 2017 ble Gogas artikkel «I begynnelsen var treet. Økokritisk lesning av omformingen fra et stykke tre til gutt i Carlo Collidis *Le aventure di Pinocchio. Storia di un burattino* (1883)» publisert, som en av de første artiklene i tidsskriftet med økokritisk fokus (Goga, 2017). I volum 10 fra 2019 kom det flere artikler som tok i bruk økokritiske perspektiver på barnelitteratur og som undersøkte både natur og forhold mellom mennesker og dyr. Lillegravens forfatterskap er også representert i 2020 utgaven, med Per Esben Myren-Svelstads «Ting som er for store og ting som er for små: Økologisk tenking i Ruth Lillegravens *Eg er eg er eg er* (2016) (Myren-Svelstad, 2020). Det økokritiske er også til stede i påfølgende utgave fra 2021, noe som kan vise til at det økokritiske forskningsfeltet Norge stadig er i utvikling.

2.3.5 Økoborgerskap

Begrepet økoborger er en oversettelse av det engelske begrepet *ecocitizen* som Massey og

Bradford (2011, s. 109) forklarer ved å først se på prefikset «eco». De kobler prefikset til Barry Commoners (1971) første økologilov, nemlig at «everything is connected to everything else; what effects one, effects all» (Massey & Bradford, 2011, s. 110). Vi forstår dette som sammenhengen mellom ulike organismers forhold til hverandre og til det miljøet de er en del av og lever i, og at dette henger sammen. Videre understreker de forskjellen mellom begrepene *ecological* og *environmental*, og benytter seg av *ecological* fordi dette begrepet både vektlegger en slik sammenheng og at det bygger på økokritiske perspektiver som innebærer at naturen ikke kun eksisterer for å tjene menneskelige behov og interesser (s. 110). De hevder også at begrepet *ecocitizen* fraskriver seg de antroposentriske assosiasjonene som ofte kobles til ordet *environmentalists*, som bygger på handlinger som kontrolleres og initieres av mennesker (s. 110).

Goga (2020) nytter også begrepet økoborgerskap og viser til et økologisk medborgerskap, forstått som et fellesskap der forpliktelser og ansvar står i et avhengighetsforhold til sin neste, det være seg mennesker, planter og andre dyr og økolandskapet som helhet (s. 83). Vi forstår ut ifra dette at et økoborgerskap handler om å ta ansvar for miljøet og handle i tråd med bærekraftige prinsipper. Det vil si å være en ansvarlig og engasjert medborger som tar hensyn til miljø og natur, ved å ha forståelse for og innsikt i at menneskers påvirkning på miljøet er en global utfordring og at både individ og samfunn må være sitt eget ansvar bevisst. Dermed har en økoborger kunnskaper om hvordan enkeltmennesket kan redusere sin egen negative påvirkning på miljøet.

Dette kan også knyttes til teorier om antroposentrisme og økosentrisme ved at et økoborgerskap påvirker hvilke tendenser som eksisterer i hvordan en ser på forholdet mellom mennesker og natur. Massey og Bradford hevder at en tanke innenfor miljødiskursen er at individer er bevisste på at menneskelig og miljømessig overlevelse er truet og at de derfor er villige til å endre hvordan de agerer i miljøet. En økoborger har derfor et aktivt blikk på seg selv som et «ecological subject» og har samtidig tilgang til samfunnets miljødebatter (Massey & Bradford, 2011, s. 109). Ved å nytte seg av et slikt perspektiv kan økoborgere sies å ha økosentriske holdninger til natur og miljø.

I henhold til vårt prosjekt vil vi i senere analyser og diskusjoner vurdere i hvilken grad *Dei svarte svanene* kan tilby leseren refleksjoner om bærekraftig utvikling, og vil derfor sette dette opp mot teorier om økoborgerskap. Massey og Bradford omtaler i likhet med Buell

miljøorienterte tekster for barn og forklarer at en funksjon ved å lese slike tekster er å sosialisere unge, slik at de kan bli ansvarlige og empatiske voksne, ved å posisjonere leserne som økoborgere, som engasjerer seg i bærekraftig utvikling både lokalt og globalt (2011, s. 109).

Ifølge Marianne Presthus Heggen, et al. (2019) er formålet med utdanning å utvikle kunnskaper, ferdigheter, holdninger og verdier som elevene behøver for å opprettholde en mer rettferdig, bærekraftig og inkluderende verden. Det poengteres videre også at å lære er viktig både for å bli og for å være en økoborger, noe som ofte kan ses i sammenheng. Ved å lese skjønnlitteratur der en møter eksempler som omhandler menneskets plass i naturen kan barn og voksne fungere som aktive utforskere (s. 396). Dette kan bidra til økt forståelse og verdsettelse av naturen, noe som kan fungere som en faktor som kan påvirke motivasjonen for bærekraftige handlingsmønstre. For at voksne og barn kan reflektere over sitt ståsted som økoborgere kan skjønnlitteraturen være en hensiktsmessig inngang. Å lese tekster som handler om karakterer som agerer som økoborgere, kan gi leseren anledning til å reflektere og utforske over bærekraftige mål og verdier, både for andre og seg selv. Ved å lese litteratur hvor barnekarakterene fremstilles som økoborgere dannes et utgangspunkt hvor en kan reflektere og diskutere den påvirkningskraften barn har.

Barnekarakterene i *Dei svarte svanene* er bevisste på hvordan natur og mennesker påvirker hverandre og handler på måter som kan knyttes til økosentriske perspektiv og økoborgerskap. Dette er et punkt som vil bli vektlagt i senere analyser og diskusjoner. Heggen et al. (2019) hevder at å være bevisst verdien av aktiv deltagelse kan etablere og øke et ønske om omsorg, kunnskap og solidaritet. Dette kan bidra til å oppdra barn som er informerte og aktive innbyggere i et bærekraftig samfunn. Alle mennesker, inkludert barn, fungerer som aktive medlemmer av miljøet. Dette handler om forståelse av at våre handlinger har konsekvenser for fremtiden (s. 397). Kunnskap om bærekraftig utvikling kan derfor settes i sammenheng med barn og unges dannelsesreise til å bli økoborgere i dagens og fremtidens samfunn.

2.4 Bærekraftig litteraturundervisning

I denne delen av oppgaven gjør vi rede for hva bærekraftig utvikling er, da det er et særlig fokus i den ønskede kompetansen vi vil formidle gjennom våre forslag til litteraturredidaktiske innganger til boken. Videre forklarer vi hvordan bærekraftig utvikling blir innlemmet i undervisning i skolen. Til sist foretar vi en redegjørelse av litteraturens danningspotensiale i en økokritisk sammenheng og den økokritiske litteratursamtalen. Denne delen av teorien vil anvendes i vårt diskusjonskapittel.

2.4.1 Bærekraftig utvikling

Begrepet bærekraftig utvikling har etter hvert blitt et vanlig begrep i dagligtalen vår. I 1987 kom Brundtlandkommisjonen med sin definisjon av begrepet og definerte det slik: «Bærekraftig utvikling er en utvikling der behovene for dagens mennesker blir tilfredsstilt uten at det ødelegger muligheten for at framtidige generasjoner får tilfredsstilt sine behov» (Sinnes, 2021, s. 29). Vi har bare en klode, med begrenset ressurser, og det er alles jobb å ta vare på den. Begrepet er globalt og basert på solidaritet med kommende generasjoner, i tillegg til alle som lever i dag. I beskrivelser av bærekraftig utvikling trekker man ifølge Astrid Sinnes frem at utviklingen skal ta hensyn til både økonomi, miljø og samfunnsforhold (s. 29). Dette kan knyttes til bærekraftig utviklings tre dimensjoner: 1. *klima og miljø*, 2. *økonomi* og 3. *sosiale forhold*. Det er sammenhengen mellom disse dimensjonene som avgjør om noe kan regnes som bærekraftig (FN-sambandet, 2021a). Det skal også poengteres at de tre elementene i virkeligheten er sammenvevde og at de derfor ikke kan atskilles, men må sees i sammenheng med hverandre (Sinnes, 2021, s. 57). Dermed kan altså ikke den økonomiske utviklingen skje på bekostning av natur og mennesker. Dette er en vektning som kan være utfordrende og hvor ulike hensyn må veies opp mot hverandre. Bærekraftig utvikling blir derfor et verdispørsmål (s. 29).

Å vurdere om noe er bærekraftig eller ikke bunner i at det eksisterer ulike syn på natur og menneskets rolle i den. I miljøetikken skilles det mellom det antroposentriske synet på natur, hvor naturen først og fremst har verdi ut fra verdien den har for mennesket, og det økosentriske synet, hvor naturen har en verdi i seg selv uavhengig av hvilken bruk mennesker har for den (Sinnes, 2021, s. 33). Brundtlandkommisjonens definisjon er derfor svært omdiskutert og er et offer for kritikk. Definisjonen tar utgangspunkt i mennesker og

menneskers behov, uten å inkludere naturens tålegrense (s. 30). Anje Müller Gjesdal (2021) hevder at hovedkritikken av definisjonen blant annet dreier seg om at den sentrerer rundt mennesket og utviser antroposentriske tendenser ved at det er mennesket, og ikke naturen, som er plassert i sentrum for miljøproblematikken (s. 42).

I vårt prosjekt er det i hovedsak dimensjonen om *klima og miljø* som kan gjøre seg gjeldende. Dimensjonen handler om hvordan menneskene kan ta vare på naturen og klimaet som en fornybar ressurs. Menneskene er avhengige av naturen, og måten den behandles på, har store konsekvenser for både natur og mennesker. Klimagassutslipp bidrar til å forurense kloden ved at de varmer havet og luften, ødelegger økosystemer og bidrar til at arter utrykkes. For å stanse klimaendringene og bidra til bærekraftig utvikling, må hele kloden samarbeide (FN-sambandet, 2021a).

FN har utviklet bærekraftsmål som skal fungere som «verdens felles arbeidsplan for å utrykke fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030» (FN-sambandet, 2023a). FNs bærekraftsmål skal gi felles global retning for alle land i hele verden og definerer tydelige mål for hvordan vi kan oppnå en bærekraftig utvikling. Målene består av 17 mål og 169 delmål. Likevel har det ifølge Sinnes blitt rettet kritikk mot disse målene ved at de viser seg å være for generelle og i noen tilfeller også motstridende (2021, s. 40). Skolen kan fungere som en sentral arena for å nå bærekraftsmålene gjennom arbeid og undervisning om bærekraftig utvikling. Dette understrekes av bærekraftsmål 4, delmål 7 som forklarer at delmålet skal sikre at alle elever tilegner seg den kompetansen som er nødvendig for å ha forståelse for bærekraftig utvikling og om hvilke handlingsmønstre som kreves for en bærekraftig utvikling. Målet vektlegger at utdanning er en viktig faktor i denne sikringen (FN-sambandet, 2022).

Bærekraftsmål nr. 13 og 14 kan særlig sees i sammenheng med klima og miljødimensjonen av bærekraftig utvikling, samt den tematiske grunnmuren i vårt prosjekt. Bærekraftsmål 13 – *Stoppe klimaendringene*, viser til at vi må bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem (FN-sambandet, 2023b). Det må utvikles globale løsninger på en rekke områder for at det skal skje endringer. Delmål 13.3 viser til at man må styrke enkeltpersoners evne til å redusere, motvirke og tilpasse seg konsekvensene av klimaendringer. I tillegg til dette skal kunnskapen og bevisstgjøringen rundt dette styrkes (FN-sambandet, 2023b). Bærekraftsmål 14 – *Livet i havet*, dreier seg i hovedsak om å «bevare og bruke havet og de marine ressursene

på en måte som fremmer bærekraftig utvikling» (FN-sambandet, 2023c). Delmål 14.1 understreker at en innen 2025 skal forhindre og redusere alle former for forurensing av havet, spesielt fra landbasert virksomhet. Dette inkluderer også marin forurensing og utslipp av næringsalter (FN-sambandet, 2023c). Mye av problematikken i *Dei svarte svanene* omhandler nettopp utfordringer med forurensing av havet ved at den tar opp utfordringer og viser til muligheter, i tillegg kan den også gi et bilde av den reelle situasjonen i dagens næringsliv og fabrikkvirksomhet.

Norge har et ansvar for å jobbe mot bærekraftsmålene. Bærekraftsmålene har stor innvirkning på norsk politikk, i kommuner, lokalsamfunn og nasjonalt (FN-sambandet, 2023a). Flere av målene er oppfylt i Norge, men det gjenstår likevel mye arbeid. Stortinget blant annet har vedtatt bærekraftig utvikling som ett av tre prioriterte flerfaglige undervisningstemaer som ble innlemmet i læreplanene for 2020. Bærekraftig utvikling utgjør kjernen i FN-sambandet. FN-sambandet har som mål å definere og å tilrettelegge for undervisning som kan bidra til å lære elever om bærekraftig utvikling. En viktig vektlegging i dette arbeidet er å synliggjøre det globale samspillet mellom økonomiske, sosiale og miljømessige forhold, for å skape et tydelig bilde av hvordan alle utfordringer i verden henger sammen (FN-sambandet, 2021b).

FN-sambandet utarbeidet i 2020 «Bærekraftsbiblioteket» som et litteraturformidlingsprosjekt, med skoler og biblioteker som målgruppe. Prosjektet består av 17 boklister med tilhørende aktiviteter som knytter litteratur til de 17 bærekraftsmålene. Boklistene inkluderer bøker som omhandler temaer som målene vektlegger (FN-sambandet, 2021c). Klodeklubben-serien representeres ikke på noen av listene, til tross for dens fokus på forurensing av naturen og derfor omhandler et tema som dekkes av bærekraftsmål 13 og 14. Av bøkene som representeres på listene er det kun én bok i sjangeren krim, *Operasjon skipsvrak* av Jørn Lier Horst, under mål 14 (FN-sambandet, 2021d). *Dei svarte svanenes* og andre bøker i sjangerens manglete representasjon kan kobles til at krimsjangeren vurderes som litteratur med lav litterær kvalitet.

2.4.2 Bærekraftig utvikling i skolen

Utdanning for bærekraftig utvikling som felt rommer mye, og det eksisterer derfor uenigheter om hva som kjennetegner denne formen for utdanning. I arbeidet med å sikre opplæring i

bærekraftig utvikling vil ulike kontekster ha ulike tilnærminger, da undervisning alltid vil ta utgangspunkt i elevenes virkelighet (Sinnes, 2021, s. 43). Det vil si at undervisningen innenfor temaet må ta utgangspunkt i hvilket land elevene bor i, lokale variasjoner og elevenes nærmiljø.

I det Sinnes omtaler som utdanning for bærekraftig utvikling, «UBU» er det flere sentrale elementer som gjør seg gjeldende (2021, s. 55). De elementene som oftest trekkes frem som sentrale i en utdanning for bærekraftig utvikling dreier seg om at kunnskapen som formidles må være faglig og oppdatert, at det nyttes en tverrfaglig tilnærming og at kunnskapen knyttes til elevenes kontekst. I tillegg må andre kompetanser enn de teoretiske vektlegges, som kreativitet, kritisk tenkning, systemforståelse, handlingskompetanse og innsikter i menneskers forbruk. Skolen må derfor fungere som en arena som lærer elevene å leve på en bærekraftig måte (Sinnes, 2021, s 55).

Å kunne stimulere til bærekraftig utvikling handler om å kunne legge til rette for at barn og unge kan samtale og reflektere rundt naturopplevelser og om hvilken plass mennesker har i naturen. Det dreier seg også om å hjelpe elever til å sette ord på hva som kan gjøres i nærområdet for å ta vare på naturen, og diskutere hva som er omsorgsfull atferd i møte med den. Læreren skal også støtte elevenes utvikling av kunnskap om klimaendringer og konsekvenser av disse. Tverrfaglig arbeid om temaet bærekraftig utvikling er særlig viktig for å oppnå de mange kompetansemålene i møtet med de økologiske utfordringene vi står overfor. I utdanningssammenheng blir det viktigste å løfte frem problemstillinger for elevene slik at de selv kan reflektere over hvilke strategier som kan føre til bærekraftige handlingsmåter (Sinnes, 2021, s. 39). I det følgende vil vi gjøre rede for hvordan utdanning for bærekraftig utvikling kan gjøre seg gjeldene i norskfaget.

Ida Lodding Gabrielsen og Marte Blikstad-Balas (2020) hevder at skjønnlitteratur har en sentral plass i skolen og at det finnes flere begrunnelser for at det forventes at elever skal lese og samhandle med skjønnlitteratur i norskfaget. Hvilke tekster som blir lest av elevene i skolesammenheng henger sammen med litteraturredidaktiske spørsmål. Formålet med elevenes lesing av skjønnlitterære verk må vurderes opp mot hvilke menneskelige aspekter vi ønsker at leseren skal få innsikt i (s. 87). Gabrielsen og Blikstad-Balas viser til Janet Alsups (2015) presentasjon av en kategorisering av det viktige potensialet litteraturen har i skolen. Alsup identifiserer fire kategorier som knyttes til skjønnlitteraturens mulighetsrom. Dette dreier seg

om utvikling av identitet, empati, sosialt engasjement og kritisk tenkning. På bakgrunn av disse kategoriene kan lesing av skjønnlitteratur spille en viktig rolle i skolen (Gabrielsen & Blikstad-Balas, 2020, s. 87). I vår økokritiske tilnærming til skjønnlitteraturen vil alle disse kategoriene gjøre seg gjeldende, da holdninger til natur, klima og miljø påvirkes av elevenes utvikling av identitet, empati, sosialt engasjement og kritisk tenkning.

Litteratur kan blant annet gi leseren tilgang på felles referanser i samfunnet, den kan skape muligheter til å reflektere over egen tilværelse og den kan bidra til å utvide forståelseshorisonten. Kjerneelementet *tekst i kontekst*, under læreplanen for norskfaget, forklarer at elevene skal lese tekster for å kunne oppleve, engasjere seg, lære og å få innsikt i andre menneskers tanker og historier (Utdanningsdirektoratet, 2020). Å lese skjønnlitteratur kan derfor hjelpe elever til å utvikle kreativ og utforskende tenkning, som kan komme til nytte i flere fag, og i livet senere.

Skjønnlitteraturen har potensial til å utvikle elevers sosiale og empatiske vurderingsevne og økt innsikt i egne og andres handlingsmønstre (Gabrielsen & Blikstad-Balas, 2020, s. 88). Dette kan også kobles direkte til skjønnlitterære karakterer gjennom det Martha Nussbaum beskriver som den narrative forestillingsevne. Denne evnen dreier seg om å kunne relatere seg til fiktive karakterers liv og erfaringer, og se verden gjennom deres perspektiver (Nussbaum, 2016, s. 29). Litteraturen kan slik gi et unikt innblikk i andres opplevelser og vil gi leseren mulighet til å erfare andres perspektiver på nært hold, samt å kunne identifisere seg med disse ved å lese empatisk (Gabrielsen & Blikstad-Balas, 2020, s. 88). Hvilken skjønnlitteratur som leses og hvordan den arbeides med kan derfor ha betydning for målet om et bærekraftig samfunn.

2.4.3 Litteraturens danningspotensial i økokritisk sammenheng

Ifølge Marianne Røskeland (2018) kan økokritisk lesning settes i litteraturteoretisk sammenheng innenfor retninger som har saklig eller politisk agenda. Tilnærmingen dreier seg ifølge Røskeland om hvordan litteraturen har samfunnsmessig relevans og påvirkningskraft. En målsetning kan være å utvikle økoborgere som er reflekterte og som utviser engasjement i både natur, miljø og klimaendringer (s. 45). Litteraturen kan derfor bidra til å utvikle elevenes holdninger og kompetanse, og elevenes egne verdier. Røskeland trekker frem Nussbaum sine teorier om den narrative forestillingsevnen og hevder at den også gjør seg gjeldende i et

økokritisk perspektiv. En av grunnene til dette, er at det handler om å kunne forestille seg muligheter og utfordringer og for å bli bevisst på subjektive synsvinkler. En kan også stille spørsmål om menneskers privilegerte plass i naturen, fremfor andre arter. Forestillingsevnen krever også at leseren reflekterer over sine egne reaksjoner, tanker og tolkninger under lesningen (Røskeland, 2018, s. 41). Litteraturen har potensiale til å skape indre forestillinger og innlevelser i ulike fortellinger, noe som også påvirker elevenes engasjement for klima og miljø.

Goga (2018) hevder at «måten vi sanser naturen på, kan være påvirket av det vi leser og skriver om naturen» (s. 353). Hvordan miljø og landskap blir fremstilt i den litteraturen man velger å arbeide med i skolen kan derfor påvirke hvordan man underviser om bærekraftig utvikling. Å nytte seg av økokritikkens spørremåter i en bærekraftig litteraturundervisning kan derfor ta utgangspunkt i å undersøke hvilke holdninger til natur den valgte litteraturen fremstiller. Dette spørsmålet dreier seg om i hvilken grad litteraturen er preget av menneskesentrerte tenkemåter, eller en mer helhetlig tenkemåte om ulike livsformer (Goga, 2018, s. 354). Ved å samtale om slike fremstillinger tilbys elevene muligheten til å reflektere over hvilke ulike holdninger og tenkemåter om naturen som finnes, og hvilke holdninger de selv har til natur. Røskeland trekker også frem at en målsetning for økokritisk orientert litteraturundervisning handler om å øke bevissthet og refleksjon rundt natur og opplevelser med natur, og om hvordan mennesker, dyr, planter og omgivelser blir formidlet gjennom litteratur (2018, s. 39).

Gro Ulland (2016) hevder at arbeid med skjønnlitteratur i norskfaget har et stort danningspotensial ved at elevene gjennom å lese litteratur får innsikt i og oversikt over et kulturelt felt. Hun hevder videre at å lese litteratur som øker elevenes generelle forståelsesevne, bidrar til identitetsutvikling og lærdom om både en selv, historie og om verden (s. 98). Likevel har ikke litteraturen nødvendigvis et danningspotensiale i seg selv, men det kreves at potensialet realiseres av lærerens måter å arbeide med skjønnlitteratur på og legger til rette for at det opprettes et aktivt forhold mellom eleven og teksten.

Ifølge Camilla Häbler & Marion Elisenberg (2021) henger vårt forhold til natur sammen med våre erfaringer med naturen. Elever som blir kjent med og som får opplevelser med natur, også gjennom litteratur, vil kunne ha mulighet til å utvikle ansvarsfølelse, medfølelse og få økt motivasjon til å ta vare på den (s. 137). Ved å ta i bruk skjønnlitterære tekster for å

arbeide med problemstillinger knyttet til klima og miljø får elevene uttrykke seg, tenke kritisk, danne sine egne meninger og sette seg inn i andre menneskers livssituasjoner, gjennom refleksjon og diskusjon (s. 141). Litteratur som brukes i slike sammenhenger og med dette formålet kan derfor sies å ha dannende virkning på elevene. For at litteratur skal virke dannende er både litterær kompetanse og glede over litteratur viktig. Danning dreier seg om at elevene gjennom å lese litteratur skal få språk som de kan tenke med eller mot.

Skjønnlitteratur kan ifølge Kari Anne Rødnes (2019) sees på som en ressurs innenfor bærekraftsdidaktikken. Bærekraft er et komplekst problemområde og når barn og unge konfronteres, med spørsmål om klimaendringer og miljøproblemer, kan de oppleve vanskelige følelser som maktesløshet eller verdikonflikter. Dermed konstaterer Rødnes at det å diskutere miljøproblematikken ved å samtale om tekster kan bidra til å utvide elevens engasjement både for tekstene og for etiske og moralske dilemmaer (s. 64).

2.4.4 Økokritiske litteratursamtaler

I litteraturredidaktisk praksis blir litteratursamtalen i følge Goga sett på som «én av flere måter å skape mening med tekst på» (2019, s. 7). Litteratursamtalen defineres av Laila Aase som «klassesamtaler som uttrykker leseerfaringar, og som har som føremål å undersøkje litterære tekstar med utgangspunkt i desse erfaringane» (Aase, 2005, s. 106). En slik samtale gir rom for at ulike stemmer kan møtes, både lærerens, elevenes og tekstens. Litteratursamtalen kan bidra til at elevene får en selvutviklende deltagelse, fordi elevene møter litteratur i en kontekst hvor det kreves at hver enkelt gjør seg opp en mening om hvordan de forstår det de leser, og videre stiller sine egne oppfatninger opp mot andres (Ulland, 2016, s. 98). Samtalen har også potensiale til å utvikle elevenes deltagelse i andre tolkningsfellesskap som dreier seg om å forstå en felles verden (Goga, 2019, s. 7).

Ulland viser til Wolfgang Klafki (2000) og Gert Biesta (2006) som begge understreker lærerens ansvar i undervisningssituasjonen. Klafki vektlegger utvelgelsen av innhold og Biesta fokuserer på hvordan læreren gir rom til elevene. Læreren har derfor ansvar for å vurdere hvordan innholdet kan ha betydning for elevene (Ulland, 2016, s. 104). Disse valgene gir elevene muligheten til å få en stemme og respondere på andres stemmer ut ifra det valgte innholdet. På denne måten gir læreren elevene anledning til å lære noe om seg selv og andres reaksjoner, samtidig som det kan utvide deres blikk på verden (s. 108).

I lærerens utvelgelse av litteratur og tolkningsarbeid i forkant av samtalen må hen derfor ta valg basert på tidligere erfaringer med den aktuelle elevgruppen. Slik kan læreren se for seg ulike forventninger eller reaksjoner i møtet mellom elevene og teksten (Ulland, 2016, s. 99). Etter valg av litteratur må læreren arbeide med å forstå innholdet og velge ut deler av det, som kan ha betydning i samtalen med elevene. Læreren må plukke ut deler av helheten som kan være fruktbare å samtale om med elevene, som åpner for refleksjoner, undring og videre tankegang (s. 102). Slik må læreren også kunne forutse mulige reaksjoner, spørsmål og holdninger hos elevgruppen. Innholdet i samtalen må også vurderes opp mot hvilken betydning det kan ha for problemstillinger, og verdier i elevenes liv (s. 102).

I den økokritiske litteratursamtalen kan man rette oppmerksomheten mot hvordan de barnelitterære karakterens natureerfaringer fremstilles i teksten. Erfaringene kan videre settes inn i politiske eller kulturelle sammenhenger om hvordan forholdet mellom arter og livsformer presenteres og vurderes, eller det kan rettes oppmerksomhet mot naturerfaringenes plass i et økologisk eller bærekraftig perspektiv (Goga, 2019, s. 8). Den økokritiske litteratursamtalen kan dermed formidle en mening som kan sees ut fra ulike målestokker og som utfyller hverandre. Litteratursamtalens meningsutveksling innebærer i følge Goga ikke bare at tekstene leses oppmerksomt og at deltakerne aktivt lytter til hverandre, men også at lesernes tanker møtes og flettes sammen med andres tenking (2019, s. 8).

Anne-Kari Skardhamar (2001) vektlegger viktigheten av at læreren planlegger og forbereder den litterære samtalen. Hun viser til Ulla Lundqvists (1984) etterlysning av en litteraturbearbeidelse som plasserer den litterære teksten i sentrum for å finne ut hva teksten sier og hvordan teksten er bygd opp (Skardhamar, 2001, s. 76-77). Slik kan en finne både tekstens tema og undersøke hvilket formspråk som bærer denne ideen frem. Skardhamar definerer videre ulike spørsmålstyper som er viktige å nytte seg av i utviklingen av god litterær praksis og som kan danne utgangspunkt for den litterære samtalen. Hun bruker *autentiske spørsmål* (s. 80) som et overordnet prinsipp for samtalen og deler videre inn i spørsmålskategoriene: identifikasjonsspørsmål, refleksjonsspørsmål og overføringsspørsmål (s. 85).

Identifikasjonsspørsmål er direkte, personlige spørsmål som knytter leseren direkte til teksten. Spørsmålet stiller ikke krav til kunnskap og stiller alle deltakere av samtalen likt ved at det vekker engasjement og følelse (s. 82). Refleksjonsspørsmål er spørsmål som vekker tenking og resonnering over det som ligger i teksten. Elevene lærer å lese teksten oppmerksomt

gjennom å beskrive og forklare for eksempel karaktertrekk, konflikter og løsninger (s. 83).

Overførings spørsmål er spørsmål som knytter fiksjonen til virkeligheten (s. 84).

Litteratursamtalen krever planlegging i forkant og å sortere spørsmålene som teksten reiser, etter spørsmålskategoriene kan bidra til å skape struktur over den litterære samtalen.

Illustrerte tekster også kan leses og samtales om blant annet ved å se på illustrasjoner og hva de forteller om natur og forholdet mellom menneske og natur. Den personlige involveringen og engasjementet for ulike fremstillinger av natur i tekster kan føre til at elevene blir bevisste på sitt eget eksisterende eller manglende engasjement og forhold til natur, miljø og klima (Goga, 2019, s. 15). Dette kan også føre til at elevene motiveres til å se seg selv som økoborgere. Koblingen mellom aktiv lesing og økokritiske litteratursamtaler kan utvikle kritiske perspektiver på fremstillinger av natur. Dermed kan det også bidra til å øke bevissthet om økologisk samspill, som får betydning for hvordan elevene er rustet til å orientere seg i debatter om bærekraftig utvikling og for hvordan de forstår seg selv som økoborgere, ved å reflektere over sitt eget forhold til natur (Goga, 2019, s. 17).

3.0 Metode

I dette kapitlet vil vi gjøre rede for hva som ligger i metoden litterær analyse, som er metoden vi har benyttet oss av for å svare på problemstillingen og forskningsspørsmålene vi har formulert. Med bakgrunn i disse spørsmålene har det vært hensiktsmessig å dele opp den litterære analysen ut ifra ulike perspektiver, da spørsmålene kombinerer både et krimperspektiv og et økokritiskperspektiv på helheten. Dermed deles analysen av boken i to deler, hvor den første delen forholder seg til bokens sjanger og sjangertrekk, som vurderes opp mot teorier om krimsjangeren. Den andre delen forholder seg til boken med bakgrunn i en økokritisk tilnærming. Dermed viser vi et innblikk i hvordan bokens oppbygning og sjanger påvirker hvordan den leses, og hvordan den fremstiller ulike holdninger til natur og klima.

Selv om analysen deles i to, har vi bevisst valgt å analysere boken fra et krimperspektiv først, slik at vi kan gjøre koblinger mellom funnene fra den, i den økokritiske analysen. Dermed bygger den økokritiske analysen på krimanalysen og særlig på funn fra analyser av paratekster, karakterer og illustrasjoner. Med utgangspunkt i de to analysedelene har vi grunnlag for å bruke de ulike funnene i vår litteraturdidaktiske diskusjon. Boken består både av verbaltekster og illustrasjoner og disse undersøkes derfor i sammenheng med hverandre. Bokens lengde har gjort det mulig for oss å ta utgangspunkt i den som en helhet, hvor både parateksten, verbalteksten og illustrasjonene blir analysert og tolket ut fra relevansen de har.

3.1 Litterær analyse

Ifølge Åse Høyvoll Kallestad og Marianne Røskeland (2020) er litterær analyse litteraturforskningens viktigste metode. Litterære analyser dreier seg om å lese skjønnlitterære tekster oppmerksomt og studere teksten grundig, for å kunne beskrive, forklare og forstå den (s. 46-47). Ordet analysere betyr å plukke en helhet fra hverandre for å kunne forstå enkeltdelene. En litterær analyse kan derfor bidra til å få forståelse for den helhetlige teksten, samtidig som den kan gi oss et bilde som utfyller sammenhengen den står skrevet i, og hva den kan bety ut ifra den tilnærmingen vi har valgt (s. 47).

En litteraturvitenskapelig analyse kan derfor kort forklares med at forskeren begrunner sin tolkning av teksten. Dette innebærer ikke bare å formidle tolkningen, men å i tillegg formulere hvilke forutsetninger den hviler på og å forklare hvordan vi leser teksten. Å

kommunisere teoretiske og metodiske betingelser for analysen blir derfor avgjørende (Andersen, Mose & Norheim, 2012, s. 18). Vi har gjort en økokritisk litterær analyse av *Dei svarte svanene* og studert den grundig, for å både forstå og forklare den. Lesningen av boken har tatt utgangspunkt i en økokritisk tilnærming, på bakgrunn av at boken tar opp temaer og problematikker knyttet til klima- miljø og naturkontekster, menneskers ulike holdninger til natur og forholdet mellom mennesker og natur. Med utgangspunkt i dette setter vi også boken direkte i sammenheng med skolens fokus på det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

En litterær analyse skal, ifølge Kallestad og Røskeland, undersøke ulike elementer i litterære tekster, som litterære virkemidler, motiver og tema og strukturer, ved å samtidig anvende fagbegreper som presiserer og utdyper det som analyseres (2020, s. 47). Dermed innebærer ikke en litterær analyse bare beskrivelser, men også tolkninger, ettersom at målet er å forstå elementene i den litterære teksten. Det analytiske arbeidet dreier seg derfor om å veksle mellom å forklare og å forstå. Ethvert tekstelement som pekes på eller som beskrives, er analytisk avhengig av refleksjoner av hvordan det fungerer i sammenheng, hvor det forekommer en begrunnet tolkning (s. 48).

For å finne frem til en helhetstolkning av teksten, som inkluderer flest mulig av tekstens delementer, kreves en tekstorientert nærlesning. Kallestad og Røskeland viser til Barbara Herstein Smiths (2016) definisjon av begrepet, hvor nærlesing blir beskrevet som «a technically informed, fine-grained analysis of some piece of writing, usually in connection with some boarder question of interest» (2020, s. 48). Smith hevder videre at nærlesing er en del av analysen som må drøftes gjennom en valgt tilnærming og med relevant teori som utgangspunkt. Vår økokritiske tilnærming og vår teoretiske forankring har lagt grunnlaget for nærlesningen. Målet med nærlesningen er å trekke ut enkeltdeler fra teksten som har betydning for helheten, for å kunne svare på forskningsspørsmålene og problemstillingen vi har formulert for studien.

Nærlesing inngår i både teksteksterne og tekstinterne tilnærminger. Den tekstinterne tilnærmingen brukes om det å primært undersøke den skjønnlitterære teksten, ved å fokusere på språk, sjanger, tema, motiv og handling. Den teksteksterne tilnærmingen tar på andre siden utgangspunkt i forholdet mellom litteraturen og konteksten og undersøker sammenhenger mellom tekst og samfunn (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 45). Med bakgrunn i tekstintern tilnærming har vi undersøkt tekstens karakterer, tema, motiv, handling og illustrasjoner før vi

etter hvert undersøker bokens mulighetsrom innenfor det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget, som er vår teksteksterne tilnærming.

3.2 Teoretiske og vitenskapsteoretiske overveielser

Til grunn for en litterær analyse ligger teoretiske overveielser ved å bringe inn relevant teori i tolkningen. Dette gjøres ved å nytte seg av teorien som et hjelpemiddel til å beskrive og forstå teksten, slik at den bidrar til å åpne opp sider ved teksten. Derfor er det i størst grad hensiktsmessig å ta utgangspunkt i den litterære teksten og de spørsmålene som den reiser, og så tilføye teorier som kan kaste lys over disse (Andersen, et. al., 2012, s. 23). I vårt prosjekt har vi tatt utgangspunkt i *Dei svarte svanene* og vår problemstilling. Teorier om krimsjangeren er styrende for krimanalysen og økokritiske teorier er styrende for den økokritiske analysen. Vi vil også benytte teorier om bildebokanalyse og paratekstteori for å analysere illustrasjonene i boken. En slik kombinasjon av teorier legger grunnlaget for den aktuelle tilnærmingen som analysen videre bygger på. Det er også relevant å presisere at krimanalysen presenteres først, fordi vi her legger vekt på bokens oppbygning. Dermed vil den påfølgende økokritiske analysen bygge på krimanalysen.

Forskjellige lesere vil møte teksten med ulike forventninger og spørsmål. Valget av metode avhenger derfor av teksten vi analyserer, problemstillingen vi undersøker og det formålet vi har med analysen. Dermed kan vi fastslå at det kan finnes flere gyldige tolkninger av en tekst (Andersen et. al. 2012, s. 18-19). Dette kan kobles til det Frode Nyeng (2017) skriver om hermeneutikk som vitenskapelig virksomhet og filosofi (s. 192). Hermeneutikk forbindes ofte med tolkning av bilder og tekst med bakgrunn i å hente ut en bestemt mening.

Meningsfenomener er et begrep som dreier seg om å forstå ulike forhold ut fra en hensikt, en kontekst som er sosial eller kulturell. Meningsfenomener kan tolkes som et uttrykk for en vilje og en hensikt, der en leter etter noe bakenforliggende (Nyeng, 2017, s. 193). Mennesket er et tolkende vesen som plasseres innenfor en horisont, som er knyttet direkte til tiden vi lever i og til det perspektivet vi anvender. Når en forsker skal studere noe går hen inn i det og blir en aktiv del av prosessen. Dette fører til at forskningsobjektet preges av forskerens syn (s. 195).

I vår sammenheng må vi derfor se og vurdere tolkningsprosessen ut ifra det økokritiske perspektivet vi inntar. Vi tolker illustrasjoner og verbaltekst i *Dei svarte svanene* ut fra en bestemt bakgrunn, for å søke mening i vår kontekst og ut fra vår hensikt. Dersom vi hadde

lest teksten ut fra et annet perspektiv ville vår tolkning beveget seg i andre mulige retninger. Dette får konsekvenser for våre vurderinger av den aktuelle teksten, og preger også våre refleksjoner av hvordan norsklæreren kan arbeide med boken og temaet. Det hermeneutiske aspektet ved vår forskning preges av tiden vi lever i og samfunnets fokus på bærekraftig utvikling, klima og miljø på alle nivåer.

3.3 Metodiske valg i analysens oppbygning

Med bakgrunn i bokens oppbygning og teksttype har vi delt opp teksten i ulike deler som har betydning for helheten. Den første delen av analysen besvarer forskningsspørsmål 1: Hvordan fremstilles miljøkriminalitet i boken gjennom karakterer og spenningsoppbygning? Denne analysedelen tar for seg to analysepunkter. For det første nærleser vi verbalteksten og illustrasjonene, for å kunne plassere *Dei svarte svanene* som detektivroman. Vi undersøker hvilke trekk fra krimsjangerens undersjanger, som vi har presentert i teoridelen, som eksisterer i boken. For det andre vil vi analysere karaktergalleriet i boken for å trekke ut hvilke egenskaper de har og hvordan disse egenskapene sammenfaller med karakterer i krimsjangeren generelt. Miljøkriminaliteten undersøkes gjennom hvilken betydning den har som lovbrudd, både for plasseringen av boken som detektivroman, og for hvordan karakterene bedriver og etterforsker den. Vi vil også studere illustrasjonene i boken for å kunne sammenfatte hvordan illustrasjonene og karakterenes egenskaper bidrar til å bygge opp spenningen i boken.

Den andre delen av analysen besvarer forskningsspørsmål 2: Hvordan er natur representert i boken og hvordan fremstilles karakterenes ulike forhold til natur og miljø? Denne analysedelen tar for seg fem analysepunkter. Det første analysepunktet undersøker boken med utgangspunkt i Buells (1995) kriterier for miljøorienterte tekster, som vi har redegjort for i teoridelen.

De tre neste analyspunktene tar utgangspunkt i vår formulering av tre økokritiske spørsmål, basert på økokritiske teorier. Det første spørsmålet er: Hvordan blir naturen fremstilt i teksten? Spørsmålet vil besvares ved å undersøke naturfremstillinger i verbaltekst og illustrasjoner. Det andre spørsmålet er: Hvilken rolle spiller de fysiske omgivelsene i handlingen? Spørsmålet vil besvares ved å diskutere hvordan stedet påvirker handlingen og

karakterene i boken. Det tredje spørsmålet er: Hvordan fremstilles miljøkrisen i boken og hvilken funksjon har dette for teksten, samt hvilken virkning har dette utenfor teksten? Spørsmålet vil besvares ved å undersøke hvordan boken som helhet vektlegger miljøkrisen og hvordan handlingen påvirkes av denne vektleggingen. Vi vurderer virkningen dette har utenfor teksten i diskusjonsdelen av vår oppgave.

Det siste analysepunktet tar for seg den økokritiske målsetningen om å avdekke hvilket forhold de sentrale karakterene har til naturen. Analysepunktet vil besvares ved å undersøke hvilket forhold barnekarakterene har til naturen, samt hvilket personlig eller miljømessig grunnlag som motiverer karakterenes etterforskning. Forbryterkarakteren Mona-Lills forhold til naturen vil undersøkes gjennom å vurdere handlinger og intensjoner for utførelsen av miljøkriminaliteten.

Diskusjonsdelen av oppgaven tar utgangspunkt i våre funn fra den andre analysedelen. Gjennom å besvare de to første forskningsspørsmålene har vi dannet videre grunnlag for å besvare det tredje forskningsspørsmålet: På hvilke måter kan boken arbeides med i litterære samtaler, for å fremme refleksjoner knyttet til bærekraftig utvikling? Med bakgrunn i vår redegjørelse av litteratursamtalen som undervisningsmetode i norskfaget, formulerer vi ulike innganger til en økokritisk litteratursamtale. Vi deler funnene fra analysen inn i følgende tre fokuspunkter: 1. ulike holdninger til natur, 2. fysiske omgivelser og naturfremstillinger og 3. miljøkrisen og bærekraft. Ved å bruke fokuspunktene legger vi til grunn et tematisk utgangspunkt som spørsmålene i den litterære samtalen knytter seg til. Den litterære samtalen tar utgangspunkt i sitater og illustrasjoner fra boken, men også bokens overordnede tematikk.

4.0 Analyse

Analysen består av to deler hvor den første baserer seg på teori om krimsjangeren. Vi undersøker trekkene i *Dei svarte svanene* og vurderer virkningen av dem. Den andre delen vil forsøke å etablere i hvilken grad og på hvilken måte boken kan defineres som en miljøorientert tekst. Videre analyseres fremstillinger av natur, fysiske omgivelers rolle, og bokens tematiske fokus på miljøkrisen. Til sist analyseres karakterenes forhold til natur. Analysedelene legger grunnlaget for funn som vil diskuteres videre i kapittel 5. Følgende presenterer vi et kort handlingsreferat fra boken.

Hovedkarakterene i boken er Sivert, Vanja og Mo, som bor i en liten bygd på Vestlandet. De tre karakterene registrerer at badestranden er fylt med søppel og tar ansvar for å rydde det. Videre oppdager de oljesøl i vannet og at de hvite svanene har blitt svarte etter at fabrikkeieren Johs. Johnsen sin båt krasjet i kaien. Barna stiller spørsmål ved om oljen kan ha kommet fra båten, eller om det er noen som dumper olje i fjorden med vilje. Mistankene rettes mot Johs. Johnsen og hans assistent Sure-Luke. Barna observerer mistenksomme lastebiler som kjører på natten. De velger derfor å undersøke fabrikken på egenhånd, i fritiden, i skoletiden og på natten. Ingen på fabrikken vil svare på spørsmålene barna stiller om båtkrasjet, bilkjøringen eller de svarte svanene. Barna sniker seg derfor rundt på fabrikken, oppdager flere tønner med spillolje og finner ut at det er dette fabrikkarbeiderne spyler ut i fjorden på nattestid. Etter at de ikke blir trodd i forsøket på å overbevise både lokalavisen og politiet om at arbeiderene på fabrikken bedriver miljøkriminalitet, drar de tilbake til fabrikken. Her blir de fanget i kjelleren av skurken Mona-Lill. Barna klarer å redde seg selv og kontakte politiet, noe som fører til at Mona-Lill blir arrestert for lovbruddet og barna blir hyllet for sin innsats i å stanse utslippene i fjorden (Lillegraven, 2020).

4.1 Krimanalyse

I det første analysepunktet vil vi undersøke krimaspektet i boken. Vi vil se på boken i lys av teori som har blitt presentert i kapittel 2.1. For å strukturere denne delen av analysekapittelet vil vi først studere parateksten og vurdere hvordan krimaspektet kommer til syne på bokens forside og bakside. Det vil undersøkes hvilken funksjon kartet i bokens innsidepermer har for handlingen. Videre vil vi forsøke å plassere boken innenfor krimsjangerens undersjangre. Vi tar utgangspunkt i detektivfortellingen, den hardkokte kriminalfortellingen og puslespillkrim,

som omtalt i teorikapittelet. Bokens karaktergalleri vil også bli gjennomgått med bakgrunn i teori om karakterer i krimsjangeren. Herunder vil oppmerksomheten rettes mot barnedektivene og andre sentrale karakterer. Illustrasjonene analyseres underveis, der de er av betydning for spenning og handling.

4.1.1 Paratekstene

Klodeklubben omtales på forlagets hjemmeside som en spenningsserie om klima og miljø (Samlaget, u.åb.). Ved å rette blikket mot bokomslaget til hver bok, som gir tydelige assosiasjoner til krim og spenning, kan leseren oppfatte at det er snakk om en spenningsserie. Fremsidene preges av mørke fargetoner og motivene reflekterer innholdet i hver bok. Fargene understreker den mystiske og spennende stemningen (Ommundsen, 2018, s. 160). I og med at tittelen på boken er *Dei svarte svanene* og at det ikke er illustrert noen svarte svaner på forsiden kan en ikke si det finnes noen direkte kobling mellom bokens tittel og illustrasjonen på forsiden. Likevel er karakterene alltid plassert i front av fremsiden, noe som henger sammen med hovedtittelen eller serietittelen *Klodeklubben*. Dette kan knyttes til bøkens konstituerende funksjon, altså at de er fremstilt tematisk gjenkjennbare for leseren (Mjør, 2010).

I analyser av fremsiden er det relevant å undersøke layout, teknikk og farger (Ommundsen, 2018, s. 160). Forsidens layout inkluderer tekst og illustrasjoner, som fyller hele siden. De tre karakterene som til sammen danner Klodeklubben, er illustrert i front. I bakgrunnen er det illustrert en stein klippe hvor en lastebil står parkert, med frontlykter som lyser utover fjorden, i bokens leseretning. På klippen står også et menneske illustrert med en mørk skygge. Foran lastebilen står en hund, en vaktbikkje med et aggressivt uttrykk og knurrende tenner. En slange trekkes fra lastebilen, langs klippekanten og bort til hunden, og drypper noe svart ned i vannet. Det svarte som dypper i vannet kan fungere som en kobling mellom bokens tittel, illustrasjon og handling. Fremsidens illustrasjoner gir assosiasjoner til spenning og mystikk ved bruk av farger, lys og mørke. To av karakterene holder en lommelykt som lyser i hver sin retning. Lommelyktene og lastebilens frontlykter tilsier at det er kveld eller natt, noe som også forsterkes ved at fjellene i bakgrunnen illustreres ved bruk av mørke skygger. Det hele skaper et bilde av et tåkete landskap, hvor grensen mellom vann, fjell og himmel er diffus.

Serietittelen *Klodeklubben* står skrevet i en sterk rødfarge og står i kontrast til den duse

blåfargen i bakgrunnen. Dette gjør tittelen til et tydelig blikkfang på forsiden. Undertittelen *Dei svarte svanene* er skrevet i svart og skiller seg også tydelig fra bakgrunnen. Skriftfargen og ordet «svarte» henger tett sammen med handlingen i boken og understreker hverandre. Forfatternavn og illustratørens navn er skrevet i hvitt, noe som fører til at dette i mindre grad blir et blikkfang for leseren.

Bokens bakside fungerer som en forlengelse av fremsiden, hvor de to til sammen danner et helhetlig bilde. Baksideomslaget utvider og forlenger illustrasjonen på fremsideomslaget. Baksiden viser starten på steinklippet og også hvordan fjellene strekker seg ned i fjorden. De mørke, spisse trærne danner et bilde av skoger langs klippekantene. I forgrunnen er alle kanter på klippen og i skogen skarpe, i kontrast til bakgrunnen hvor kantene er myke og fjellene bølgete i tåken. Forsiden og baksidens sammenhengende illustrasjoner reflekterer det gåtefulle og uhyggelige. Baksiden er verbalspråklig med innholdspresentasjon. Teksten er skrevet i svart, som en sterk kontrast til det tåkete landskapet i bakgrunnen. Teksten avslører at det finnes oljesøl i fjorden og at det er den rike fabrikkeieren eller den mystiske assistent Luke som står i detektivenes søkelys. Baksideteksten presenterer også boken som første bok i serien og viser til Klodeklubben som et detektivbyrå med klima- og miljøsaker som spesialitet.

I tråd med teori om analyser av illustrasjoner er det relevant å undersøke personskildringer (Ommundsen, 2018, s.160). De tre karakterene som illustreres på fremsiden er Vanja, Sivert og Mo. De etablerer i løpet av boken detektivbyrået Klodeklubben. Illustrasjonen av karakterene fungerer som personskildringer som viser hvordan karakterene ser ut.

Karakterene representerer et mangfold med Vanjas røde hår, Siverts brune og krøllete hår og Mos blåfargete hår. Mangfoldet kommer også til syne gjennom karakterenes blå, grønne og brune øyne. Karakterenes ansiktsuttrykk antyder at noe farefullt pågår. Øyenbrynene er hevet og Vanja og Mos blick rettes mot Sivert, som står mellom dem. Kroppsholdningen uttrykker at de er på vakt, klare for det som møter dem. Følgelig viser dette til det mystiske og spenningsfulle som møter karakterene i handlingen. Siverts blick møter leserens blick og han peker lommelykten i bokens leseretning, som en antydning om at leseren må bla videre for å ta følge i handlingsforløpet.

Kartet i innsidepermene, både fremst og bakerst i boken viser en oversikt over landskapet og bebyggelsen i den lille vestlandsbygden. Kartet fungerer som et sted der leseren kan gjøre

antakelser om hva boken handler om, og justere disse underveis i lesningen ved å bla tilbake til det og orientere seg på nytt (Goga, 2015, s. 9). Kartene i de ulike bøkene i serien endrer seg noe, men det er likevel den samme bygden som er illustrert. Vi viser til kartets orienterende funksjon ved at det fremheves flere ulike steder på kartet, og at de blir navngitt, i henhold til Guanio-Ulurus teorier om kartets funksjon (2016, s. 6). Dette er steder som spiller en særlig viktig rolle i handlingen. Kartet i *Dei svarte svanene* fremhever steder som gården til Vanja, Sivert og Mo sine hus, skolen, avisen, politistasjonen, fabrikkene, brygga, veslebrygga og badestranda. Leseren ser kartet med et overblikksperspektiv, det vil si at vi ser omgivelsene utenifra. Det er ikke vendbart, som betyr at for å få et helhetlig bilde av omgivelsene må boken ligge i normal leseretning. Kartet viser som nevnt en form for oversikt over den lille bygden. Leseren inviteres til å ta et observerende blikk heller enn et deltagende perspektiv. Dermed får kartet en orienterende funksjon og er en del av historien, som bidrar til å drive handlingen fremover. Samtidig fungerer kartet som en veiviser og kan hjelpe leseren til å etablere en stedsfølelse.

4.1.2 *Dei svarte svanene* som detektivroman

I dette analysepunktet vil vi undersøke hvilke trekk fra de ulike undersjangerne vi finner i *Dei svarte svanene*.

Vi plasserer *Dei svarte svanene* innenfor krimsjangeren ved å ta utgangspunkt i Skeis (2008) definisjon, hvor han hevder at krimsjangeren rommer fortellinger som dreier seg om forbrytelse og etterforskning, og som drives fremover av undersøkelser som fører leseren og etterforskeren i retning problemets løsning (s. 9). *Dei svarte svanene* representerer på mange måter trekk fra flere ulike undersjanger i krimsjangeren. Dersom blikket først vendes mot den klassiske detektivfortellingen oppdages noen avvik. I henhold til Symons (1978, s. 9) definisjon, kan en si at *Dei svarte svanene* stemmer overens med de to kvalifikasjonene, altså at fortellingen presenterer et problem som videre løses av amatør-detektiver, via deduktive resonnement. Det vil si at barnedektivene tar på seg ansvaret om å finne løsningen på hvem som dumper olje i fjorden, ved å undersøke ulike spor.

Todorovs (1995) teorier om den tidlige klassiske detektivfortellingen vektlegger fortellingens dobbelthet, og trekker frem at den kriminelle handlingen og etterforskningen er to historier. Historien om lovbruddet er ifølge han, avsluttet før historien om etterforskningsarbeidet (s.

207). Det kan argumenteres for at denne dobbeltheten ikke eksisterer i *Dei svarte svanene*, fordi problemet, eller lovbruddet ikke presenteres ved bokens start. Problemet presenteres gradvis og utvikler seg etter hvert som barna får mer informasjon i saken og hvor de litt etter litt får forståelse for at svanenes svarte fjær skyldes menneskelige kriminelle handlinger. Dermed er ikke historien om lovbruddet avsluttet før etterforskningen starter, men de foregår parallelt.

Den klassiske detektivfortellingen kjennetegnes ofte også ved at den er bakovervendt. I *Dei svarte svanene* har handlingen derimot det Waage (2004, s. 102) kaller fremovervendt handlingsmønster, ettersom at forbrytelsen oppklares ved at barnedetektivene arbeider seg fremover i tid, mot mysteriets løsning. Dette henger også mye sammen med at kriminaliteten er pågående og ikke er noe som *har skjedd*, men noe som *skjer*. Dette gjør at karakterene parallelt med forbrytelsen kan følge etter og observere at lovbruddene blir begått, noe som fører handlingen stort sett mot kunsten å *bevise* hvem som står bak. Vi kan koble det fremovervendte til argumentet om at det ikke eksisterer en dobbelthet, slik Todorov beskriver, ved at det ikke kan vises tilbake historien om lovbruddet.

Et annet sentralt trekk fra den klassiske detektivfortellingen er grunnmønsteret: forbrytelse, etterforskning, oppklaring og en etterforsker som fyller en helterolle (Slettan, 2008, s. 28). Det kan diskuteres om *Dei svarte svanene* følger dette grunnmønsteret. I boken møter vi detektivene en stund før de kriminelle handlingene blir presentert. I starten er det også uklart i hvilken grad det har blitt begått et lovbrudd, da dette er noe som avdekkes etter hvert som barna undersøker det mistenkelige. Det eksisterer heller ikke et tydelig åsted som impliserer at noe kriminelt har skjedd. Dermed etableres heller ikke et systematisk etterforskningsarbeid som fører barna direkte inn i løsningen. Oppklaringsarbeidet dreier seg i størst grad om å observere det mistenkelige og følge etter de mistenkte, uten å kalle inn til avhør eller nytte seg av andre etterforskningsmetoder. Etterforskerne fyller likevel en helterolle, da de til slutt roses for innsatsen sin og har reddet bygden ved å forhindre utslippene.

Dei svarte svanene har også enkelte likhetstrekk med den hardkokte kriminalfortellingen. Handlingen i boken bygger i likhet med den hardkokte krimmen på realistisk kriminallitteratur og viser i høyere grad interesse for den sosiale bakgrunnen for lovbruddene, enn det detektivromanen gjør (Slettan, 2020, s. 75). Realismen i *Dei svarte svanene* kommer til syne ved at lovbruddene er konkrete og virkelighetsnære. Dermed kan de kobles til

samfunnet generelt. Mona-Lill begrunner selv sine ulovlige handlinger ved å understreke ønsket om rikdom og makt, «Fattern er gammel, men nektar å gi seg. Eg vil overta før eg sjølv blir sytti. Gamlingen er altfor forsiktig, det tapar han på. Eg vil *tene* pengar» (Lillegraven, 2020, s. 73). Mona-Lills iver etter å forhindre at Luke får overta fabrikk for at hun selv kan klatre på rangstigen i familiebedriften, og at hun handler på bakgrunn av ønsket om å tjene penger, fungerer som den sosiale bakgrunnen for de lovbruddene som hun selv er ansvarlig for.

Et annet kjennetegn fra den hardkokte kriminalfortellingen ligger i den såkalte jeg-personen, som her ofte er detektiven. I den hardkokte kriminalfortellingen har detektiven et deltakende perspektiv, heller enn rollen som en uavhengig observatør (Slettan, 2020, s. 75). I *Dei svarte svanene* fungerer Sivert som forteller og det er gjennom hans tanker og følelser at handlingen drives videre. Sivert fungerer samtidig som en del av detektivklubben og er integrert i livene til karaktergalleriet, noe som setter han i sentrum av etterforskningen.

Kärrholm peker på et tredje kjennetegn på den hardkokte kriminalfortellingen. Nemlig at forbrytelsen utgjør en form for normalitet og detektiven kan bare motarbeide deler av problemet, som er strukturelt og koblet til storsamfunnet (2011a, s. 89). Selv om slutten av boken er god og barna lykkes i å hindre videre utslipp i fjorden, er ikke utfordringen løst på samfunnsnivå, noe som fører til at lignende lovbrudd fremdeles kan forekomme, både her og andre steder. De videre bøkene i serien om klodeklubben tar opp andre store komplekse klimaproblemer og bygger handlingen rundt de på en enkel måte, som møter barneleserens forutsetninger. De ulike bøkene fremstiller eksempler på hva miljøkriminalitet kan innebære. Klodeklubben blir innblandet i flere saker som fremstiller ulike former for lovbrudd, som fungerer som eksempler på hvordan miljøkriminalitet bedrives i samfunnet i dag. Dermed understrekes denne problematikkens eksistens som en vedvarende samfunnsmessig utfordring.

Dei svarte svanene har også trekk fra puslespillsjangeren. Kärrholm bruker dette begrepet om detektivromaner som bygges opp rundt det som er logisk, og forklarer fortellingen som et puslespill som må legges for at hele bildet av lovbruddet skal komme frem i lyset (2011b, s. 70). Leseren følger detektivens kartlegging og spor og blir dermed ledet fremover i fortellingen om forbrytelsen. Mysteriet bygges opp ved at barna ved hjelp av klokskap og flaks finner spor og ledetråder som gjør dem oppmerksomme på at det faktisk finnes et

mysterium å løse, og som videre leder dem mot løsningen og svaret på gåten.

Båtkrasjet i fortellingen fungerer som et startskudd for barnas mistanker. Selv om dette krasjet ikke har åpenbare sammenhenger med at noe kriminelt har forekommet, vekkes både barnas og leserens nysgjerrighet. Blant den store folkemassen som samler seg på kaien ved fabrikkens, legger barna merke til både fabrikkdirektøren og en dame. Like etter blir de jaget bort fra stedet av en tredje mann, «Ungar, de hørde meg. Stikk no!» (Lillegraven, 2020, s. 11). Allerede her blir leseren introdusert for det som senere viser seg å være de mistenkte i saken, selv om barna fremdeles er uvitende om lovbruddet. Det er først når de oppdager de svarte svanene at mistanken oppstår og oppmerksomheten rettes mot båtkrasjet. Disse hendelsene fungerer som brikker som enda ikke har noen logisk forklaring. Sivert oppdager videre en hvit lastebil som virker mistenksom. Den kjører til fabrikkens og han hører plaskelyder. Etter hvert dukker det også opp flere antagelser som peker mot fabrikkens og de som arbeider der. De ulike hendelsene fungerer som brikker som fører til at barna finner spor og ledetråder som de følger. Likevel retter de mistanke mot feil person helt frem til den egentlige skurken avslører seg selv for barna. Først da «dett alle puslespelbitane på plass i hovudet til Sivert» (s. 73). Sivert forstår hva som har skjedd og til slutt settes disse sammen til et fullstendig bilde, som i et klassisk puslespillmysterium.

Så langt i analysen av *Dei svarte svanene* som detektivroman har vi funnet ut at boken har noen likhetstrekk med både den klassiske detektivromanen, den hardkokte kriminalfortellingen og puslespillkrimmen. Likevel kan vi gjennom analysene konkludere med at de fleste punktene vi har diskutert viser seg å stemme overens med puslespillkrimmen, selv om den har noen trekk fra de to andre undersjangrene. Videre vil vi undersøke karaktergalleriet, for å si noe om de ulike karakterenes egenskaper og funksjoner i handlingen.

4.1.3 Karaktergalleriet i *Dei svarte svanene*

I *Dei svarte svanene* møter vi hovedpersonene Vanja, Sivert og Mo, presentert uten etternavn. Vi viser til tidligere presentert teori om barnekarakterer i krim og fremhever at det er vanlig at det er flere barn i en gruppe som sammen utgjør detektivrollen og samarbeider om å løse mysteriet. Det kommer frem i verbalteksten at det er 13 elever i femteklasse, hvor det er «ti gutar i klassen», «Men berre tre jenter». Sivert uttaler i tillegg at Vanja ikke liker noen av de

andre jentene, noe Vanja «ikkje kan fordra at han nemner» (s. 25). Ingen av de andre elevene i klassen inkluderes, hverken i handlingen eller i illustrasjoner og vi kan tenke oss til at det bor få barn i bygden. De tre hovedkarakterene utgjør en gruppe med to gutter og en jente, noe som også gjerne speiler den skjeve kjønnsbalansen i klassen. Vi tar først for oss de tre hovedkarakterene, før vi tar for oss andre sentrale karakterer. Vi vil undersøke hvilke egenskaper de har, for å si noe om hvilken funksjon de har i handlingen, og hvordan miljøkriminaliteten får fokus gjennom dem, i henhold til forskningsspørsmål 1.

4.1.3.1 Sivert – den tenkende

Vi har gitt Sivert tilnavnet «den tenkende» på bakgrunn av vår følgende analyse av ham. I likhet med detektiven i den klassiske detektivfortellingen evner Sivert å se sammenhenger og å løse mysteriet gjennom deduktive resonnement (Symons, 1978, s. 9). Han er observant og undrende. Det ser vi blant annet fordi at han legger merke til at den hvite lastebilen kjører på nattestid og oppsøker lydene ved å gå bort til vinduet, selv om han har lagt seg. Han står ved vinduet «og tenkjer ei god stund» (s. 21). Illustrasjonen på oppslaget viser omtrent det samme som verbalteksten forteller, altså er den det Ommundsen definerer som symmetrisk (2018, s. 157). Lastebilen som Sivert observerer, er også illustrert. Fargene er mørke og månen er illustrert på himmelen, noe som understreker at det er natt.

Han kobler videre sine observasjoner til nye observasjoner dagen etter. På vei til fabrikk kommer en lastebil mot barna i full fart. Sjøføren tuter «iltert» og glør surt på dem. Sivert påpeker at «Bilen var heilt lik den eg såg i går kveld» (s. 28) og trekker dermed logiske slutninger. Også her viser illustrasjonen det samme som verbalteksten forteller, en bil som kommer kjørende i full fart. Dette illustreres ved at bilen *hopper* på veien, ved siden av en fugl som flakser med fjær som fyker i luften. Illustrasjonens layout viser til en deling av oppslaget, på tvers. Dermed dekker illustrasjonen den øverste delen av oppslaget, og verbalteksten den nederste delen (Ommundsen, 2018, s. 160). Lastebilens lyd illustreres også ved bruk av onomatopoetikonet «VROOOM!!», noe som forsterker det verbalteksten og illustrasjonen sammen formidler.

I underbevisstheten får Sivert også med seg viktige detaljer. Han legger merke til ulike personer i handlingen og kjenner dem igjen ved senere anledninger, «Det var han som kom ut av båten saman med Sure-Luke og ho dama» (Lillegraven, 2020, s. 29), «Har eg ikkje sett ho

der før undrar Sivert» (s. 31). Detaljene i Siverts underbevissthet fungerer som et frempek til viktige resonnement som kobles og løses senere i etterforskningen. Sivert utgjør, med bakgrunn i hans tenkende og observerende egenskaper, derfor en svært viktig rolle i gruppen.

Samtidig er Sivert den bekymringsfulle og redde i gjengen, og det er sjeldent at han handler uten å tenke seg om først. Av de tre hovedkarakterene er det Sivert som uttrykker usikkerhet og forsiktighet i ulike situasjoner, hvor de to andre karakterene i større grad uttrykker fryktløshet. I situasjoner der Vanja er frempå, tenker Sivert «at det er tryggast å ikkje seie meir» (s. 35). Illustrasjonen av intervjuet på fabrikkdirektørens kontor viser at Sivert i denne situasjonen fremstår usikker og tenkende. Den illustrerte personschildringen av Sivert viser at han har et bekymret ansiktsuttrykk ved at han har øyenbrynene hevet. Han illustreres til venstre i oppslaget, hvor resten av karakterene befinner seg på høyre side. Han holder seg dermed litt i bakgrunnen og tygger på blyanten sin, noe som kan vise til at han er usikker eller nervøs (s. 32).

I det Vanja bestemmer at gjengen skal følge et spor eller en ledetråd er Sivert nølende, «Eg veit ikkje heilt ...». Men i det de to andre løper i hver sin retning «Svelgjer han klumpen i halsen og spring, han også» (s. 37). Når Sivert er alene i fabrikkhallen kan vi tolke ut ifra verbalteksten at han er redd: «Så høyrer han noko. Han held pusten», «Hjartet dunkar kjempefort» (s. 39). Et dunkende hjerte symboliserer en kroppslig reaksjon av det å være redd, noe illustrasjonen i dette oppslaget også forsterker. En mørk fabrikkhall illustreres over hele oppslaget, ved bruk av mørke farger, noe som forsterker den uhyggelige og spennende stemningen. Sivert er også illustrert med hevede øyenbryn og oppsperrede øyne. Dermed kommer hans redsel tydeligere frem, ved hjelp av den illustrerte personschildringen.

Sivert fremstår også som en karakter som bekymrer seg mye: «Før Sivert legg seg, tek han eit bad. Han gjer ofte det når han er bekymra for noko» (s.18). Illustrasjonen på dette oppslaget viser Sivert som ligger i badekaret. Vi får inntrykk av at han ligger og tenker på det han har sett og opplevd denne dagen. Det bekreftes gjennom verbalteksten ved at han «grublar» over hva som har skjedd med svanene. Til tross for bekymringene viser han lojalitet overfor de andre og blir motvillig med på planene. Sivert er også den mest lydige av karakterene, da han er opptatt av rett og galt og å rette seg etter autoriteter. Han er den som foreslår at de bør snakke med noen voksne og fortelle det de vet.

Sivert fungerer gjennom sin sårbarhet og menneskelighet som en troverdig karakter, noe som

blant annet understekes ved at han i situasjonene som oppstår ikke er ubekymret og naiv, men forsøker å tenke og vurdere utfallene og konsekvensene av situasjonene han befinner seg i. Utover det vi får innsikt i, gjennom Siverts handlinger og tanker, får vi ikke utfyllende informasjon om Sivert som karakter, eller forklaringer på hvilke faktorer som utløser bekymring, redsel og forsiktighet hos han. I og med at synsvinkelen ligger hos Sivert, får vi vite hva han tenker og føler. Dette gjør at vi blir bedre kjent med Sivert enn de andre karakterene, i denne boken. Sivert fremstår som lojal, fornuftig og reflektert.

Det er tydelig at bokserien *Klodeklubben* er skrevet for å gi leserne av den en form for miljøetisk dannelse, noe vi vil utdype i senere analyser. Sivert spiller en sentral rolle i denne formidlingen ved at bokens synsvinkel følger hans tanker og følelser. Gjennom han formidles miljøetiske og bærekraftige handlingsmønstre, ved at han tar valg som samsvarer med økologiske innsikter. Ved å følge Siverts tankevirksomhet får vi innsikt hans resonnement. Mange av de valgene han tar, og de tankene han gjør seg under etterforskningen viser at hans motivasjon for å løse saken grunner i den omsorgen han har for sine omgivelser. Sivert har verdier som fornuft, klokskap og lojalitet og representerer på den måten den klassiske deduktive detektiven. Slik følger også en klar sammenheng mellom detektivarbeidet og den miljøetiske dimensjonen. På bakgrunn av vår analyse av Sivert har vi, som nevnt, beskrevet han som en tenkende karakter, med utgangspunkt i hvordan han bekymrer seg, resonnerer og hans undrende tilnærming til det han opplever.

4.1.3.2 Vanja – den handlende

Vi har gitt Vanja tilnavnet «den handlende» på bakgrunn av vår følgende analyse av henne. Vanja fremstilles utover i fortellingen som en handlende type. Dette viser seg blant annet etter båtkrasjet i starten av boken, da Vanja er ivrig: «Blir du med bort på kaien for å sjå kva som har skjedd?» (s. 7). Hun har alltid en plan, en løsning, og drives fremover av det spennende og mystiske. Det er denne spenningssøkende egenskapen hos Vanja som bringer barna inn i etterforskningen og på leting etter spor. Sivert forteller om det han har observert, men det er Vanja som handler, «Kanskje vi kan intervjuje direktøren på fabrikkjen? kviskrar Vanja. Så kan vi få sett oss rundt der?» (s. 27). Sivert beskriver henne som lur, noe som også vises flere steder i handlingen. Når barna oppsøker fabrikkjen er ikke Vanja fremmed for å lyge til resepsjonisten, samtidig som hun spiller uskyldig «Vi har ein avtale altså, æresord ...» (s. 30).

Vanja er den av karakterene som fremstår som uredd og utspekulert. På fabrikkdirektørens kontor illustreres Vanja med et blikk som forteller at hun er ivrig. I motsetning til personskildringen av de to andre barna, som har rynkede øyenbryn, har Vanja et engasjert ansiktsuttrykk med hevede øyenbryn og en smilende munn (s. 33).

Hun følger også magesfølelsen sin og uttrykker den til de andre karakterene, noe som gjør at de ofte følger hennes plan og forslag. Hun tar på seg en form for sjefsrolle i gruppen. «Mo, du tek lagerbygget. Eg prøver å finne den krasja lastebåten. Sivert går til fabrikkhallen ...» (s. 37). Vanja fremstår gjennom sjefsrollen som initiativrik. Mange av sporene barna finner, finner de ved at Vanja inntar en etterforskende og nysgjerrig holdning. Søken etter svar på mysteriet drives ofte fremover av hennes uredde ideer: «Ikkje om det er mørkt og seint. Vi kan spionere», «La oss møtast klokka halv elleve i kveld. Ta med kikkertar heimanfrå» (s. 45). Selv om Sivert og Mo ser nølende på hverandre, nikker de og gir dermed uttrykk for at de er enig i Vanjas plan. Det at Sivert og Mo alltid sier seg enig med Vanja forteller noe om Vanjas rolle i gjengen og om hennes funksjon som karakter.

Gjennom Sivert får leseren vite at Vanja ikke er «redd for noko. Det er bra. Men av og til er det litt dumt» (s. 50). Vanjas uredde handlingsmønster kan peke i retning av at hun fremstår som naiv, i motsetning til Sivert. Som følge av diskusjoner blant barna avgjør Vanja at de ikke har tilstrekkelig med bevis og at de trenger mer for å overbevise politiet om at de har rett. Hun konstaterer videre at «Vi må inn bak den porten» (s. 58). Pågangsmotet og viljen til Vanja fører barna inn i farlige og skumle situasjoner, men for Vanja er det umulige mulig og hun ser løsninger der de andre karakterene er nølende. Et annet trekk ved Vanja vises i tilfeller hvor hun møter motstand. Der Sivert er i ferd med å gi opp holder Vanja han igjen «Nei! Vent! Vi kan ikkje gi oss. Vi må berre bevise *kven* som står bak. Vi må snakke med Johnsen igjen. Eller er du blitt feig?» (s. 69). Selv om gjengen møter motstand og ikke blir trodd av de voksne, nekter Vanja å gi opp og motiverer gjengen til å fortsette etterforskningen og jakten på flere bevis.

Vanjas bruk av ordet *feig* i sammenhengen over eksemplifiserer hvordan Sivert og Vanja utfyller hverandre. Der Sivert fremstår som fornuftig, forsiktig og betenkt, er Vanja uredd og modig. Hun har lite forståelse for Sivert sine følelser og kaller han derfor for feig. Dette kan handle om at Vanja ikke kan identifisere seg med Siverts følelser og bekymring i møte med det farefulle, hvor hun heller er spenningsøkende og ivrig. Likevel fungerer Vanjas

fryktløshet som en pådriver for etterforskningen og hun klarer med dette gang på gang å overtale Sivert og Mo til å trosse frykten. Hadde det ikke vært for Vanjas pågangsmot hadde ikke barna klart å løse mysteriet.

De gjentatte forsøkene på å skaffe bevis som plasserer arbeiderene på fabrikken som de skyldige initieres av Vanjas tøffhet og kløkt. Hun mestrer å løse vanskelighetene og finne utveier i innviklete situasjoner: «Ei bikkje bjeffar. Ei sint bikkje. Frå bak eit skur kjem ein hund springande mot dei». Dexter illustreres med store skarpe tenner og åpen munn, som signaliserer at han bjeffer sint, noe som understrekes av onomatopoetikonene «GRRR!!!» og «VOFF!!» (s. 60). Sivert reagerer klynkende på hunden Dexters truende oppførsel, mens Vanja er løsningsorientert, «Opp i treet! Vi må gøyme oss! No!» (s. 60).

Vanja er løsningsorientert. Dette eksemplifiseres gjennom hennes reaksjoner når barna blir fanget. Vanja lurer Mona-Lill og «Ho grin faktisk. Vanja som aldri grin» (s. 77). Vanja viser sjelden de følelsene hun har på innsiden, noe som får Sivert til å reagere på Vanjas tårer. Vanjas manglende følelsesutvekslinger vises også gjennom Vanjas reaksjon på at Sivert klemmer henne, hvor hun er illustrert med vidåpne øyne og armer som henger rett ned til siden (s. 65). Dette kan tolkes som at hun er ukomfortabel med å vise det hun føler. Når barna er fanget er det også Sivert som illustreres med tårer som renner nedover ansiktet, mens Vanja gir ham en trøstende klem (s. 82). Vanjas rolle som tøff og modig og Siverts rolle som den redde og bekymringsfulle viser at stereotypiske kjønnsrollemønstre brytes.

Vanja er utspekulert og bruker denne egenskapen til å komme seg ut fra kjelleren og inn på toalettet hvor hun kontakter politiet. Mens Sivert og Mo opptrer handlingslammet og redde i denne situasjonen, er det Vanja som opptrer heltmodig og følgerlig redder gjengen. Dette er karaktertrekk som viser hvordan Vanja bruker tøffhet og impulsivitet for å løse mysteriet og fange skurken.

4.1.3.3 Mo – den kunnskapsrike

Vi har gitt Mo tilnavnet «den kunnskapsrike» på bakgrunn av vår følgende analyse av ham. Mo har nettopp kommet til den lille vestlandsbygden når første bok i serien starter. Faren hans har fått jobb på «Coopen», til tross for at han er «biolog, ekspert på livet i havet» (s.15). Vi forstår at han er ukjent for de andre karakterene: «Ein gut kjem springande», «Sivert har aldri

sett guten før. Kven er han?» (s. 7), men at han fort blir inkludert da Vanja inviterer han med bort på kaien. Heretter er Mo en del av gjengen og Sivert og Vanja lærer han etter hvert å kjenne. I og med at Mo er ny i bygden og det er Sivert som har fokaliseringinstansen, kjenner han ikke til Mos egenskaper, utover det han opplever i samspill med Mo. Det gjør at vi heller ikke kan hente ut opplysninger om Mo utover det som blir beskrevet i handlingsforløpet. Likevel blir vi kjent med Mo og hans personlighetstrekk gjennom det karakterene opplever og hvordan han opptrer i møte med de ulike situasjonene.

Vanja og Siverts første møte med Mo initieres av Mo selv, hvor han kommer løpende og utbryter «Hørde de smellen eller?» etterfulgt av at han legger ivrig ut om fat og glass som klirret og om at det opplevdes som et jordskjelv (s. 7). I dette møtet opptrer Mo som en utadvendt og nysgjerrig karakter. Den illustrerte personschildringen av Mo viser at han har en rolig, avslappet og imøtekommende holdning. Mo fortsetter å spørre ivrig om alt han lurte på om bygden, fabrikken og om Sivert og Vanjas interesser. Det er tydelig at han forsøker å finne «sin plass» på sitt nye hjemsted og ønsker å bli kjent med og venn med Vanja og Sivert.

Senere uttrykker han «Det er ikkje akkurat stort her?» (s. 25). I handlingen er det ingenting som forklarer hvorfor Mo og familien har flyttet og hvordan han håndterer denne situasjonen. Derfor kan vi peke på at Mo tilsynelatende trives godt med denne forandringen og at det ikke plager han å flytte fra sitt gamle hjemsted. Han viser heller ingen former for savn eller negative holdninger til vestlandsbygden. Mo skiller seg fra Sivert og Vanja både i klesstilen og med det blåfargede håret, uten at dette blir kommentert i verbalteksten. Mo illustreres med blått hår og en svart stripet genser med et dødningshode på, hvor Vanja og Siver har grønn og blå genser. Det kan tyde på at Mo ikke er redd for å være seg selv og at han ikke er redd for å se annerledes ut. Mos åpenhet fører til at han etablerer nye vennskap.

Etter hvert fremstår Mo som en svært kunnskapsrik gutt, som har mye å tilføre til gjengen i møte med detektivarbeidet og i løsningen av mysteriet. Når barna oppdager plastflasker i havet lærer Mo de nye vennene sine om konsekvenser både for fisken og mennesket, etterfulgt av at Vanja spør: «Korleis veit du alt dette?» (s. 15). I og med at Mos far er utdannet biolog kan vi tenke oss til at Mo har lært mye av han, og at han derfor har mye kunnskap om livet i havet. Følgelig er det Mo som påpeker at «Det må vera olje» (s. 16) svanefamilien har fått på seg. Han kobler dette videre til båtkrasjet ved kaien, noe som viser hans forståelse. Etter flere oppdagelser og mystiske observasjoner er det til slutt Mo som konkluderer med at

oljen ikke kan ha kommet fra båtkrasjet. Dette fordi han bruker kunnskapen sin til å sortere hendelsene og kommer frem til at oljen må ha vært i havet en god stund før båtkrasjet (s. 42).

Mo vet også å benytte seg av hjelpemidlene han har tilgjengelig. Han har telefon og bruker den til å undersøke hva spillolje er: «Eg kan google» (s. 43). Ut ifra at karakterene går i femte klasse kan Mos teknologiske ferdigheter, samt at han evner å både hente ut og videreformidle informasjonen han finner til de andre, tyde på at han har god digital kompetanse, med tanke på hans unge alder.

Mo har flere likhetstrekk med både Vanja og Sivert. På samme måte som Vanja opptrer Mo flere ganger uredd og handlekraftig. Når Vanja presenterer planen sin på fabrikken, er Mo rask og effektiv og løper av gårde til lagerbygget, uten å nøle (s. 37). Her utviser han egenskaper som tøffhet og modighet overfor de nye vennene sine. Når gjengen har avtalt å møtes på kveldstid, er Mo frempå og ivrig og sender melding til de andre, hvor Sivert på sin side er redd og ikke sikker på om han tørr å bli med (s. 47). Han viser initiativ og er ivrig i forkant i møte med det spennende og mystiske. Likevel kan vi forstå at etter hvert som alvoret bygger seg opp, viser Mo flere likheter med Sivert. Vanja foreslår at de skal ta seg inn bak porten ved fabrikken. «No? spør Mo og gjer ein grimase» (s. 57). Grimasen kan være et uttrykk for at Mo begynner å kjenne på nervene. Han blir likevel med gjengen til fabrikken etter skolen, selv om han virker redd, noe som understreker hans lojalitet.

Denne holdningsendringen i Mo kan tolkes å være et uttrykk for et ønske om å fremstå som en tøffing som ikke er redd for noe, i de nye relasjonene han former. Han ønsker også å bli inkludert og må kanskje derfor trosse frykten. I likhet med Sivert, som viser usikkerhet i møtet med hunden Dexter, uttrykker Mo redsel: «Hysj! Kva var det? spør Mo med redd stemme» (s. 60). Den samme redselen kommer også til syne rett før barna blir fanget på fabrikken hvor Sivert vil konfrontere Johnsen. Mo svarer med: «Er du sikker på at han ikkje vil gjere oss noko» og insisterer heller på at de må forte seg bort før noen kommer (s. 70). Under kidnappingen har Mo og Sivert den samme reaksjonen og opptrer i stor grad handlingslammet og har tilsynelatende gitt opp håpet. Dermed skiller de seg fra Vanja som agerer heltmodig og snartenkt.

Vi møter flere andre karakterer i boken som hver for seg har ulike roller i handlingen. Alle hovedkarakterene har en mor og en far, men ingen av disse er særlig inkludert, noe som er et vanlig trekk i barnelitteraturen. Med bakgrunn i Birkeland et. al. sine teorier om voksnes

frafall i barnekrimsjangeren, ryddes banen for at barna kan foreta etterforskning på egenhånd (2018, s. 40). Foreldrenes fravær kan vise til at vestlandsbygden oppleves som trygg og fredfull. I tillegg foregår store deler av etterforskningen når barna har planleggingsdag, i skoletiden, og på nattetid, hvor foreldrene er på jobb, eller sover. Dermed får barna muligheter til å ferdes på egenhånd uten foreldrenes tilsyn.

Voksenkarakterene som derimot får betydning for handlingen er Sure-Luke, Johs. Johnsen, Mona-Lill, Ola og Rolf. Vi vil følgende gjøre en kort analyse av disse karakterene for å kunne si noe om hvilken funksjon de har i handlingen.

4.1.3.4 Sure-Luke og Johs. Johnsen – de mistenkte

Fabrikkdirektøren Johs. Johnsen og nestsjef Sure-Luke fungerer som de mistenkte i etterforskningen. Disse karakterene navngis med utgangspunkt i Slettans teori om enkelhet og tydeliggjøring i barnekrimsjangeren (2018, s. 136). Luke får tilleggsnavnet «Sure» som forenkler og forklarer hvordan barna opplever han, noe som også gjør han gjenkjennbar. Johs. Johnsen derimot, får ingen slik forenkling i navnet sitt. Likevel kan Johs. være en forkortelse av navnet Johannes, noe som forenkler lese måten av navnet, da Johannes Johnsen kan være utfordrende å lese og ikke klinger like bra.

Sure-Luke og Johs. Johnsen presenteres for leseren allerede på side 10. De er her illustrert med Sure-Luke i front, Johnsen like bak og med en kvinnelig skygge i bakgrunnen.

Personskildringen av Sure-Luke viser et sjuskete og ustelt utseende med skjeggstubber og bustete hår. Han har capen på snei og en hvit, møkkete singlet, noe som kan minne om et stereotypisk skurke-utseende. Johs. Johnsen har derimot på seg dress og slips, og ser dermed mer stelt og presentabel ut.

Sure-Luke jager barna bort fra kaien og roper «Ingen ungar her no!» mens han vifter med hendene. Dette gir detektivgjengen og leseren et dårlig førsteinntrykk og de omtaler han som en kjip fyr (s. 11). Johs. Johnsen fremstilles under intervjuet på fabrikkens som en mistenksom karakter, ved at han forteller barna om fabrikkdriften, men ikke svarer på barnas etterforskende kritiske spørsmål om båtkrasjet eller oljen i havet. Dette bidrar til å vekke detektivenes mistanker. Vanja utbryter: «Altså, det *er* noko med han der», «Han prøvde å få oss bort frå alt som er interessant. Eg er sikker på at han veit meir enn det han sa til oss» (s.

37). Mistanken mot Sure-Luke forsterkes også i det han jager Sivert ut fra fabrikkhallen og «gir han ein liten dytt på veg ut» (s. 41). Siverts opplevelse av Sure-Luke som en «sleiping» gjør barna sikre på at han har noe med forbrytelsen å gjøre.

Ytterligere mistanker rettes denne retningen da barna plasser Sure-Luke som føreren av båten som krasjet i kaien (s. 42). Barnas mistanker bekreftes imidlertid på et senere tidspunkt ved at de oppdager at kriminaliteten utøves av arbeidere på fabrikken. Barna overhører mennene snakke sammen: «Når skal den store transporten skje?», «Så snart vi har fått tak i større tank. Sjefen bestemmer» (s. 62). Denne samtalen bekrefter nok en gang mistanken mot fabrikkdirektøren og Sure-Luke. De merker seg riktig nok også at Sure-Luke ikke bidrar i spylingen av oljen, men vurderer det dit hen at han nok holder seg i bakgrunnen og «lét andre gjere dritjobben» (s. 64). Sure-Luke og Johs. Johnsens funksjon i handlingen er dermed å være karakterer som står i søkelyset som mistenkte helt frem til handlingens høydepunkt, hvor den egentlige skurken, Mona-Lill, avsløres. Etterforskningsarbeidet er rettet mot, og drives fremover av deres handlinger og detektivenes observasjoner av dem.

4.1.3.5 Mona-Lill – skurken

Mona-Lill viser seg for første gang i handlingen på kaien, omtalt som en dame som går sammen med fabrikkdirektøren (s. 11). Hun nevnes ikke her med navn og er dermed en ukjent og mystisk karakter, frem til vi møter henne igjen i resepsjonen på fabrikken. Hun er her illustrert som en voksen dame med rødt kort hår, briller og med et morskt uttrykk. I tillegg tydeliggjøres karakteren med et navneskilt på brystet. Sivert legger merke til at «Ho må vere ny. Før jobba mor til Mads i klassen her» (s. 31).

Aydelotte skriver i sine teorier om forbryteren i kriminalfortellinger at hen må være den minst sannsynlige av de mistenkte karakterene, og først bli avslørt i den overraskende slutten (1978, s. 40). Selv om ingenting peker mot Mona-Lill som hovedmistenkt på tidligere tidspunkt, avslører hun seg selv som skurken i slutten av handlingen. Denne hendelsen forekommer andre og siste gang vi møter Mona-Lill, i kapittel 10 «Fanga». Hun har lurt barna og stenger dem inne på kontoret, samtidig som hun innrømmer at hun er Johs. Johnsens datter og vil ta over fabrikken. Sivert forstår at Johs. Johnsen og Sure-Luke er uskyldige og ikke har vært innblandet i dumpingen av oljen i fjorden. De har også vært uvitende om Mona-Lills lovbrudd.

Mona-Lills tilståelse bidrar også til å viske ut alle mistanker som har vært rettet mot Johs. Johnsen og Sure-Luke. Gjennom Mona-Lills forklaringer kommer det frem informasjon om at hun selv hadde «teke over styringa då krasjet skjedde» og at båtkrasjet dermed var en del av hennes plan. Krasjet og dumpingen av oljen i fjorden skulle gi Johs. Johnsen og Sure-Luke trøbbel, slik at hun selv kunne ta over rollen som eier av fabrikk (Lillegraven, 2020, s. 89). Mona-Lills plan og hensikt blir enda tydeligere når barna oppdager at hun har gått så langt som å gi sin egen far sovemedisin og stengt han inne i kjelleren, noe som også beviser hans uskyld.

Som vi tidligere har vist til, påpeker Kärholm i sine teorier at barnedektivene får mulighet til å utøve makt overfor den voksne forbryteren gjennom å opptre smartere enn dem (2011c, s. 146). Mona-Lill er en voksenkarakter som barna får mulighet til å utøve makt over, ved at hun har dumme og naive handlingsmønster. Hun er lettlurt, ved at Vanja enkelt sniker seg til å låne toalettet. Mona-Lills naivitet fører til at Vanja får muligheten til å kontakte politiet, som videre sørger for å arrestere forbryteren. Dermed klarer barnedektivene å fange en voksen forbryter, selv om de i utgangspunktet er mindre og fysisk svakere enn henne.

Under både tilståelsen og i kidnappingsprosessen fremstår Mona-Lill som en klassisk skurk i barnekrimsjangeren. Hun opptrer stolt og smilende, «Mona-Lill gliser nøgd» (Lillegraven, 2020, s. 73). Hun skryter også av hunden Dexter i det den bjeffer og løper rundt barna, og styrer dem inn i mørket i fabrikkhallen. Illustrasjonen på oppslaget bruker mørke farger og skygger som bidrar til å skape spenning i det som skjer (Ommundsen, 2018, s. 160).

Illustrasjonen av Mona-Lills skygge brer seg over veggen og stemmer ikke overens med hvordan hun egentlig opptrer. Skyggen viser en lang arm, med en hånd som har lange, tynne og spisse fingre som griper over barna, dette til tross for at hun egentlig peker mot barna med pekefingeren. I illustrasjonen er det brukt det Ommundsen kaller for verdiperspektivering (2018, 160). Perspektivet understreker maktforholdet mellom barna og Mona-Lill i det de blir fanget. Mona-Lill fremstår også selvsikker og hun har tro på at planen hennes har fungert, helt frem til politiet ankommer stedet, som følge av Vanjas lure plan. Hun blir videre plassert i håndjern og kaller Vanja for «Dumme dritjente» (Lillegraven, 2020, s. 84). Mona-Lills funksjon er dermed å være den skyldige, skurken som barna får utøve makt over.

4.1.3.6 Avisjournalisten Rolf og Politimannen Ola – de udugelige voksne

I kapittel 7 «I Nyheitene» har lokalavisen skrevet om saken om oljen i fjorden. I avisartikkelen skrevet av journalisten Rolf står det at politiet ikke har klart å finne ut hvor oljen kommer fra, men at de undersøker saken og legger til tanken om at det er snakk om «ei eingongshending» (s 55). De går videre ut ifra at utslippet kommer fra lenger ut i fjorden og at det driver inn med vinden. Også her kan vi trekke linjer til Kärholm's teorier om barnedektivens muligheter til å være smartere enn de voksne. Barna reagerer på avisoppslaget og mener at «Dei har jo ikkje peiling», «Det kjem herifrå, fordi nokon med vilje dumpar olje» (s. 55). Lokalavisens manglende engasjement fører til at barna får lite tillit til avisen og avisredaksjonen, og konkluderer derfor at med at de trenger flere bevis for å bli trodd i saken.

Kärholm's argumenter om voksnes avhengighet av at barna tar ansvar for det de ikke klarer å mestre uten deres hjelp, kan knyttes til Rolf som karakter (2011c, s. 143). Rolf mangler ansvarsfølelse, kompetanse og engasjement for saken. Også Waages teorier om voksne som rydder banen for barna, understrekes gjennom Rolfs egenskaper. Dermed får barna rom til å styre etterforskningen og løse mysteriet på egenhånd (2004, s. 103). Etter å ha skaffet ytterligere bevis foreslår Vanja å dra til avisen, med tanke på at de allerede har omtalt saken og kan være interessert i informasjonen barna har skaffet seg. Barna forteller om det de har funnet ut, til ingen nytte. Rolf avbryter og sier at han «kan ikkje lage eventyrsaker om svarte svaner og skurkar på fabrikk» og beklager seg. Sivert derimot synes ikke det ser ut som at Rolf beklager noe som helst. Rolf illustreres med et overlegent uttrykk, som kan vise til lite engasjement rundt det barna forteller (Lillegraven, 2020, s. 66). Dette underbygger Rolf som en udugelig voksenkarakter.

Rolfs oppførsel provoserer barna og Mo omtaler han som «ein møkkafyr» (s. 67). Som en reaksjon får Vanja en idé om å gå direkte til onkelen sin Ola, som er politi, «Han vil høyre på oss». Men, til barnas fortvilelse er det heller ikke her noen hjelp å få. «Problemet er at eg har det veldig travelt. Det er mykje å gjere etter båtkrasjet». I og med at båten som krasjet var Johs. Johnsens, som er «ingen kven som helst her i bygda vår» er det denne saken som har første prioritet hos politiet (s. 67). Også Ola avskriver barnas beviser, tanker og mistanker og referer til dette som «røvarhistorier» (s. 68), selv om han i motsetning til Rolf, illustreres med et mer ydmykt uttrykk i ansiktet (s. 67). Dermed kan en trekke frem at både Rolf og Olas funksjon i handlingen er å opptre som de udugelige voksenkarakterene som gir barna rom til å

styre etterforskningen og løse mysteriet på egenhånd. Barna markerer seg også på denne måten som flinkere enn de voksne.

Under redningen av barna og arresteringen av Mona-Lill omtaler likevel Ola Vanja, Sivert og Mo som «Dei beste detektivane i bygda» foran sine egne kollegaer. Han unnskylder seg og uttaler at «eg skulle høyrte på dykk. Eg håpar de kan tilgi meg». Videre innrømmer han dårlig politiarbeid og at uten barna ville utslippene i fjorden fortsette, og det ville vært hans skyld (s. 87). Dermed opptrer Ola ydmykt og roser barna for innsatsen, noe som igjen viser til avhengigheten av barnas detektivarbeid. Også Rolf oppsøker barna i ettertid og henvender seg til dem ved å kalle dem for «detektivgjengen» (s. 91), illustrert med et stort smil om munnen (s. 92). Rolf og Ola «fiskar ofte saman» og han har dermed fått informasjon om barnas rolle i saken (s. 91). Han ønsker å lage en sak i lokalavisen om barnas innsats og publiserer den med overskriften «LOKALE HELTAR!» (s. 95). Avisoppslaget viser at også Rolf roser barna og ønsker at resten av lokalmiljøet skal få innsikt i hvem og hvordan saken har blitt løst, noe som ifølge Vanja også vil hjelpe dem å få flere saker i fremtiden.

4.1.4 Det spennende i *Dei svarte svanene*

Så langt i analysen av karaktergalleriet i *Dei svarte svanene* har vi funnet at barnekarakterene utviser ulike egenskaper, som får konsekvenser for handlingen og for samarbeidet. Sivert utgjør gjennom sine resonnerende egenskaper en sentral rolle i gruppen. Han er observant og får med seg viktige detaljer som hjelper barna i etterforskningen. Gjennom sin bekymring og redsel utviser Sivert på denne måten egenskaper som har betydning for spenningsoppbygningen i boken. Gjennom å følge Siverts tankerekker og beskrivelsene av hans kroppslige reaksjoner på skremmende og farefulle hendelser påvirkes leserens opplevelse av at det han opplever faktisk er skremmende. Dermed bygges spenningen opp også ved at Sivert legger frem ulike hint og løsninger, som driver handlingen fremover.

Vi har også funnet at Vanja har handlende egenskaper og at hun er uredd og tøff. Gjennom disse egenskapene utgjør også hun en viktig rolle i gruppen, ved at det er hun som driver selve etterforskningen fremover, med dristige ideer og påfunn. Gjennom Vanjas tøffe ytre utgjør hun også en viktig karakter som har betydning for spenningsoppbygningen. Det er Vanjas modighet som driver karakterene inn i de situasjonene som leseren kan oppleve som spennende og mystiske. Ved at hun tar sjanser der de andre barna nøler kan leseren også bli

nervøs og spent på om de avsløres eller klarer å komme seg unna med spionasjer og undercoverarbeid.

Det kommer ikke like tydelig frem hvordan Mo har en viktig betydning for spenningsoppbygningen, men vi har konkludert med at han utgjør en sentral rolle i gruppen. Han har kunnskap som kommer etterforskningen til gode, i tillegg til at han fungerer som en balanse mellom de to andre barnekarakterene. Mo reagerer i noen situasjoner på samme måte som Vanja, mens han i andre ligner på Sivert i større grad. Dermed bidrar han til å bryte ned kontrasten mellom Sivert og Vanja.

Mona-Lill, Johs. Johnsen og Sure-Lukes funksjoner er å være skurken og de mistenkte. Disse karakterene får særlig betydning for spenningsoppbygningen ved at de oppleves som skumle og truende. Flere ganger er barna nær å bli avslørt, men klarer likevel å komme seg unna. De mistenkte driver etterforskningen fremover, ved at barna observerer ulike faktorer ved dem som er tvilsomme. Mona-Lill påvirker også spenningsoppbygningen, fordi hun fremstår som en farlig og truende karakter. Når barna blir fanget handler Mona-Lill hensynsløst og uten medfølelse for barna. Dette bidrar til å vekke følelser hos leseren som kan føre til at hen blir engasjert i handlingen.

Illustrasjonene i boken har som nevnt en utdypende funksjon, ved at de utfyller verbalteksten og forteller noe mer. Gjennom illustrasjonene blir både karakterene og miljøet beskrevet i større grad enn det verbalteksten formidler. Karakterenes ansiktsuttrykk bidrar til spenningsoppbygningen fordi det hjelper leseren å forstå og ta innover seg følelsene karakterene har. Illustrasjonene preges av fargebruk, teknikker og perspektiv som forsterker det spennende, truende og farefulle. Svarte farger, skygger og teknikker brukes for å skape uhygge og mørke. Illustrasjonene benytter seg også av det Ommundsen (2018, s. 160) kaller for verdiperspektivering for å understreke maktforholdet mellom Mona-Lill og barnekarakterene, slik at hun fremstår truende i enda større grad enn det kommer frem i verbalteksten. Dermed kan vi konkludere med at både karakterenes egenskaper og bruken av illustrative teknikker påvirker og preger fremstillingen av miljøkriminaliteten og spenningsoppbygningen i boken i stor grad.

4.2 Økokritisk analyse

For å svare på forskningsspørsmål 2 analyserer vi først *Dei svarte svanene* som miljøorientert tekst. Videre presenteres tre økokritiske spørsmål som vil besvares i analysen. Først vil vi undersøke fremstillinger av natur, før vi ser på fysiske omgivers betydning, for å si noe om hvordan naturen er representert. Vi analyserer så bokens tematiske fokus på miljøkrisen og bærekraftig utvikling. Til sist analyserer vi karakterenes forhold til natur.

4.2.1 Dei svarte svanene som miljøorientert tekst

Først og fremst vil vi undersøke hvorvidt *Dei svarte svanene* kan defineres som en miljøorientert tekst, med utgangspunkt i Buells (1995) fire kriterier. Vi gjør dette for å danne et grunnlag for den videre analysen av tekstens økokritiske fremstillinger. Det vil si at de andre delene av den økokritiske analysen vil følge våre argumenter fra denne delen, hvor vi vil analysere og diskutere de ulike punktene mer detaljert ut ifra økokritiske spørsmål.

Det første kriteriet Buell legger til grunn for å definere en tekst som miljøorientert er at «Naturen skal være til stede som mer enn bakteppe for handlingen» (Buell, 1995, s. 7-8, oversatt av Birkeland, 2016, s. 3). Vi forstår dette kriteriet ved å ta utgangspunkt i at naturbegrepet rommer alt som ikke har blitt konstruert av mennesket og tar utgangspunkt i en natur-kultur-dikotomi ved å skille mellom natur som det som ikke er skapt av mennesket, og kultur som menneskeskapt. Naturen skal ta stor plass i bokens handling og ikke bare være representert som omgivelsene karakterene beveger seg i.

Selv om naturen ikke eksisterer som en eksplisitt hovedperson i fortellingen, ligger havet og forurensing av det som et utgangspunkt og som en motivasjon for barnas handlinger. Ved at fokuset rettes mot det å ta ansvar for naturen og undersøke de konsekvensene svanene og fiskene lider, som følge av de menneskelige handlingene de blir utsatt for, blir barnedektivene engasjerte. Dernest blir de observante på hvordan sammenhenger mellom natur og menneskelig aktivitet påvirker økosystemet. Karakterene samhandler i tillegg med naturen på en måte som kan defineres som både ansvarsfull og bærekraftig. Dette kan understrekes ved at barna tar aktive og bevisste valg i samspill med naturen. Naturen tilskrives dermed en større rolle i handlingen, til fordel for at den reduseres til at dens funksjon bare er å fungere som omgivelsene karakterene beveger seg i.

Naturens tilstedeværelse i *Dei svarte svanene* kommer også tydelig frem i paratekstene. Både fremre og bakre ytterperm og kartet i innsidepermen preges av illustrasjoner av natur og bidrar derfor til å omgi og forlenge handlingen i teksten. Dermed er landskapsfremstillinger sentrale i bokens paratekster. Bokens fremre og bakre ytterpermer danner til sammen et bilde av fjord, fjell og skog. Kartet i innsidepermene gir en representativ fremstilling av den lille bygda. Fargene er virkelighetsnære og fjorden, fjellene og skogen spiller en vesentlig rolle i illustrasjonen. Tittelbladet i boken er farget blått, i havets farge.

O-en i titteloverskriften *Klodeklubben* er heldekket ved alle tilfeller av presentasjonen av tittelen. Denne sirkelformen går igjen flere steder i illustrasjonene, også i kolofonoppslaget hvor en svane illustreres i front av en rund, blå sirkel. Det drypper også svarte dråper fra svanens fjær ned mot undertittelen og former ordene *Dei svarte svanene*. Når mennesker illustreres, illustreres de som oftest også inn i lignende sirkler. Bakgrunnen av sirklene illustreres med bilder av natur i noen tilfeller (s. 43, s. 50) og med fargene grønn, blå og gul i andre tilfeller (s. 66-67, s. 86). Vi tolker layoutene av bildene som en referanse til jordklodens runde form og farger. Jordkloden kan kobles både til tittelen *Klodeklubben* og til bokens helhetlige tema om natur og miljø.

Mange av illustrasjonene i boken inneholder naturfremstillinger. Layoutene i oppslagene med bilder av natur viser at illustrasjonene dekker hele siden. Dette står i kontrast til illustrasjoner hvor menneskelige karakterer er i fokus. I slike tilfeller dekker illustrasjonen en mindre del av oppslaget. I illustrerte personskildringer plasseres karakterene som nevnt ofte i sirkler (s. 10, s. 30). Når mennesker er illustrert i naturen er det også naturen som får mest fokus, noe som understreker at illustrasjonene av natur dominerer. Dette kan eksemplifiseres gjennom illustrasjonen på side 14-15. Her illustreres barnekarakterene øverst i høyre hjørne, mens havet og himmelen dekker resterende del av oppslaget. Havet utpeker seg som en særlig viktig del av fortellingen og blir omtalt og illustrert ved flere anledninger (s. 12-13, s. 44-45). Alle disse komponentene bidrar sammen til at fokuset flyttes bort fra mennesket og mot naturen, landskapet og havet. Derfor kan en legge til grunn at naturen i boken er til stede som noe mer enn et bakteppe for handlingen.

Buells andre kriterium dreier seg om at «Mennesker har ingen verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen innenfor tekstens univers» (Buell, 1995, s. 7-8, oversatt av Birkeland, 2016, s. 3). Vi forstår her «andre levende vesener» som det som ikke er mennesker. I vår

sammenheng vil vi i størst grad legge vekt på fugler og fisker, da det er disse som står sentralt i handlingen i *Dei svarte svanene*. Forbryterens motivasjon for å bedrive miljøkriminaliteten kan sies å ha bakgrunn i antroposentriske holdninger. En antroposentrisk måte å tenke om natur er konstruert rundt menneskelige interesser og behov hvor den ikke-menneskelige naturen til en viss grad vurderes i henhold til nytten den kan utgjøre for mennesket (Hennig, 2021, s. 25). Den skyldige, Mona-Lill, innrømmer overfor barna at hennes plan var at båtkrasjet og oljen i fjorden skulle gi faren og Luke trøbbel slik at hun kunne «ta over fabrikken» og «tene pengar» (Lillegraven, 2020, s. 75). Mona-Lills handlinger er motivert av egen personlig vinning, til tross for at det går på bekostning av havet og dyrelivet der.

I motsetning til Mona-Lill og de andre skurkene finner vi hos barna økosentriske holdninger til naturen. Barnas holdninger, til særlig havet og stranden og til dyrene som befinner seg i dette området, blir uttrykt flere steder i verbalteksten og i tilhørende illustrasjoner. Barna oppdager svanefamilien de har sett på stranden «heile sommeren» og legger merke til at svaneungene «har blitt mykje større». Svanene har fått oljesøl på fjærene og «Sivert må svelgje. Han får vondt i magen av å sjå på dei stakkars svanene» (s. 16). Barnas bemerkninger og medfølelse bidrar til å understreke svanenes verdi som levende vesen og viser dessuten at dyrenes beste ikke har blitt ivaretatt av menneskene. Siverts bekymring vedvarer utover i fortellingen. Han undrer seg i stor grad rundt det han har observert om svanene: «Kva har egentleg skjedd med svanene?», «Og korleis skal det gå med dei? Kjem dei til å døy? Hadde Mo rett i at det var olje dei hadde fått på seg?» (s. 18). Sivert tenker, reflekterer og bekymrer seg over svanene og det kan derfor vise til at han har et økosentrisk syn på natur, ved at han ikke uttrykker menneskelig forrang.

Likevel kan enkelte av barnas resonnement og utsagn eksemplifisere holdninger som kan tyde på menneskelig verdimesig forrang fremfor andre levende vesener. Mo holder opp en plastflaske og uttaler at «Det er jo heilt krise. Fiskane får det i magen. Og så får vi det i oss når vi et fisken» (s. 14). Et slikt sitat kan sees på som et resultat av at Mo er bevisst på økologiske prosesser og ser sammenhenger mellom menneskelig forsøpling og hvilke konsekvenser dette får for livet i havet. En økosentrisk holdning til natur innebærer at noes verdi vurderes ut fra et økologisk helhetsperspektiv. Dette dreier seg om ideen om at mennesket ikke har forrang fremfor andre interesser, utover det som defineres som menneskelige primærbehov eller livsviktige behov (Claudi, 2013, s. 248-249). Samtidig kan det stilles spørsmål ved hvem Mo mener det er «Heilt krise» for. Er det «krise» fordi fiskene

lider, eller er det «krise» fordi menneskene spiser fisk som har plast i magen, noe som kan skade mennesket. Dermed kan Mos bekymring tolkes enten som et uttrykk for bekymring over havet som økosystem eller en bekymring som fokuserer på konsekvensene for mennesket.

Et annet sitat som eksemplifiserer usikkerheten rundt barnas økologiske ståsted, er når de oppdager at det er spillolje som er sluppet ut i havet. Barna konstaterer at «det er viktig at denne olja ikkje blir sleppt ut, for ho skadar naturen». Det oppstår en fortvilelse mellom barna hvor Vanja uttaler «Shit! Tenk om det er dette som er her ute i badevatnet vårt ...» (s. 44). Det at Vanja omtaler fjorden som *vårt* badevann kan tolkes som en tanke om at mennesket er eier av et økosystem som egentlig tilhører et mangfold av andre arter. Likevel dreier uttalelsen seg om spilloljens konsekvenser for naturen som helhet, som både mennesket og andre arter er en del av. Like etter blir barna i tillegg oppmerksomme på noe hvitt som dupper opp og ned. «Ein fiskemage. Og ein til. Og ein til. Død fisk» (s. 44). Den døde fisken fungerer som en drivkraft som får barna til å agere mot den urett som er påført naturen. Barnas oppmerksomhet, kunnskap og bevissthet uttrykkes gjennom viljen til å ta ansvar på naturens vegner.

Med bakgrunn i de ulike karakterenes ulike holdninger til naturen kan vi trekke frem at teksten ikke entydig vektlegger at mennesker ikke har verdimesig forrang i forhold til andre levende vesen. Likevel vil vi konkludere med at Buells andre kriterium er oppfylt, fordi hovedkarakterene ikke utviser menneskelig verdimesig forrang. I tillegg er det skurken i kriminalfortellingen som uttrykker menneskelig verdimesig forrang, noe som viser til at denne holdningen ikke aksepteres ved at hennes handlinger stanses.

Buells tredje kriterium dreier seg om at «Menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont» (Buell, 1995, s. 7-8, oversatt av Birkeland, 2016, s. 3). Vi tolker kriteriet dit hen at teksten på et eller annet vis formidler hvilket ansvar mennesket har for å ta vare på miljøet og de omgivelsene de lever i. Dette kommer frem gjennom teksten i *Dei svarte svanene* sin etiske horisont, som vi forstår som tekstens overordnede tematikk og motiv. På bakre ytterperm omtales boken som den første i serien «om Klodeklubben eit detektivbyrå med klima- og miljø saker som spesialitet». Barna begrunner valget av fokusområde ved å peke på at miljø og klima er «så viktig for jordkloden» (s. 94). Ettersom at barna etablerer et detektivbyrå med et spesialfelt som handler om å ta ansvar for å ta vare på

miljø og klima og begrunner det med viktigheten av naturen, kan vi fremheve dette som en del av bokens etiske horisont. Barnas holdninger og ansvarsbevissthet kommer til syne flere steder i bokens handling, eksempelvis ved vektleggingen av at de «vil ha olja opp av fjorden og fuglane på plass att. Det er det viktigaste!» (s. 93) og ved at de plukker søppel på stranden. Barna forsøker også flere ganger å varsle både politiet og lokalavisen om det de har observert, etterforsket og funnet ut av, noe som formidler det ansvaret både barn og voksne har for å beskytte omgivelsene sine og ta riktige valg som kommer hele økosystemet til gode.

Bakerst i boken finner leseren også et oppslag med *Miljøfakta* presentert av Ole Mathismoen, journalist og forfatter av *Grønne greier* (2018). Oppslaget bidrar til å supplere fortellingen med fakta og informasjon om olje, hvor det kommer fra, hva oljen brukes til, hvorfor det er et problem, samt hvilke alternativer som finnes til olje. Som et resultat av dette får leseren økt sin kunnskap om hvilke konsekvenser oljen og bruken av den har for naturen, klimaet og miljøet. Tilsvarende kan leseren få økt sin bevissthet og sitt engasjement rundt temaet noe som kan føre til en utvidet ansvarsforståelse. *Dei svarte svanene* fremstiller menneskene som ansvarlige for de klima- og miljøutfordringene vi ser utspille seg både i boken, men også i samfunnet generelt. Vi kan konkludere med at menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont ved at den formidler hvilket ansvar mennesker har for å ivareta naturen og ta bærekraftige valg.

Det fjerde og siste kriteriet Buell legger til grunn for å kalle en tekst miljøorientert er at «Teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess mer enn som et statisk system» (Buell, 1995, s. 7-8, oversatt av Birkeland, 2016, s. 3). Dette kriteriet forstår vi som at teksten må vise at naturen og landskapet stadig er i utvikling. Menneskets innvirkning påvirker natur og landskap noe som fører til endringer i det fysiske miljøet. I beskrivelser av landskapet blir fabrikken nevnt allerede på side 5. Fabrikken spiller en sentral rolle både i bokens dramaturgiske handling og i klimaproblematikken i bygda. Fabrikken er illustrert på kartet i innsidepermene som viser store utslipp fabrikkroyk, altså CO₂. Vanja uttaler at de fleste innbyggerne i bygda tidligere drev gårder, men at «No jobbar nesten alle på fabrikken» (s. 9). Dette viser en utvikling og en samfunnsendring preget av industrialisering og et skifte i prioritering av arbeidskraft ved nedleggelsen av gårdene. Sivert og Vanja møter på en gutt de aldri har sett før og lurar på hvem det kan være siden «Feriefolka har reist no» (s. 7). Det kan ut ifra dette antas at den vesle bygda på Vestlandet preges av turisme og mange tilreisende, særlig på sommeren, noe som kan vise til en permanent endring i lokalsamfunnet. Teksten

viser forandring og utvikling av det fysiske miljøet. Prosessene er et resultat av endringer som påvirker både landskapet, mennesker og dyr. Derfor kan vi påstå at teksten oppfyller det siste kriteriet for miljøorienterte tekster.

Ved å undersøke *Dei svarte svanene* i lys av Buells fire kriterier dannes et videre utgangspunkt for å analysere teksten i henhold til økokritiske perspektiver. Vi har hittil funnet ut at det er havet og naturen som står i fokus for handlingen, ved at det vektlegges i illustrasjonene, og ved at det er havet som er kriminalfortellingens offer. Vi har også funnet at karakterene i boken viser både antroposentriske og økosentriske holdninger til natur. I tillegg kan det konkluderes med at teksten har en tydelig etisk horisont som vektlegger menneskelig ansvarlighet for miljøet. Boken fremhever også en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess hvor samfunnsendringer poengteres og ikke som et statisk system, ved å vise til industrialisering og endringer i lokalsamfunnet.

4.2.2 Økokritiske spørremåter

I videre analyser vil vi ta utgangspunkt i Glotfeltys (1996) teorier om økokritikk og økokritiske spørremåter om hvordan menneskelige holdninger til natur som formidles gjennom litteratur, påvirker måten vi forstår vårt forhold til egne omgivelser. Dette gjøres for å skape en veiledende retning for hvordan de ulike delene av boken kan analyseres. Med bakgrunn i forskningsspørsmål 2 og økokritiske spørremåter har vi formulert noen analysepunkter. Vi vil blant annet undersøke:

1. Hvordan natur blir fremstilt i teksten.
2. Hvilken rolle de fysiske omgivelsene spiller i handlingen.
3. Hvordan miljøkrisen er til stede i boken, samt hvilken funksjon dette har for teksten og hvilken virkning det har utenfor teksten.

Til sist vil vi ta utgangspunkt i den økokritiske målsetningen som dreier seg om å analysere hvordan menneskelige holdninger til natur fremstilles i boken, gjennom å se på forholdet mellom karakterene og natur.

4.2.2.1 Fremstillinger av natur

Hvordan natur blir fremstilt i teksten formidles både gjennom bokens handling og gjennom bokens illustrasjoner. Dette analysepunktet kan knyttes til det første kriteriet til Buell (1995) og våre funn og konklusjoner fra punkt 4.2.1, hvor vi har etablert at naturen fungerer som mer enn et bakteppe for handlingen. I videre analyser vil vi diskutere nærmere hvordan naturen fremstilles. Store deler av handlingen i boken finner sted utendørs, nettopp av den grunn at karakterene stort sett beveger seg i nærområdet. Barnekarakterenes bevegelser legges utendørs fordi det er her miljøkriminaliteten og etterforskningen foregår. I og med at det er havet som er offeret for kriminaliteten og at det er en del av omgivelsene som barna retter oppmerksomheten mot, befinner de seg ofte på stranden og ved havet.

Naturen og landskapet blir sjelden beskrevet eksplisitt i verbalteksten. Som følge av at det er havet og fjorden som landskapsform som blir vektlagt i handlingen, blir ikke fjellene eller skogen henvist til direkte. Fjorden som en del av det naturlandskapet som fremstilles er derfor omtalt flere ganger i verbalteksten, fordi den har vesentlig betydning for handlingen. Sitatet: «Stranda ligg inst i fjorden» (s. 5) plasserer karakterenes badestrand ved å vise til den som en del av fjorden som knyttes til havet. Karakterene oppdager som nevnt olje i fjorden og vurderer gjennom boken hvordan dette påvirker livet som lever der. Sitatet: «Mo stierer utover fjorden. I dag er ikkje svanene her. Men det er masse olje på vatnet (s. 42) vektlegger direkte hvordan karakterenes oppmerksomhet rettes mot havet. De observerer fjorden, legger merke til detaljer og reflekterer over det de ser.

Fjorden og andre naturfremstillinger beskrives sjelden i verbalteksten. Med det mener vi at det ikke kommer frem lange, detaljerte miljøskildringer av hvordan for eksempel fjorden ser ut, hvilke farger den har eller hvor dyp den er. Likevel finnes det noen få unntak. Sitatet: «Ute er det stille og mørkt. Denne stranda er så lita og steinete at knapt nokon badar her» (s. 49) beskriver fabrikkstranden. Også sitatet: «Han ser utover vatnet. Små bølger slår inn mot land. Måneskinet blenkjer i overflata. Nett no ser alt vanleg ut» (s. 51) beskriver hvordan fjorden ser ut akkurat denne kvelden, og gir et bilde av hvordan den beveger seg og hvordan månen speiler seg i den. Dette sitatet impliserer i tillegg til å beskrive omgivelsene, at en endring vil eller kan komme til å skje. Selv om det «ser vanleg ut» på overflaten, kan det være noe som er skjult. Beskrivelsen av fjorden fremstiller den som fredfull og rolig og siden det er mørkt kan man ikke se oljen, og alt ser derfor vanlig ut. Likevel vet karakterene at det befinner seg olje i fjorden og at dette har katastrofale konsekvenser for dyrelivet. Det skjulte kan også kobles til

mysteriet og etterforskningen og at noen skjuler sine lovbrudd, men at dette snart kan endre seg.

Med unntak av eksempelet av naturbeskrivelser over, preges verbalteksten som påstått i liten grad av detaljerte beskrivelser av natur. Heller ikke i karakterenes tanker og replikker blir det vektlagt hvordan naturen ser ut eller hvordan karakterene reflekterer over dette. Mangelen på detaljerte naturbeskrivelser i verbalteksten, bidrar til at illustrasjonene av natur spiller en vesentlig større rolle i formidlingen og representasjonen av naturen som noe mer enn et bakteppe for handlingen.

Naturen illustreres på nærmest alle oppslagene i boken. Visualiseringen av naturen er virkelighetsnær og preges av naturtro fargebruk. Bildene fremstiller typisk norsk natur, med fjorden omringet av høye fjell og lange elver. Himmelen er oftest farget lyseblå med et tynt, hvitt skylag. Trærne illustreres på en måte som gir leseren et inntrykk av at de beveger seg, ved at de er bøyd og står litt på skrå, med blader som flyr i vinden. Gresset illustreres lysegrønt med gule blomster (s. 22-23). Når fjorden illustreres er det brukt nyanser av turkis, grønn og blå. Også her skapes bevegelse i bildene ved at den tillegges bølger (s. 14-15). På dagtid illustreres solen (s. 54) og på natten lyser månen og stjernene utover fjorden (s. 50).

Dyr som katter, hunder og fugler er også illustrert på flere oppslag. Måker og andre fugler befinner seg ofte i nærheten av de ulike karakterene og blir et sted avbildet med en fisk i nebbet (s. 8). Den overdrevne bruken av å illustrere måkene sammen med karakterene vektlegger hvordan fuglelivet generelt preges av det karakterene foretar seg i handlingen. Svanefamilien er også illustrert flere ganger, både med og uten olje i fjærene. Denne virkelighetsnære måten å beskrive natur gjennom bilder, kan føre til at leseren i større grad kan leve seg inn i karakterens nærmiljø. Ved at illustrasjonene av natur og omgivelser er mangfoldige og preges av en realistisk og virkelighetsnær fremstilling kan vi trekke frem at naturen får forsterket oppmerksomhet, noe som bidrar til å understreke den miljøetiske dimensjonen i boken.

Barna er oppmerksomme på oljen i havet og konsekvensene av dette, i større grad enn det voksenkarakterene er. Når de forsøker å fortelle de voksne om katastrofen og lovbruddene de har observert, blir de ikke trodd. I ett med dette endrer været seg, noe som kan fungere som et bilde på det barna føler og opplever. «Dei sit stille på stranda ei stund og kikar. Store grå skyer er på veg innover. Det byrjar nok å regne snart. Kanskje blir det bulder og brak også.

Delar av fjorden ser like svart ut som himmelen. Og ingen svaner er å sjå» (s. 69). Sivert er i ferd med å gi opp og ser på det hele som en umulig oppgave. Hans frustrasjon og bekymring forsterkes ved dette ene tilfellet av skifte i værforhold.

Regn og torden kan tolkes som et uttrykk for en endring i stemningen som også formidles gjennom illustrasjonene. Himmelen endrer farge ved bruk av nyanser av mørk grå og mørk blå. Trærne illustreres med enda større bevegelser og flagget står rett ut til siden i vinden (s. 68-69). I tillegg til at illustrasjonen og beskrivelsen av værskiftet bygger opp under en spenning mot fortellingens høydepunkt, kan naturbeskrivelsene på dette oppslaget, både i teksten og på illustrasjonene fungere som et bilde på konsekvensene av klimautfordringene menneskeheten står overfor. Tunge mørke skyer og et svart hav, uten håp dersom ingen tar ansvar.

4.2.2.2 Fysiske omgivelser

Dette analysepunktet kan kobles til Buells (1995) fjerde kriterium og våre funn og konklusjoner fra punkt 4.2.1, hvor vi har etablert at teksten formidler en forståelse av det fysiske miljøet som en prosess mer enn som et statisk system. Handlingen i *Dei svarte svanene* finner som nevnt sted i en liten bygd på Vestlandet. Kartet av bygden setter rammene for de fysiske omgivelsene hvor det illustreres hvordan den ser ut og hvilke hus og bygninger som er markert. Fremstillingen av bygden kan kobles til pastoralbegrepet fordi det landlige og rurale står i kontrast til det urbane (Garrard, 2012, s. 37). Det pastorale og idylliske, landlige og rurale landskapet fremstilles med typiske kartografiske egenskaper som fjell, fjord, skoger og elver og kan karakteriseres som en versjon av en typisk norsk idyll. Fabrikken skiller seg ut som en kontrast til det ellers idylliske landskapet. Den er illustrert med et perspektiv som forstørrer den. Det gjør at den blir et blikkfang på kartet fordi størrelsesforholdet mellom den og de andre bygningene skiller seg ut. Fabrikken symboliserer samfunnsendringen som Vanja påpeker, ved at gårdene legges ned til fordel for fabrikkarbeidet. En slik endring av det fysiske miljøet påvirker både landskapet, naturen og dyrene i bygden, i tillegg til forholdet mellom menneske og natur. Det er også i tilknytning til fabrikkdriften at utslippene forekommer, noe som viser til en brytning av den idylliske tilstanden, hvor det ikke lenger er harmoni mellom menneskelige samfunn og natur (Garrard, 2012, s. 39).

På kartet kan man også telle fire norske flagg, som illustreres i bakgrunnen på flere oppslag

senere i handlingen. Dette kan fungere som en forsterkende faktor for den nasjonalromantiske stemningen i bygden og understreker at handlingen foregår et sted i Norge. Hele bokens handling utspilles i denne bygden og området er derfor kjent for karakterene. På vei til skolen går barna «forbi kommunehuset, butikken, biblioteket og den vesle kafeen» (s. 25).

Avstandene mellom stedene er korte og er derfor lett tilgjengelige for barna. Avstandene påvirker også hvordan barna flytter på seg, fordi de har kjennskap til stedene og har mulighet til å oppsøke dem. Dette vises blant annet gjennom hvordan de bruker spionasje som en sentral del av innsamlingen av observasjoner som kan bevise hvem som står bak utslippene. Barnekarakterene vet hvilke lokasjoner som har utsikt til de ulike stedene og det blir derfor tydelig hvordan de fysiske omgivelsene i teksten har betydning for etterforskningen. De drar nytte av forholdet de har til de ulike stedene de befinner seg på og beveger seg i. Barna har i tillegg et trygt og godt forhold til hjemstedet sitt. Den trygge hjembygden tillater barna å bevege seg på egenhånd i nærområdet både i norsktimen, i friminuttet og på joggeturen i gymtimen. De ferdes også alene på fritiden og på natten.

Bygden fremstilles som et lite sted der alle kjenner alle, noe som påvirker samholdet imellom de som bor der. En slik form for solidaritetsfølelse påvirker barnas etterforskning, men gir også karakterene muligheten til å være sitt eget ansvar bevisst og følgende gjøre noe med det oppståtte problemet. Motivasjonen blir i størst grad å forhindre utslippene fordi det kan få konsekvenser for livet i havet, og fordi det preger bygdens idylliske rammer og påvirker naturens harmoniske balanse (Garrard, 2012, s. 63). Dermed berøres barnas nærmiljø, som de har et tett etablert forhold til og barnas ansvarsfølelse forsterkes av dette forholdet.

Når barna tilbringer mye tid på de ulike stedene fører det også til at de i større grad blir oppmerksomme på det som skjer i omgivelsene som omringer dem. Det vises til det fysiske miljøet som en prosess gjennom ulike endringer. Både forsøplingen av badestranden og endringer i svanenes livsvilkår understreker at det fysiske miljøet ikke er et statisk system, fordi det påvirkes av menneskelige handlinger. De fysiske omgivelsene spiller også en sentral rolle i boken ved at det er havet som er offer for miljøkriminaliteten. Dermed tillegges det mye oppmerksomhet fordi karakterene befinner seg i nærheten av det, som en form for oppholdssted. Dette påvirker forholdet karakterene har til naturen, noe som vil diskuteres videre i punkt 4.2.3. De fysiske omgivelsene i handlingen er derfor sentrale for dette forholdet.

4.2.2.3 Fremstillinger av miljøkrisen

Dette analysepunktet kan kobles til Buells (1995) tredje kriterium og våre funn og konklusjoner fra punkt 4.2.1, hvor vi har etablert at menneskets ansvarlighet for miljøet er en del av tekstens etiske horisont. Miljøkrisen kommer til syne i *Dei svarte svanene* ved at den peker på to grunnleggende elementer ved naturkrisen, nemlig forsøpling og oljeforurensning av havet, altså marin forsøpling. Plast og avfall i naturen utgjør en reell trussel mot dyreliv og økosystemer. Sjøppl som ikke plukkes opp på land vil kunne havne i hav og elver og ta livet av arter som lever der. Plast har lang levetid i naturen fordi det ikke brytes ned og vil derfor kunne påvirke klimaendringer. Konsekvensene av naturkrisen blir eksplisitt omtalt i boken når Mo forklarer konsekvensene forsøplingen får for fiskene og for menneskene som spiser fisken. I tillegg kommenteres det hvordan barnekarakterene sorterer avfallet de plukker på stranden, noe som viser direkte til kildesortering som et fenomen og et menneskelig ansvar for miljøet. Boken refererer også direkte til spillolje som en forurensende faktor ved å peke på at denne oljen ikke må slippes ut i havet, fordi den skader naturen.

I Mathismoens sakprosainnslag om miljøfakta bakerst i boken poengteres menneskelig ansvarlighet også ytterligere. Miljøfaktaene i boken kommenterer ikke forsøplingen, men vektlegger fakta om olje (s. 96-97). Oppslaget er illustrert med et rundt bilde av en oljeplattform i havet. Illustrasjonen knyttes til spørsmål og svar som vedrører olje som verbalteksten og bokens handling ikke vektlegger. Dermed fungerer innslaget som ett supplement til handlingen og som fremmer informasjon som ikke kommenteres av barnekarakterene direkte.

I innslaget skriver Mathismoen om hva olje er og hvor den kommer fra. Hva oljen brukes til i dagens samfunn og hvorfor den er problematisk blir også forklart på en konkret og lite kompleks måte, noe som samsvarer med og imøtekommer bokens målgruppe på en forståelig måte. Det henvises til klimaendringer ved å peke på konsekvensen av å brenne oljeprodukter som bensin, og plast. Ved å understreke konsekvensene ligger det en henvisning til menneskelig ansvar om å vurdere hvordan handlinger påvirker natur, miljø og klima. Det vises også direkte til spillolje, noe som utdyper informasjonen som Mo har googlet seg frem til i handlingen. Til sist vises det til hvilke alternativer som finnes til olje noe, som peker i retning av bærekraftige tiltak som fornybare energikilder. Det blir på denne måte konsekvent vist til naturkrisen både i handlingen og i sakprosa-delen av boken.

Ved Mathismoens og handlingens konsekvente henvisninger til miljøkrisen, gjennom å peke på forsøpling og havforurensning får leseren kunnskaper som kan komme til nytte i veien mot å bli en økoborger. For teksten får dette dermed en dobbel funksjon. Miljøfakta-innslaget fungerer som en direkte kilde til informasjon om naturkrisen, som bygger utover det selve handlingen i boken formidler, men som samtidig rettes mot bokens overordnede etiske horisont, tematikk og formål. Ved tydeliggjørelse av temaet i en sakprosadel åpnes også mulighetsrom som fører med seg kompetanse og kunnskap som behøves for å få forståelse for et bærekraftig samfunn, som vektlegger menneskelig ansvarlighet for miljøet.

Bokens vektlegging av miljøkrisen i både sakprosadelen og den skjønnlitterære delen har også virkning utenfor teksten ved at den belyser et tema som er både samfunnsaktuelt og aktuelt for leserens hverdagslige liv. Handlingens formidling av holdninger til natur og til konsekvenser av faktorer ved naturkrisen og de til faktaene som presenteres, byr på innsikt i temaet og kunnskap som er relevant både for handlingen i boken og for lærdom om bærekraftig utvikling, noe vil komme tilbake til i kapittel 5, i oppgavens diskusjonsdel.

4.2.3 Karakterenes forhold til natur

Karakterenes forhold til natur vises gjennom de ulike hendelsene de opplever og hvordan de håndterer og tenker om naturen. Dette analysepunktet kan kobles til Buells (1995) andre kriterium og våre funn og konklusjoner fra punkt 4.2.1, hvor vi har etablert at mennesker har ingen verdimeslig forrang i forhold til andre levende vesener innenfor tekstens univers. I videre analyser diskuterer vi dette nærmere ved å se hvordan de ulike karakterens forhold til natur fremstilles gjennom bokens handling og illustrasjoner, og svarer dermed på andre del av forskningsspørsmål 2. Karakterenes ulike egenskaper, som det ble vist til i karakteranalysen i punkt 4.1.3, gjenspeiles også gjennom karakterenes møter med og relasjoner til naturen.

For å si noe om barnedektivens holdninger til natur, vil vi analysere karakterenes motivasjon for å bedrive etterforskning og løse mysteriet. Motivasjonen vil dermed kunne knyttes til antroposentriske og økosentriske holdninger. Skurkenes holdninger til naturen vil bli analysert ut fra hvilken motivasjon de har for gjennomførelsen av miljøkriminaliteten. Politimannen Ola og avisjournalisten Rolfs forhold til natur vil ikke analyseres, da de ikke utviser særlige holdninger som er relevante å diskutere.

4.2.3.1 Sivert

Det er som nevnt gjennom Sivert vi sanser og opplever handlingen i boken. I den tidligere krimanalysen av Sivert ble han karakterisert med egenskaper som blant annet viser at han er tenkende, observant, redd, bekymringsfull og reflektert. På bakgrunn av disse egenskapene vil vi i den økokritiske analysen av Sivert forsøke å etablere hans forhold til natur.

Ved å følge Siverts tanker får man en forståelse for hvordan Sivert opplever seg selv i naturen og hvordan han tenker om omgivelsene sine. Sivert er en karakter som tenker mye generelt, som vist til i tidligere analyser, og på natur og dyr spesielt. Ut fra illustrasjonene kan man oppdage at Sivert sin familie har en katt og at vinduskarmen på Siverts soverom er dekorert med en globus og et vannglass med planter (s. 20). Dette er konkrete elementer i illustrasjonene som bygger opp under Siverts forhold til naturen. Det å ha husdyr kan påvirke et menneskets forhold til dyr, ved at man utvikler en form for omsorg og handler med hensyn for dyrets beste. Globusen fungerer som en modell av jordkloden, med tredimensjonale kart hvor både byer, landegrenser, hav og fjell er oppført. Planten, som kan se ut som en stikling, kan vise til Siverts interesse for, planter og natur.

Siverts forhold til omgivelsene vises gjennom hvordan han tenker om dem og samhandler med dem. Forholdet gjør seg også synlig i samspeilet mellom illustrasjonene og verbalteksten. Å oppsøke havet og tilbringe tid på stranden og i vannet synes å være en selvfølgelig og vanlig handling for Sivert, noe som bidrar til å påvirke hans forhold til naturen som omringer han. Han uttaler overfor Mo at «Vi badar heile sommaren» (s.13). Barnas badevaner viser til havet som en stor del av karakterenes hverdagsliv, særlig på sommeren.

Sivert viser også at han er oppmerksom og bevisst på omgivelsene sine, som vist i tidligere analyser. I tillegg til å være observant i etterforskningen er han også oppmerksom i naturen. Dette viser seg blant annet når barna finner ut at det finnes spillolje i vannet og at denne oljen er farlig, hvor Sivert konkluderer med at det stemmer med hvordan det ser ut rundt dem. «Sjå der, seier Sivert og peikar ut på vassflata. Død fisk i vatnet» (s. 44). Illustrasjonen dekker hele dette oppslaget, noe som sikter til at den er av betydning. Bildet er komponert med et perspektiv som gjør at vi ser *under vann* (Ommundsen, 2018, s. 160). Det gir en følelse av nærhet og vi kan se den døde fisken tydelig i vannoverflaten. Fiskene ser *slappe* ut ved at de illustreres med bøyd rygger, hodene hengende ned mot bunnen og med åpne munnar. Illustrasjonen underbygger på denne måten hvilke konsekvenser oljen får for livet i havet.

Siverts oppmerksomhet viser at han har forståelse for utslippets konsekvenser og at han ser hvordan dette endrer omgivelsene han befinner seg i.

Imidlertid viser Sivert seg uoppmerksom i noen tilfeller. Det er først når Mo utbryter «Oi, her var det masse søppel!» og stiller spørsmål ved hvordan Sivert og Vanja kan bade ved stranden at Sivert blir oppmerksom på forsøplingen (Lillegraven, 2020, s. 13). Verbalteksten forteller om Siverts tanker om søppelet på standen: «Men det *har* vore meir søppel her i det siste. Dei har visst berre ikkje lagt merke til kor mykje det er, ikkje før no» (s. 13). Sivert kan synes å være uoppmerksom med bakgrunn i uttalelsen om at de bader ved stranden ofte, noe som kan vise til at han burde vært oppmerksom på søppelet.

Siverts resonnement om at de ikke før nå har tenkt over hvor mye søppel som ligger på stranden fører til handling: «Vi må gjere noko. Sånn kan det jo ikkje vere!» (s. 14). Det kan diskuteres om Mos kommentar bidrar til å vekke Siverts oppmerksomhet rundt det søppelet som befinner seg på stranden, og om at dersom Mo ikke hadde kommentert dette, ville heller ikke Sivert lagt merke til, eller tenkt over søppelet i større grad enn det han har gjort tidligere. Mo kan derfor sees på som en bidragsyter som påvirker Sivert til å bli bevisst på omgivelsene sine. Sivert erkjenner likevel problemet og handler instinktivt.

Han henter søppelsekker i toalettuset og begynner å plukke søppelet sammen med de andre. Sivert er bevisst på at plast og søppel ikke hører hjemme i naturen og tar ansvar for å rydde det andre har lagt fra seg. De sorterer søppelet på stranden i sekker, en for plast og en for andre ting, noe som viser til barnas kunnskaper om kildesortering. Illustrasjonen på oppslaget understreker Mos utsagn om mye søppel, hvor det på stranden flyter over av brusbokser, glassflasker og sigarettstumper. Søppelet er også illustrert i vannkanten som kan vise til havet som særlig sårbart for forsøpling. Det er også illustrert en måke som står på en av søppelsekkene (s. 12-13). Måken er illustrert ved bruk av verdiperspektivering, hvor dens størrelse er overdrevet, for å oppnå en effekt som understreker måkenes generelle tilstedeværelse og at de fremstilles som direkte påvirket av forsøplingen.

Sivert vektlegger også viktigheten av klima og miljø når barna skal lage navnet på sitt nye etablerte detektivbyrå: «No veit eg kva vi kan heite». «Sidan vi skal jobbe med klima og miljø, altså. Klodeklubben! Er ikkje det eit bra namn?!» (s. 94). Siverts motivasjon til å arbeide med etterforskning, både i dette og i videre oppdrag, kommer fra et ønske om å ta vare på omgivelsene sine. Videre vil vi gå nærmere inn på denne motivasjonen ved å drøfte i

hvilken grad han utviser økosentriske eller antroposentriske holdninger til naturen.

Når barna oppdager at svanefamiliens fjær har blitt svarte blir Siverts forhold til naturen og dyrene synlig. Svanefamilien har de sett hele sommeren og de legger nå merke til at ungene til og med har blitt større. På denne måten vises det til Siverts oppmerksomhet til endringer og forståelse for dyrenes utvikling. Vi har tidligere vist til at Sivert bekymrer seg over farer i etterforskningsarbeidet. Han bekymring viser seg også i møter med naturen og det han ser: «Sivert må svelgje. Han får vondt i magen av å sjå på dei stakkars svanene» (s. 16). Det er bekymringen ovenfor svanefamilien som viser seg å være bakgrunnen for Siverts motivasjon til å foreta etterforskningen. Denne motivasjonen tydeliggjør at Sivert ikke utviser menneskelig forrang i forhold til svanene.

Bekymringen vedvarer hos Sivert og han bruker mye av sin kapasitet til å tenke på svanene. Dette henger sammen med hans evne til å reflektere og hans sårbarhet. Når han tar seg et bad denne ettermiddagen er det svanene han tenker på: «Dei hadde slått med vengjene, plukka på fjørene sine og prøvd å få bort det svarte sølet. Og auga deira var redde» (s. 18). Han tenker og reflekterer altså mye over hva som har skjedd og hvordan det skal gå med dem. Han er redd for at de skal dø. En svart badeand i badekaret er også illustrert på dette oppslaget. Badeanden blir ikke kommentert i verbalteksten, men kan fungere som et symbol på at Siverts tanker retter seg mot de svarte svanene. Badeender er som oftest gule, og vi kan derfor tenke oss at den er det også her, men at den «farges» av Siverts bekymringer. Badeskummet illustreres også med bobler som «flyter» rundt i rommet, noe som gir en effekt som viser hvordan Siverts tanker også «flyter» i hodet hans.

I relasjon til Weik von Mossners teori om litteraturens potensiale til å gi tilgang til ikke-menneskelig bevissthet, som for eksempel dyrs følelser (2017, s. 83), kan vi argumentere for at denne tilgangen ikke eksisterer i *Dei svarte svanene*. Svanenes følelser blir ikke formidlet som et uttrykk for det de føler, men som et uttrykk for det Sivert tenker at de føler. Selv om tilgangen ikke er etablert direkte i *Dei svarte svanene*, kan likevel Sivert fungere som en oversetter. Sivert tolker svanenes opplevelser av oljesølet. Han tenker på svanenes redde øyne, selv om det ikke er sikkert at han har sett denne redselen i svanenes øyne. Ved at Sivert tillegger svanene «redde øyne» fungerer han derfor som en oversetter, som formidler svanenes sårbarhet gjennom sine bekymringer. Dermed kan en si at Siverts relasjon til svanene viser at de tillegges en følelse basert på Siverts opplevelse av dem, ved at de

beskrives som redde, fordi de hadde redde øyne.

Illustrasjonen av svanene med olje i fjærene understreker Siverts oppfattelse av deres redsel, da de flakser med vingene og gaper opp i luften mot himmelen, noe som kan ligne på et skrik (s. 17). Illustrasjonen komponeres ved bruk av et perspektiv som zoomer inn på svanene, selv om de befinner seg noen meter fra barna. Dette gjør at svanenes utseende og bevegelser blir forsterket gjennom illustrasjonen. Bildet har myke kanter, som kan gi assosiasjoner til havet. Den bølgende kanten skaper også en bevegelse i bildet, som sammenfaller med svanenes illustrerte bevegelser. Illustrasjonen fyller nesten en hel side, hvor verbalteksten er fraværende. Svanene er den eneste illustrasjonen på dette oppslaget, som gir svanefamiliens utsatte situasjon forsterket oppmerksomhet.

Sivert sliter også med å falle i søvn fordi «Svarte svaner og kvite lastebilar dansar rundt i hovudet hans» (s. 21). Siverts bekymringer blir et utgangspunkt for hans videre vilje til å stanse utslippene i fjorden. I intervjuet med fabrikkdirektøren utfordrer Sivert ham ved å stille dirkete spørsmål om svanene: «Vi har sett svaner tilgrisa av oljesøl inne i vika. Veit du noko om det?» (s. 34). Dette kan sees på som en ansvarshandling og et bevisst valg på å tale svanenes sak for dem, da de selv ikke har muligheten, fordi de mangler menneskelig språk.

Siverts redsel for å møtes på kveldstid blir også undertrykt av hans omsorg for svanefamilien. Dette kommer til uttrykk ved at han setter sin egen frykt til side, fordi svanene er avhengige av han, «Han ser for seg dei triste auga til den svarte svanemora. Og så skriv han sjølv også JA» (s. 47). Slik motiveres han til å bli med på oppdraget i mørket. De triste øynene til svanemoren blir et symbol på at de lider av den skaden de er påført, og det blir ifølge Sivert hans ansvar å hjelpe dem. Han har et sterkt ønske om å «bevise at olja ikkje kjem frå båten, men frå fabrikk og at ho blir dumpa i fjorden» (s. 45). Ved å bevise utslippene kan Sivert også bidra til å stanse dem, og forsøke å hjelpe svanene og de resterende delene av livet i havet.

Likevel blir Sivert senere usikker på deres egen evne til å bistå: «Bør vi ikkje snakke med nokon vaksne? Fortelje dei kva vi veit?» (s. 55). Det at Sivert ønsker å involvere noen voksne i det de opplever sier noe om barn og voksnes ansvar. Dette kan også kobles til krimaspektet i boken hvor barnas målsetninger om å fange skurkene dreier seg om å ta på seg et ansvar som i utgangspunktet er forbeholdt voksne, og som visker ut grensen mellom barneverden og voksenverden. Etter barnas forsøk på å involvere de voksne, uten hell, virker situasjonen

uoverkommelig i Siverts øyne. Han er i ferd med å gi opp. Han vil ikke være feig, som Vanja kaller han. Etter at han tenker enda en gang på svanene, finner han igjen tilbake til motivasjonen sin for å fortsette etterforskningen. Sivert ser for seg svanefamilien som de ikke har sett på dagevis: «Er dei borte for alltid?» (s. 69). Vi har tidligere i krimanalysen av Sivert, etablert at han er en redd karakter. Han viser seg også redd i dette tilfellet, men han vet at svanene lider og det er dette som fører til at han trosser redselen og bli med de andre tilbake til fabrikk, slik at han kan bidra til at de ansvarlige blir tatt.

Det at svanefamilien gjennom hele etterforskningen har fungert som en motivasjon for Siverts handlinger blir også understreket gjennom hans uttalelser i den avsluttende samtalen med politiet: «Men det viktige, Ola, er at de passar på at det ikkje blir noko av det store utsleppet» (s. 89). Sivert fremhever selv at det viktigste er at utslippet har blitt forhindret, og det kan derfor tolkes som at han ønsker å stanse utslippet for å redde svanefamilien.

Etter at skurkene har blitt arrestert befinner karakterene seg igjen på stranden. Fjorden har blitt mindre svart, og Vanja uttaler glede for at de snart kan bade igjen. Her har Sivert et annet fokus. Han retter igjen oppmerksomheten mot svanene: «Vi har ikkje sett svanene, forresten?» (s. 90). Det kan derfor virke som at Sivert ikke mestrer å slå seg til ro med tanken om at han har klart å redde svanene, før han selv har sett at de har det bra.

Med bakgrunn i Siverts forhold til natur og hvordan han motiveres til å løse mysteriet kan vi konkludere med at han utviser økosentriske holdninger til natur. Dette kan sees ut ifra hvordan han ser seg selv i relasjon til det som omgir han. Siverts bekymring for svanene og deres livsbetingelser kan være et resultat av at han ikke konstruerer sine tanker og handlinger rundt sine egne menneskelige interesser og behov (Hennig, 2021, s. 25). Sivert som en menneskelig karakter utviser ingen form for ideer om at mennesket har forrang, da han anser det at fjorden har blitt reddet fra de store utslippene som det viktigste (Claudi, 2013, s. 248). Ved at fjorden tømmes for olje vil svanene kunne komme tilbake, noe som kan sikte til at svanene finner tilbake til sitt naturlige habitat.

4.2.3.2 Vanja

I den tidligere krimanalysen av Vanja ble hun karakterisert med egenskaper som blant annet viser til at hun er uredd, løsningsorientert, og initiativrik. I tillegg har vi etablert at hun

sjeldent utviser sine følelser. Dette kan kobles til at leseren, i motsetning til hos Sivert, ikke har tilgang til Vanjas tanker og følelser. Likevel vil flere av Vanjas utsagn og handlingsmønster bekrefte at hun holder tilbake følelsene sine. På bakgrunn av disse egenskapene vil vi i den økokritiske analysen av Vanja forsøke å etablere hennes forhold til natur. Vanjas forhold og holdninger til naturen kan kun tolkes ut ifra det Vanja sier og opplever, og hvordan hun gjennom Siverts øyne reagerer på opplevelsene.

Vanjas hus er på kartet illustrert i utkanten av sentrum av bygden, og markert med «garden til Vanja». På kartet illustreres gården landlig, harmonisk og fredfull. Fremstillingen av gården kan derfor karakteriseres som en idyllisk, stereotypisk gårdsplass, med både låve, en traktor og sauer som gresser. Rundt gården er det trær, fjell og en elv som renner forbi langs hagen og beitet. Gårdens beliggenhet plasserer Vanjas hjem bort fra sentrum og mot skogen og fjellene. Vanja har, som Sivert, vokst opp med dyr, men gårdsdyr krever i større grad omsorg fra mennesker enn husdyr, og dermed følger et større ansvar med flere arbeidsoppgaver for å ta vare på dem. Vanja viser bevissthet rundt det fysiske miljøet og hvordan naturen og landskapet er i utvikling: «Før dreiv dei fleste rundt her gard. No jobbar nesten alle på fabrikk» (s. 9). Menneskelige innvirkninger har ført til endringer som påvirker den driften som Vanja er en del av, og det kan tenkes at hun er redd for at også hennes families gårdsdrift skal bli påvirket av de samme endringene. Eksempelet viser at samfunnet endres som følge av en kulturell endring.

Flere steder i teksten fremheves det hvordan Vanja samhandler med omgivelsene sine. Der Sivert svarer Mo at de bader hele sommeren, svarer Vanja at de bader «Frå mars til oktober» (s. 10). Ifølge Sivert overdriver Vanja og en kan dermed tolke det i retning av at barna ikke bader fra mars til oktober. Overdrivelsen kan kobles til Vanjas naturtenking og vi kan derfor forstå at hun opplever at de tilbringer mye tid ved fjorden og at de nytter seg av den i den perioden det ikke ligger snø der, altså fra mars til oktober. Vanja uttaler i tillegg at det ikke pleier å være søppel på stranden, noe som viser til at hun er godt kjent med omgivelsene sine og at hun reflekterer over dem (s. 13). Likevel påvirkes hun også av Mos bemerkelser om søppelet, og tar sammen med de andre ansvar for å rydde det.

Barna vil bevise at oljen kommer fra fabrikk og planlegger derfor å spionere. Vanja bidrar i dette tilfellet med sin kunnskap om og kjennskap til det som omringer bygden: «Nei, då må vi høgt oppå fjellet. Eller ut på fjorden.», «Eller ... vi må leggje oss på andre sida av vika» (s.

45). Vanjas forslag til hvilke steder i bygden som har utsikt mot fabrikkens kan vise til at hun beveger seg mye rundt i omgivelsene sine, til fots på fjellet og i båt på fjorden. Hun har evne til å orientere seg i landskapet, i og med at det er kjent for henne og et sted hun kroppslig utfolder seg i.

Vi kan også gjennom Siverts beskrivelser av Vanja forstå at hun har vokst opp i samspill med naturen: «Vanja er skikkeleg flink til å klatre. Det har ho vore heilt sidan barnehagen» (s. 59). Vi har i krimanalysen vist til at Vanja er løsningsorientert i etterforskningen. Denne egenskapen kommer også til syne i hvordan hun samhandler med omgivelsene sine. Vanja er komfortabel og leken i naturen og vet også å nytte seg av den i situasjoner hvor denne egenskapen behøves. Vanja peker mot et digert tre inntil skrenten: «Oppi treet! Vi må gøyms oss! No!» (s. 60). Hun ser på denne måten løsninger og muligheter i omgivelsene som hjelper barna å komme seg bort fra farene som truer. I andre tilfeller hvor Mo er redd og tilbaketrukket og mener det er umulig å komme seg ned en fjellskrent, er Vanja modig og tøff og sier at det handler om å være forsiktig (s. 58). Dermed viser hun seg selvsikker i møte med naturomgivelser og vet også å møte dem med respekt og forsiktighet.

Vi vil videre ta utgangspunkt i Vanjas forhold til natur og si noe om hun viser antroposentriske eller økosentriske holdninger til den. For å diskutere dette analyserer vi bakgrunnen for Vanjas motivasjon til å utføre etterforskningsarbeidet og engasjere seg i saken de har kommet over.

Vanja retter oppmerksomheten mot de svarte svanene hvor hun uttaler: «Herregud, kva er det dei har fått på seg» (s. 16). Med uttalelsen kan vi tolke at hun viser bekymring for hva som har skjedd med svanene, selv om vi ikke får videre innsikt i hvilke tanker hun gjør seg. Vi har i krimanalysen etablert at Vanja i flere tilfeller holder tilbake følelsene sine. Det er derfor sentralt å understreke at hennes bekymring for svanene ikke vises i like stor grad som hos Sivert, enten det er av mangel på omsorg for dem, eller at hun holder tilbake følelser som ikke uttrykkes av henne. Det viser seg også senere i samtaler med lokalavisen at Vanja har reflektert over konsekvensene av utslippene i fjorden: «Og desse fuglane er skada og kjem kanskje til å døy ...» (s. 67). Sitatet kan tolkes i retning av at det er svanene som er utgangspunktet for Vanjas motivasjon til å løse saken og for å stanse utslippene.

Vanja tar initiativ til å oppsøke fabrikkdirektøren: «Kanskje vi kan intervjuere direktøren på fabrikkens? Så kan vi få sett oss rundt her?» (s. 27). I krimanalysen har vi pekt på at Vanja er

initiativrik. I dette tilfellet kan det diskuteres om Vanja tar initiativ på bakgrunn av bekymringer for oljen i fjorden, eller om det kommer fra at hun er spenningsøkende og uredd. I intervjuet stiller hun spørsmål til fabrikkdirektøren om båten som krasjet, noe som kan tyde på at hun undersøker sammenhengen mellom de svarte svanene og båten som krasjet. Initiativet kan tolkes i retning av at Vanja er opptatt av svanenes omgivelser og om oljen i vannet er årsaken til at de har dratt et annet sted.

Likevel kommer det flere uttalelser fra Vanja som kan vise til at motivasjonen også kan komme fra egne interesser. Etter at Sivert forteller om spilloljen på fabrikken uttaler Vanja: «Kva er spillolje? Det høyrest ikkje bra ut?» (s. 43). Med bakgrunn i dette sitatet er det interessant å vurdere hvilke hensyn Vanja vektlegger når hun mener at det ikke høres bra ut. På den ene siden kan det virke som at hun mener at det ikke høres bra ut for svanene og for resten av livet i havet. På den andre siden legger hun like etter til en uttalelse som kan tolkes som et uttrykk for egne interesser: «Shit! Tenk om det er dette som er her ute i badevatnet vårt?» (s. 44). Det at Vanja omtaler fjorden som *vårt badevann* kan tyde på at hun har holdninger som plasserer mennesket som eier av naturen og at den er til for mennesket, som viser til en holdning som bygger på at mennesket har forrang fremfor andre arter og økosystem. Vi kan koble analysen av dette sitatet til våre tidligere drøftinger av det, i diskusjonen av Buells (1995) andre kriterium.

Ettersom at politiet har gitt forbud mot å bade i fjorden grunnet oljen er Vanja tilsynelatende skuffet over avgjørelsen: «Å nei, sukker Vanja» (s. 55). Dette kan knyttes til at hun blir frarøvet de mulighetene hun har hatt til å være fri i omgivelsene sine, uten at vi får inntrykk av at hun er skuffet på vegne av livet i havet. Også ved bokens slutt får vi et inntrykk av at Vanja vektlegger egne interesser. I arbeidet med at oljen fjernes fra fjorden uttaler Vanja: «Heldigvis. Snart kan vi bade igjen» (s. 90), noe som igjen vitner om at Vanjas motivasjon for å stanse utslippene kan komme fra et egosentrisk ståsted. Vanjas sitat kan sees i sammenheng med illustrasjonen på oppslaget som viser at oljen fjernes fra fjorden, av menn i gule drakter som bærer bøtter med svart olje. Illustrasjonen har bølgete form som igjen peker mot bevegelser i vannet. Oljen ligger som et tykt lag på den ene siden av vannet mens den andre siden er fri fra olje. På denne siden kan man også se fugler som flyr, noe som kan sikte til at de kommer tilbake, fordi oljen forsvinner (s. 90-91).

Selv om Vanjas iver etter å stanse utslippene i fjorden kan settes i relasjon til hennes ønske

om å kunne bade i fjorden, ser vi flere steder i boken at hun også drives av en forståelse for livet som lever der. I samsvar med Vanjas modige og bestemte personlighetstrekk som vi har etablert i krimanalysen, tar hun ansvar for å bevise at oljen dumpes med vilje og på den måten handler hun på vegne av naturen for å få stanset utslippene. Enten dette kommer fra et ønske om å verne om egne interesser eller fra et ønske om å redde svanene. Ansvarshandlingen vises både i hennes iver i barnas egen etterforskning, men også ved at hun initierer kontakt med både politiet og lokalavisen. Dermed beveger hun seg i retning løsningen av saken av egen vilje, uten at noen utenfor har bedt henne om å ta på seg dette ansvaret.

Vanja uttaler seg i tillegg om politiets manglende evner til å forstå naturen og de systemene som påvirker den. Da politiet påstår at oljen kommer fra lenger ut i fjorden og driver inn med vinden er Vanja standhaftig i sin påstand: «Hallo, det der stemmer ikkje. Dei har jo ikkje peiling. Utsleppet driv ikkje inn med vinden frå langt ute. Det kjem herifrå, fordi nokon med vilje dumpar olje» (s. 55). De voksnes uansvarlighet provoserer også Vanja i flere tilfeller: «Argh, freser Vanja. Som om *vi* er problemet. Vaksne altså ...» (s. 68). Det er ikke bare politiets manglende engasjement som provoserer Vanja, hun viser også et reflektert forhold til skurkenes handlinger. Mo påpeker at det må da finnes bedre måter å bli kvitt spilloljen på og undrer seg over hvorfor noen gjør noe så «farleg og dumt». Vanja på sin side er enig og uttaler at «Det *er* veldig rart. Kanskje fordi dei sjølve er farlege og dumme» (s. 57).

Vanja kritiserer de hensynsløse arbeiderene på fabrikk og bruker beskrivelser som forteller noe om hvilket syn hun har på skurkenes atferd i naturen. Ordene *farlige* og *dumme* vitner om beskrivelser av fabrikkarbeiderne som mennesker som har lite kunnskaper og forståelse for konsekvensene av sine egne handlinger, og om hvordan menneskelige holdninger til natur kan virke skadelig på det økosystemet de bidrar til å ødelegge. Vanjas kunnskaper og forhold til sine omgivelser blir tydeliggjort i denne uttalelsen, fordi det sier noe om hennes syn på mennesker som agerer ulikt henne selv i samhandling med naturen. Vi kan trekke forbindelseslinjer mellom Vanjas tanker og meninger om de voksne, og tendensen i samfunnet generelt. Det kan tenkes at barn og unge i dag har et større engasjement og en tydeligere forståelse av menneskets interaksjon med naturen og miljøet. Dette kan trekkes frem som en av grunnene til at Vanja kjenner på et ansvar.

Illustrasjonen av oppslaget hvor denne samtalen foregår preges av rennende olje som dekker nesten hele dette oppslaget, noe som forsterker viktigheten av den. Den svarte oljen står i

kontrast til den hvite skriften, som kan symbolisere de onde versus de gode. Vi tolker illustrasjonen dit hen at oljen som renner nedover, men som ikke dekker hele boksiden enda, peker på at tiden renner ut. Dermed understrekes Vanjas uttalelse om at «Vi må klare å bevise at nokon dumpar denne olja ut i fjorden» (s. 56).

Med bakgrunn i Vanjas forhold til naturen og hvordan hun motiveres til å løse mysteriet kan vi konkludere med at hun utviser både økosentriske og antroposentriske holdninger til natur. Dette kan sees ut ifra hvordan hun ser seg selv i relasjon til det som omgir henne. Vanjas manglende uttrykte bekymring for svanene kan synes å være et resultat av at hun konstruerer sine tanker og handlinger rundt sine egne menneskelige interesser og behov (Hennig, 2021, 25). Vanja som karakter utviser noen former for ideer om at mennesket har forrang, da hun vektlegger seg selv og sine egne muligheter til å bade i fjorden ved flere tilfeller. Likevel har hun til en viss grad utvist en form for omsorg og refleksjon over svanenes liv.

4.2.3.3 Mo

I den tidligere krimanalysen av Mo ble han karakterisert med egenskaper som blant annet viser til at han er kunnskapsrik og nysgjerrig. I tillegg har vi etablert at han fungerer som en balanse mellom Vanjas uredde handlingsmønster og Siverts bekymring. I likhet med Vanja er Mo en karakter som også sees og oppleves gjennom Sivert. Dermed har vi heller ikke her innsikt i Mos egne tanker og følelser og kan derfor bare tolke hans forhold til naturen ut ifra det han sier og gjør. Mo er, som tidligere nevnt i krimanalysen, ny i bygden, noe som gjør at han er den av karakterene som har minst kjennskap til bygden de bor i og omgivelsene som omringer han. Gjennom Mos replikker er det fremdeles mulig å si noe om hvordan han vurderer seg selv i naturen og hvilket forhold han har til den.

Mos forhold til naturen kommer til syne flere steder i handlingen, uten at han selv setter ord på det. Mo har mye kunnskap om livet i havet og om konsekvenser av både oljeforurensning i havet og forsøpling av strandkanten, som følge av farens yrke. Likevel forklarer Mo at «Det er uråd å få jobb som det i denne bygda. Så no jobbar han på Coopen» (s. 15). I og med at bygden er omringet av fjorden og havet kunne en tenke seg til at det ville vært naturlig for faren hans å jobbe med livet i havet. Dermed kan vi tolke at menneskene i bygden ikke vurderer hans kunnskap som viktig, da det er umulig for han å bruke kunnskapen sin her.

Vi vil videre ta utgangspunkt i Mos forhold til naturen og si noe om han viser antroposentriske eller økosentriske holdninger til den. For å diskutere dette analyserer vi bakgrunnen for Mos motivasjon til å utføre etterforskningsarbeidet og engasjere seg i saken de har kommet over. Mo har ikke en nær relasjon til hverken badevannet eller svanene, slik som Vanja og Sivert. Mos motivasjon kan derfor grunne i de kunnskapene han har om natur og miljø, og han utviser dermed en form for realisme i flere tilfeller.

Ved Mos første møte med stranden som Vanja og Sivert har et nært forhold, er det han som legger merke til og kommenterer forsøplingen: «Oi, her var det masse søppel! Korleis kan de bade her? (s. 13). Mo viser seg i denne situasjonen både oppmerksom og bevisst på at søppelet ikke ligger der det skal. I det Mo holder opp en plastflaske uttrykker han: «Så mykje plast» og forklarer videre de nye vennene sine om hvilke konsekvenser forsøplingen i havet får for det livet som lever der. «Det er jo heilt krise. Fiskane får det i magen. Og så får vi det i oss når vi et fisken» (s. 14). Mo har kunnskaper om økologiske prosesser og ser derfor sammenhengen mellom forsøpling og konsekvensene dette medfører for andre livsformer. Likevel er det usikkert hvem dette er «Heilt krise» for, og om denne uttalelsen grunner i en bekymring for havet som økosystem eller for konsekvenser overfor mennesket. Vi kan også koble analysen av dette sitatet til våre tidligere drøftinger av det i diskusjonen av Buells (1995) andre kriterium i punkt 4.2.1.

Mo oppdager at svanene er svarte og konstaterer at det må være olje de har fått på fjærene sine og kobler dette til båtkrasjet, for å forsøke å se årsak-virkningsforholdet i det han opplever og observerer (s. 16). Likevel blir han mistenksom etter intervjuet med fabrikkdirektøren. Vanja søker Mos kunnskap og lurar på hva han tenker om sammenhengen med båtkrasjet. Mo vurderer situasjonen ut ifra det han kan og konkluderer med at det ikke kan være sammenheng mellom båtkrasjet og oljen i vannet fordi svanene var «tilgrisa like etter at båten krasja. *Så fort går det vel ikkje?*» (s. 42).

Når Mo forstår hva spillolje er og at dette er olje som skader naturen, blir han fortvilet (s. 44). Fortvilelsen kan komme av at han er bekymret for hvilke konsekvenser dette har for livet i havet og for fugler, planter og dyr, og at han kjenner på sorg og håpløshet. Mo har mye kunnskap om olje generelt, noe som viser seg tydelig når barna spionerer på fabrikkarbeidene og lastebilen på natten og kan «høyre at noko renn ut i fjorden. Det høyrer ut som om ein kjempedinosaur står og tissar». Der Sivert er usikker og undrende på hva dette kan være, er

Mo bestemt og påstår at det er olje, etterfulgt av en reaksjon hvor han utbryter «Fy flate ...» (s. 53). Utsagnet understreker Mos fortvilelse overfor det han ser og opplever, hvor han reagerer med *fy flate* som peker i retning av avsky og sinne.

I likhet med Vanja har Mo et negativt syn på de voksne fabrikkarbeiderne, som agerer hensynsløst i samhandling med naturen og bidrar til å ødelegge et økosystem fullt av liv, noe som understreker at han er uenig med en slik væremåte. Mo kommenterer at det må finnes bedre måter å bli kvitt olje på og reflekterer over hvorfor «dei gjer noko så farleg og dumt». Frustrasjonen viser seg ved at «Mo ser trist ut» etter å ha kommentert at «olja er forboden. I alle fall ute i fjorden» (s. 56-57).

I intervjuet med journalisten fra avisen er Vanja ivrig og ønsker å få publisitet i lokalavisen for at detektivene «skal få fleire oppdrag». Mo er enig, men legger derimot til at journalisten må «få med at vi vil ha olja opp av fjorden og fuglane på plass att. Det er det viktigaste!» (s. 93). Mos uttalelse om at oljen må bort og at fuglene må på «plass att» som det «viktigaste» forteller noe om at hans prioriteringer og motivasjon for å løse saken har bakgrunn i at han ikke mener at mennesket har verdimeessig forrang i forhold til svanene. Dette synet på natur understrekes også når detektivbyrået definerer sitt «spesialfelt». Mo etablerer tanken om at det bør være «Miljø og klima» med bakgrunn i hans vurdering av at det jo er «så viktig for jordkloden» (s. 94). Dermed mener Mo at kameratgjengen med sitt engasjement har en mulighet til å gjøre noe bra for klimaet og for planeten og at de derfor må benytte seg av den, og bidra til at antroposentriske handlinger reduseres.

Mos antroposentriske eller økosentriske holdninger til natur er ikke like tydelige som hos Sivert og Vanja, men med bakgrunn i Mos forhold til naturen kan vi konkludere med at han motiveres fra et utgangspunkt som bygger på dette forholdet. I og med at Mo selv vektlegger fuglenes trivsel og trygghet som det viktigste, kan vi vurdere hans innsats i etterforskningen som et ansvar han har tatt på seg for å redde livet som lever i havet. Mo utviser økosentriske holdninger til natur ved at han vurderer noes verdi ut ifra et økologisk helhetsperspektiv (Claudi, 2013, s. 248).

4.2.3.4 Mona-Lill

Skurken i boken er Mona-Lill og arbeiderne hennes som er med på planen. Selv om vi ikke

får informasjon om arbeiderne sin motivasjon for å utføre lovbruddet, kan vi anta at de enten ikke har holdninger, eller at de støtter Mona-Lills holdninger. Vi tar også utgangspunkt i barnas uttalelser og refleksjoner rundt de mistenkte under ett, selv om Sure-Luke og Johs. Johnsen til slutt vurderes som uskyldige. Det må også understrekes at skurkene selv har få replikker og at vi heller ikke har innsikt i deres tanker og følelser. Dermed vil analysene av skurkene basere seg på de handlingene de utfører, og de tankene de andre karakterene gjør seg om dem. Ut ifra skurkenes handlingsmønster og replikker kan vi likevel si noe om hvilke holdninger de utviser i møte med naturen, noe som igjen viser til korrelasjonen mellom begrepene handling og holdning.

Som vist til i krimanalysen, etableres det tidlig i barnas etterforskning at det er arbeiderne på fabrikk, og spesielt Mona-Lill som er ansvarlige for utslippene av oljen i vannet. Det er også Mona-Lill som har skyld i båtkrasjet, og barna observerer at det ikke bare er båten som er skadet, men også kaien. Illustrasjonen av båtkrasjet fyller hele oppslaget og utdyper verbalteksten ved at den synliggjør hvordan båten har kjørt inn i kaien og ødelagt den, samt at flaggstangen er brukket. På høyre side det illustreres også skygger av mennesker som har samlet seg på bryggen. Skyggene viser innbyggernes sjokkerte, undrende og forvirrede reaksjoner ved at de peker, tar seg til hodet og gaper (s. 8-9). Mona-Lill forklarer senere at båtkrasjet var en liten del av den store planen, noe som viser til at hun er villig til å ta valg som går på bekostning av naturen og omgivelsene sine. Hun er villig til å ødelegge både båten og kaien for sin egen personlige vinning, noe som også er motivasjonen bak kriminaliteten.

Båtkrasjet blir brukt som et skalkeskjul for å rette oppmerksomheten bort fra seg selv og gi Sure-Luke skylden. På denne måten skulle hun også kunne kamouflere utslippene i havet, utslippene som viser seg å komme fra store lastebiler som spyer olje ut i vannet: «Lastebilen kører gjennom porten og inn på området. Så rygger han ut mot kaikanten. Det er langt bort dit. Likevel kan dei høyre at noko renn ut i fjorden. Det høyrest ut som ein kjempedinosaur som står og tissar» (s. 53). «Ein slange blir lagd frå tanken på lasteplanet og ut i vatnet. Så kjem plaskelyden, den same som då dei spionerte om kvelden» (s. 62). Illustrasjonen understreker det verbalteksten forteller og viser en mann som holder en slange og spyer olje ut i fjorden. Mona-Lill dumper med vilje olje i fjorden, uten å vurdere hvilke konsekvenser dette har for klimaet, miljøet og livet i havet. Denne handlingen og holdningen synliggjør at Mona-Lill utviser menneskelig verdimeslig forrang i forhold til andre levende vesener i havet. Dermed kan det konkluderes med at Mona-Lill har holdninger overfor naturen som

stemmer overens med en antroposentrisk tenkemåte om natur.

Vi kan koble Mona-Lills antroposentriske holdninger til våre tidligere diskusjoner i punkt 4.2.1. Hun forklarer at intensjonen med båtkrasjet var å gi Sure-Luke og Johs. Johnsen trøbbel (s. 73) noe som viser at hun er klar over at spillolje er forbudt, fordi hun er bevisst på at konsekvensen for den ansvarlige er *trøbbel*. Likevel velger hun å dumpe spilloljen i havet. I tillegg understreker hun at «Gamlingen er altfor forsiktig, det tapar han på. Eg vil *tene* pengar» (s. 73). Dermed sier Mona-Lill seg uenig med etisk riktige og miljøvennlige handlemåter, fordi det ikke gir henne selv økonomisk vinning. Hun tillegger at barna ikke skal komme i hennes vei og sabotere planen: «Poenget er at de ikkje skal få øydeleggje for meg no» (s. 76). Sitatet er et eksempel på at Mona-Lill ikke viser respekt for andre mennesker, så vel som andre levende vesen.

Med bakgrunn i de valgene og de handlingene Mona-Lill gjør i møte med naturen og hvordan hun begrunner bakgrunnen for kriminaliteten kan vi konkludere med at hun utviser antroposentriske holdninger til natur (Hennig, 2021, s. 25). Dette sees ut ifra hennes dualistiske tankesett, hvor hun tillegger mennesket høyere verdi enn naturen (Claudi, 2013, s. 247). I tillegg konstruerer hun sine holdninger rundt menneskelige interesser og behov, ved at hun ønsker rikdom og makt for å styrke sin egen posisjon. Dermed tillater hun seg selv å utnytte naturen ved å bruke den som avfallsplass, fordi det for henne er lettvinnt og økonomisk sparsomt. Denne handlingen og tankemåten gagnar henne selv og hun vektlegger ikke det beste for dyr, landskaper og økosystemer.

5.0 Diskusjon

I teoridelen redegjorde vi for ulike tilnærminger til skjønnlitteratur, med hovedfokus på den økokritiske litteratursamtalen. I dette kapitlet skal vi vurdere hvordan boken kan anvendes i den litterære samtalen, med utgangspunkt i funn fra analysen, for å svare på forskningsspørsmål 3. I arbeidet med analysen av den litterære teksten har vi forsøkt å finne ut hvordan den er bygd opp og hva teksten egentlig sier. Skardhamar poengterer at et grundig forarbeid og planlegging av samtalen er en forutsetning for at samtalen skal kunne lære elevene noe om teksten og om verden (2001, s. 76-77).

5.1 Fokuspunkter

Med bakgrunn i lærerens ansvar for å planlegge og strukturere den litterære samtalen deler vi våre funn fra analysen inn i følgende fokuspunkter fra boken:

1. Ulike holdninger til natur
2. Fysiske omgivelser og naturfremstillinger
3. Miljøkrise og bærekraftig utvikling

Ulland understreker lærerens ansvar for å forstå innholdet og velge ut deler av det som kan ha betydning i samtalen med elevene. De ulike enkeltdelene som velges ut vil derfor kunne åpne for refleksjoner, undring og videre tankegang (2016, s. 102). I diskusjonen av fokuspunktene vil vi drøfte hvordan de kan gi mulige innganger til samtaler som inviterer til refleksjoner om holdninger til natur og bærekraftig utvikling. Fokuspunktene er valgt på grunnlag av aspekter fra boken som vi har diskutert i analysen. Vi har dessuten valgt ut punktene med tanke på hvilke muligheter disse innfallsvinklene gir i den litterære samtalen, med vekt på hvordan diskusjoner av dem kan bidra til at elevene utvikler kompetanser som behøves for å bli og å være økoborgere. Vi benytter oss av Skardhamars (2001) ulike spørsmålstyper (identifikasjonsspørsmål, refleksjonsspørsmål og overføringsspørsmål) i drøftingen av muligheter i den litterære samtalen. Målsetningen med en slik økokritisk orientert litteratursamtale er å belyse hvordan boken kan brukes for å øke bevissthet og refleksjon rundt naturen og om hvordan mennesker, dyr, planter og omgivelser formidles i litteratur (Røskeland, 2018, s. 39).

I våre didaktiske refleksjoner om hvordan boken kan fungere som et utgangspunkt for en

økokritisk rettet litteratursamtale har vi tatt utgangspunkt i at boken som helhet har blitt lest av, for eller med elevene. Dersom elevene har blitt lest for, er det også viktig å merke at vi har tatt utgangspunkt i at illustrasjonene har blitt vist, da disse har stor innvirkning på handlingen, men også den litterære samtalen. Våre fokuspunkter og våre inngangsvinkler i samtalen har tatt utgangspunkt i samtaler med elever på de eldste klassene på barnetrinnet. Boken kan også være fruktbar å diskutere med de yngre elevene, særlig fordi bokens målgruppe er barn i alderen 6-9 år. I planleggingsfasen av en litterær samtale er det nødvendig å poengtere at læreren selv har ansvar for å velge ut litteratur og innhold som møter den aktuelle elevgruppens forutsetninger, basert på tidligere erfaringer (Ulland, 2016, s. 99). Vi har likevel valgt å ta utgangspunkt i de eldste elevene, da de har større forutsetninger for å kunne reflektere og samtale om de mest komplekse spørsmålene vi tar for oss. For å diskutere fokuspunktene har vi i litteratursamtalen valgt å trekke inn relevante sitater og illustrasjoner, da de begge har et stort potensial til å fungere som mulige innganger til refleksjoner om temaet.

5.1.1 Ulike holdninger til natur

I analysen har vi drøftet hvilke holdninger karakterene har til natur. Her kom vi frem til at barnekarakterene utviser ulike holdninger. Sivert er den som i størst grad utviser holdninger som stemmer overens med økosentriske syn på natur, ved at hans bidrag i etterforskningen motiveres av bekymring og omsorg for svanene. Vanjas holdninger ble diskutert med utgangspunkt i hennes egosentriske interesser, behov og reaksjoner på hvordan utslippene får konsekvenser for henne selv. Mo på sin side har utvist mye kunnskap om konsekvenser av utslippet og en holdning som eksplisitt trekker frem at han motiveres av å stanse utslippene og få svanene tilbake. Voksenkarakterene, med Mona-Lill og arbeiderne hennes som utgangspunkt viser heller antroposentriske holdninger til natur gjennom en dualistisk tankegang, hvor hennes egeninteresser prioriteres over de konsekvensene handlingene hennes fører med seg for livet i havet. Dermed fremstiller boken både økosentriske og antroposentriske holdninger til natur.

Å fokusere på menneskelige holdninger til natur vurderer vi som en god inngang til en litterær samtale, da alle elever på en eller annen måte har et forhold til natur og utviser holdninger i møte med den. Dette kan være et bevisst eller et ubevisst forhold og samtalen kan derfor bidra

til å bevisstgjøre elevene på hvilket forhold de har til natur. Barnekrimboken gir ett innblikk i hvordan ulike karakterer opplever seg selv i møte med naturen og vurderer sitt ansvar til å ta vare på den. Dermed kan holdninger til natur fungere som et utgangspunkt for klassesamtaler eller samtaler i grupper på barnetrinnet. Som nevnt i teorikapittelet kan skjønnlitteraturen og den litterære samtalen ha potensiale til å utvikle elevers sosiale og empatiske vurderingsevne og dermed øke innsikt i egne og andres handlingsmønstre (Gabrielsen & Blikstad-Balas, 2020, s. 88). Ved å diskutere karakterenes holdninger opp mot karakterenes handlingsmønstre kan elevene få innsikt i hvordan de to begrepene holdning og handling står i korrelasjon til hverandre. Refleksjonsspørsmål knyttet til holdninger til natur kan derfor gi elever en bedre forståelse av sine egne og andres holdninger til natur, men også en større forståelse av temaet i den valgte barnebogen.

I en klassesamtale styrt av læreren er det flere momenter fra boken som kan inkluderes. Ved å ta utgangspunkt i enkelte sitater fra barnekarakterene og fra Mona-Lill, kan elevene få forståelse for at det eksisterer ulike holdninger til natur, både i boken og i samfunnet generelt. På denne måten gir læreren elevene mulighet til å se sammenhengen mellom økosentriske og antroposentriske holdninger til natur. Å diskutere de ulike natursynene kan hjelpe elevene til å få økt forståelse for hvordan menneskeskapte ideer har gitt mennesket en privilegert rolle og verdimeslig forrang fremfor andre arter. Læreren etablerer et rom der elevene kan lære noe om seg selv, om historien og om verden (Ulland, 2016, s. 98).

På bakgrunn av vår analyse av boken vil vi trekke frem følgende illustrasjoner og sitater som kan fungere som et utgangspunkt for samtalestarten, for videre refleksjoner i åpen klasse om holdninger til natur. Svanefamilien illustreres som nevnt med et perspektiv som gjør at vi får en nærhet til det vi ser. Svanemoren og de tre svaneungene er illustrert med olje i fjærene og uttrykker en form for ubehag (s. 17). Illustrasjonen fungerer godt som et utgangspunkt for samtalen, fordi den kan vekke en følelse eller en reaksjon hos elevene, som kan reflekteres over og diskuteres i samspill med andre. I og med at det kommer frem i verbalteksten at Sivert får en tydelig reaksjon på det han ser, kan også sitatet: «Sivert må svelgje. Han får vondt i magen av å sjå på dei stakkars svanene» (s. 16) diskuteres sammen med elevene. Ved å inkludere sitatet gir læreren elevene mulighet til å bedre sette seg inn i Siverts holdninger til natur og dermed kunne skape et følelsesmessig engasjement til boken. Innsikten kan også skape refleksjoner hos leseren som kan føre til at elevene lettere kan relatere seg til den, slik at teksten og samtalen kan føre til refleksjoner om elevenes egne holdninger til natur.

Et annet eksempel fra boken som forteller noe om karakterenes holdninger til natur er følgende: «Shit! Tenk om det er dette som er her ute i badevatnet vårt ...» (s. 44). Sitatet kan fungere godt i en litterær samtale fordi det forteller noe om hvordan Vanja vurderer seg selv i forhold til sine omgivelser, noe alle mennesker, enten man er bevisst på det eller ikke, gjør. På denne måten kan elevene få innsikt i sine egne holdninger og reflektere over dem. Den tilhørende illustrasjonen er også interessant å diskutere sammen med sitatet, da den tydelig illustrerer konsekvensene for fiskene, som riktignok bor og lever i havet. Dermed blir Vanjas uttalelse og illustrasjonen et bilde på to motstridende fremstillinger av havet som sted, som kan være fruktbare å diskutere i klassesamtalen. Diskusjonen kan føre til at elevene får tydeligere forståelse for at Vanja og Sivert reagerer ulikt i møte med dyrs lidelser, med bakgrunn i den holdningen de har til omgivelsene sine.

Et tredje eksempel fra boken som kan diskuteres med utgangspunkt i karakterenes holdninger til natur er følgende: «Dei byrjar å fortelje om Mona-Lill som har dumpa spillolje i fjorden med vilje. At ho vil få Luke arrestert og overta fabrikkens sjølv» (s. 89). Mona-Lill fungerer som en tydelig motsetning til barnekarakterene ved at hun tar valg basert på sine egne interesser og sin egen økonomiske vinning. Ikke bare handler hun omsorgsløst i møte med naturen, men hun vil også sørge for at en uskyldig mann blir arrestert. Mona-Lills holdninger til naturen viser seg antroposentriske, ved at hun unytter naturen og ikke vektlegger de konsekvensene handlingene hennes fører med seg for livet i havet. Mona-Lills holdninger til natur kan derfor være interessante å diskutere i en klassesamtale, slik at elevene inviteres til refleksjoner om hva som er hensynsfulle møter med omgivelsene sine, og hva som er hensynsløs atferd.

I tillegg til Mona-Lill presenterer boken andre voksenkarakterer som viser lite engasjement for det barna forteller om. Det at både politiet og lokalavisen avviser barnas påstander, og kaller de for «eventyrsaker» (s. 66) og «røvarhistorier» (s. 68) forteller noe om hvilke holdninger autoritetene i bygden har til både naturen og til barn generelt. Å diskutere disse holdningene kan føre til refleksjoner om ansvar. Dermed kan elevene få forståelse for hvordan holdninger i samfunnet generelt sett påvirkes av det ansvaret enkeltmennesket kjenner på i samhandling med naturen. Både Mo og Vanja stiller spørsmål ved hvorfor noen gjør noe «så farleg og dumt» (s. 57). Et identifikasjonsspørsmål som er hensiktsmessig å stille elevene kan derfor være: «Hvorfor tror du at de voksne gjør noe som er farlig og dumt?». Et slikt spørsmål kan besvares ved å ta utgangspunkt i tidligere refleksjoner over ulike holdninger til natur.

Således vil elevene kunne resonnerer over handlingene til voksenkarakterene i boken, i tillegg til å vurdere hvorfor barna mener de er «farlige og dumme».

Spørsmål til den litterære tekstens fremstillinger av ulike holdninger til natur kan derfor være hensiktsmessig å diskutere i samtalen. Elevene kan få muligheten til å se sammenhengen mellom teksten, det virkelige liv og seg selv. Spørsmål om hvordan ulike holdninger til natur påvirker vår samhandling med natur, og hvordan teksten har hjulpet elevene til å få forståelse for dette, kan fungere som et utgangspunkt. I tillegg kan det være aktuelt å spørre om elevene har endret sine oppfatninger av hvordan samspillet mellom holdninger og atferd gjensidig påvirker hverandre, etter lesningen av *Dei svarte svanene*.

5.1.2 Fysiske omgivelser og fremstillinger av natur

I analysen har vi drøftet hvordan naturen fremstilles gjennom bokens verbaltekst og i illustrasjoner, samt at vi har undersøkt hvilken betydning de fysiske omgivelsene har for handlingen. Her kom vi frem til at naturbeskrivelser ikke forekommer i stor grad i verbalteksten og at illustrasjonene derfor spiller en utdypende rolle, i relasjon til Ommundsens teorier om illustrasjoners utdypende funksjon (2018, s. 157). Fjorden har blitt vist til som en sentral del av handlingen, både ved at barna har et nært forhold til den, og ved at det er den som er offer for miljøkriminaliteten. Vi fant også ut at naturen illustreres på nærmest alle oppslagene og preges av en virkelighetsnær og naturtro fargebruk. Denne virkelighetsnære måten å beskrive natur gjennom bilder på, kan bidra til at leseren i større grad kan leve seg inn karakterenes nærmiljø. De fysiske omgivelsene har fått understreket sin sentrale rolle ved at den utspiller seg i en liten, idyllisk bygd på Vestlandet.

Å fokusere på naturfremstillinger i boken og de fysiske omgivelsenes rolle vurderer vi som en god fortsettelse på den litterære samtalen. Elevene kan slik dra fordel av å diskutere hvordan det vi leser og skriver om naturen, påvirker måten vi sanser natur, i samsvar med Gogas teorier om dette (2018, s. 353). Barnekrimboken gir et innblikk i hvordan bygden handlingen utspiller seg i ser ut, ved at den illustreres både på kartet og i illustrasjoner. Dermed kan de fysiske omgivelsene i boken fungere som et utgangspunkt for klassesamtalen.

Refleksjonsspørsmål, identifikasjonsspørsmål og overføringsspørsmål knyttet til omgivelser og naturfremstillinger kan derfor gi en bedre forståelse av hvordan fremstillinger av natur kan påvirke måten vi opplever den.

Kartet på bokens innsidepermer, som har blitt løftet frem i analysen kan fungere som et utgangspunkt for å samtale om naturfremstillinger og de fysiske omgivelsene. Kartet har den funksjonen at det i større grad inkluderer leseren, ved at hen kan plassere seg direkte inn i handlingen. Vi kan derfor tenke oss at ved å nytte seg av kartet under lesningen og ved å samtale om kartet, kan elevene få et nærere forhold til stedet hvor handlingen foregår og dermed leve seg mer inn i karakterenes opplevelser. Elevene kan gjennom kartet skape egne forestillinger av stedet. Kartet kan i samtalen studeres ved å for eksempel lete etter naturfremstillinger. Dermed kan elevenes oppfatninger av naturfremstillinger og hva natur er, brukes som et utgangspunkt for felles refleksjon. På kartet illustreres også fabrikken, som kan studeres og diskuteres. Fabrikken som en kontrast til resten av de idylliske omgivelsene kan fungere som et utgangspunkt for å diskutere konsekvensene av fabrikkdriften, både i boken og i samfunnet generelt.

Illustrasjonene av bygden preges av idylliske og nasjonalromantiske beskrivelser av norsk natur med høye fjell og dype fjorder. Flaggene i bakgrunnen av illustrasjonene fremhever også dette. Denne fremstillingen kan være hensiktsmessig å reflektere over i samtalen med elevene, ved å ta opp spørsmål om hva illustrasjonene formidler. Læreren kan for eksempel gi elevene mulighet til å bli bevisste på at naturfremstillinger i litteraturen kan kobles til hvordan vi opplever natur. Det kan også gjøre elevene bevisste på at illustrasjonene av natur kan tydeliggjøre kontrasten mellom ønsket og uønsket samhandling med natur. Det kan også være interessant å diskutere hvordan været fremstilles, ved at det alltid er sol og fint vær, med unntak av et værskifte i det barnekarakterene møter motstand, når de prøver å overbevise de voksne. Dette værskiftet påvirker den estetiske opplevelsen og stemningen hos leseren. Spørsmål om hvordan elevene opplever fremstillinger av været og hvilken virkning dette har, kan øke den generelle forståelsen for hvordan litterære virkemidler fører leseren nærmere teksten.

Et annet illustrativt trekk som ikke vektlegges i verbalteksten, er de mange ulike måkene som preger bildene i boken. På de aller fleste oppslagene er det illustrert måker på himmelen og på bakken. Ved noen tilfeller vender de også blikket mot leseren. Å diskutere måkenes tilstedeværelse med elevene kan åpne for flere ulike tolkninger. Illustrasjonene forteller kanskje noe om at fuglene «følger med» på barnas observasjoner og handlinger. Kanskje er Sivert og de andre barnekarakterene lite oppmerksomme på måkene, fordi de ofte befinner seg i nærheten og dermed utgjør en normalitet for karakterene. Elevenes tolkning av dette

trekket kan få dem til å reflektere over hensikten med tilstedeværelsen av fuglene. Det kan for eksempel forsterke en følelse og forståelse av hvordan menneskelige handlinger påvirker dyrelivet.

Et tredje trekk ved de fysiske omgivelsene som kan diskuteres i samtaler med elevene er stedets betydning. Ved å diskutere hvilken funksjon det har at handlingen utspiller seg i en liten bygd på Vestlandet, kan elevene reflektere over hvordan dette påvirker karakterenes forhold til naturen. Et interessant refleksjonsspørsmål å stille elevene er: «Hvordan tror du handlingen hadde utspilt seg dersom barna bodde i en storby?». Spørsmålet åpner for refleksjoner om likheter og ulikheter ved storby og bygd, og kan dermed trekke sammenhenger mellom egne erfaringer og andres, alt ettersom hvor de selv bor. Et annet spørsmål som lar elevene bruke seg selv er: «Hva hadde du gjort dersom du hadde oppdaget oljeutslipp i vannet der du pleier å bade?» Ved å stille et slikt overføringsspørsmål knyttes teksten til elevenes liv og virkelighet. Elevene får nytte sin evne til å tenke, reflektere kritisk og trekke slutninger.

Spørsmål som vedrører den litterære fremstillingen av natur og de fysiske omgivelsene knyttet til tekstens hovedtema er, som vist, hensiktsmessige å diskutere med elevene. Ved å diskutere dette fokuspunktet får elevene også her muligheten til å se sammenhengen mellom teksten, det virkelige liv og seg selv. Spørsmål om hvordan naturfremstillinger i litteratur kan påvirke hvordan vi tenker om natur og hvordan teksten hjelper elevene til å øke sin innsikt i og forståelse for dette, kan fungere som et utgangspunkt. Også her er det aktuelt å spørre om elevene har endret oppfatningene sine av illustrasjonenes rolle for formidlingen av handlingen etter samtalen om *Dei svarte svanene*.

5.1.3 Miljøkrise og bærekraft

I analysen har vi drøftet hvordan naturkrisen kommer til syne i boken og hvordan den miljøetiske dimensjonen har fått oppmerksomhet gjennom handlingen og sakprosa-innslaget i slutten av boken. Her kom vi frem til at boken som helhet trekker frem eksempler på miljøutfordringer, ved å sette søkelys på forurensning og forsøpling av havområder og oljeforurensning i havet. *Dei svarte svanene* tar opp store og komplekse problematikker som tilpasses målgruppen. Boken vektlegger på denne måten hvordan forståelsen av barns og voksnes ansvar for å ta vare på natur og miljø påvirker innsatsen i samhandling med

omgivelser. Boken peker også på hvilke konsekvenser forurensing medfører, ved å trekke frem svaner og fisker som konkrete offer for de menneskelige handlinger som presenteres. Dermed finner man i boken spørsmål om natur, miljø og klima som er håndterbare for leseren og som videre er formålstjenlige å diskutere i klassesamtalen.

Å diskutere hvordan boken fremstiller naturkrisen, miljøutfordringer og bærekraftig utvikling vurderer vi som en sentral del av den litterære samtalen, med bakgrunn i at å samtale om disse temaene kan bidra til at elevene får økt sin kunnskap om temaet som helhet. Å samtale om litteraturen kan øke elevenes generelle forståelsesevne, bidra til identitetsutvikling og lærdom om historie og verden (Ulland, 2016, s. 98). Denne kunnskapen og disse ferdighetene kan videre føre til at elevene kan få anledning til å utvikle ansvarsfølelse og medfølelse for natur og miljø og få økt motivasjon til å ta vare på den. Dette i tråd med Rødnes poeng om at det å diskutere miljøproblematikk ved å samtale om tekster, kan bidra til å utvide elevens engasjement både for tekstene og for etiske og moralske dilemmaer (Rødnes, 2019, s. 64). Det kan også argumenteres for at *Dei svarte svanene* som en miljørelatert fortelling, med bakgrunn i Weik von Mossners teorier, kan fremkalle elevenes empati med ofre som utsettes for miljørelatert urettferdighet (2017, s. 83). Teksten følger Sivert gjennom et «outsiderperspektiv» ved at det ikke er han selv som utsettes for urettferdighetene, men han viser omsorg for ofrene, altså naturen og dyrelivet. Leserens empati vil derfor kunne fremkalles gjennom å diskutere hvordan Sivert viser omsorg gjennom sine tanker og handlinger.

Barnas overordnede handlinger og engasjement for å ta ansvar på vegne av omgivelsene kan brukes som et utgangspunkt for å diskutere hvordan mennesket er ansvarlig for klimaendringer. Handlingene barna utfører i *Dei svarte svanene* kan på denne måten ha innvirkning på elevene på en slik måte at de tenker over sine egne handlinger og får forståelse for både konsekvenser og løsninger. Ved å ta utgangspunkt i barnekarakterenes handlingsmønstre i møte med og tanker om naturen, kan det bevisstgjøre elevene om hvorfor forurensing er farlig, noe som kan danne et ønske hos elevene om å bidra. Barnas engasjement kan samtales om og diskuteres på en slik måte at det kan ha moraliserende effekt på elevene og dermed kan inspirere og motivere til å forstå klimakonsekvenser og løse klimaproblemer. Karakterenes atferd kan i tillegg reflekteres over ved å diskutere hvordan de kan fungere som forbilder for leserne, ved at de hever stemmen når de opplever noe som strider mot bærekraftige handlingsmønstre.

Gjennom bokens handling, tematikk og motiv utvises en moral som representerer ideen om at de handlingene og valgene den enkelte tar har betydning for håndteringen av klimakrisen, naturkrisen og den bærekraftige utviklingen i samfunnet. I *Dei svarte svanene* representerer barnekarakterene også en ide om barnehelten som kan endre verden, mens de voksne skurkene representerer et bilde på samfunnet generelt, med enkeltmennesker og industrier som ikke bidrar til å løse klimakrisen, til fordel for økonomisk vinning. I og med at menneskelige handlinger påvirker naturen, klimaet og miljøet vil elevene kunne diskutere hvordan boken belyser temaet. Ved å reflektere over hvordan industri og samfunnet generelt påvirker de holdningene vi har, de valgene vi tar og hvordan vi vurderer vår egen evne til å bidra, kan elevene få forståelse for hva klimakrisen er og hvordan en bærekraftig utvikling kan være løsningen.

På det siste oppslaget presenteres Mathismoens «Miljøfakta» som dreier seg spesifikt om oljen som knyttes tett opp mot handlingen i boken. Å diskutere oppslaget sammen med elevene kan bidra til at de ser sammenhengen mellom det enkle og det komplekse. En slik vektlegging av dette innslaget vil kunne initiere samtaler om klimaendringer og bærekraftig utvikling også utenfor boken, noe som kobler litteraturen til kulturen og samfunnet. Ved å samtale om skjønnlitteratur som tematisk omfatter store og overveldende tema på en slik måte at elevene klarer å relatere til karakterenes tanker, følelser og handlinger, kan læreren bevisstgjøre elevene eller angi en retning for en mer bærekraftig levemåte. Gjennom samtaler om hvordan lærdommen den skjønnlitterære teksten formidler henger sammen med den innsikten vi får i karakterenes følelser, kan elevene sette ord på opplevelsen av en erfaringsverden som er reell selv om det fremstilles i en fiksjonskontekst.

Spørsmål som vedrører hvordan den aktuelle litteraturen fremstiller forurensing, klimautfordringer og bærekraftig utvikling vurderer vi som hensiktsmessig å diskutere med elevene. Ved å samtale om dette fokuspunktet kan elevene få muligheten til å trekke forbindelseslinjer mellom litteraturen og den virkelige verden. Spørsmål som vedrører store og komplekse tema, kan forenkles ved at elevene får ta utgangspunkt i noe som er konkret. *Dei svarte svanene* vektlegger forsøpling og oljeforurensning som er to konkrete elementer som kan brukes for et utgangspunkt for å diskutere klimautfordringene som helhet. Til sist i den litterære samtalen vil det være aktuelt å spørre om elevene har fått innsikt i og en utvidet forståelse for temaet bærekraftig utvikling, av å lese og samtale om skjønnlitteratur i enkel form og i en sjanger som vektlegger spenning og mystikk.

5.2 Elevene som økoborgere

Som presentert i teorikapittelet viser Goga til begrepet økoborgerskap og forklarer dette som et økologisk medborgerskap hvor en er en del av et fellesskap der forpliktelser og ansvar står i et avhengighetsforhold til mennesker, planter, dyr og økolandskapet som helhet (2020, s. 83). Vår forståelse av begrepet henger sammen med ansvarlighet, engasjement og kunnskaper som kreves for å kunne handle i tråd med bærekraftige prinsipper. I samsvar med Buell og Massey og Bradfords poeng om at miljøorienterte tekster kan bidra til at unge sosialiseres slik at de blir ansvarlige og empatiske økoborgere som engasjerer seg i bærekraftig utvikling, kan vi trekke frem at å lese og samtale om *Dei svarte svanene* oppfyller denne funksjonen. Som et resultat vil elevene som økoborgere, kunne ha tilgang til samfunnets miljødebatter og kan vurdere seg selv som «ecological subjects» (Massey & Bradford, 2011, s. 109).

De foreslåtte samtalene om teksten kan bidra til økt forståelse om og verdsettelse av naturen, noe som videre kan fungere som en viktig motivator for bærekraftige handlingsmønstre. Dermed kan samtalen også være et utgangspunkt for elevenes refleksjoner av sitt ståsted i verden som økoborgere. Karakterene i klodeklubben agerer som økoborgere ved at de handler ansvarsfullt og omsorgsfullt i naturen og utviser økosentriske holdninger til den. Ved å lese litteratur som fremstiller karakterer som økoborgere kan elevene få et bevisst forhold til hva økoborgerskap er, gjennom å reflektere over bærekraftige mål og verdier, for andre og seg selv. Ved at elevene blir bevisste på verdien av aktiv deltagelse kan det etableres et ønske om omsorg, kunnskap og solidaritet hos dem (Heggen, et.al., 2019, s. 397). Dermed kan vi bidra til å oppdra informerte og aktive elever som blir økoborgere i et bærekraftig samfunn.

Når elevene leser skjønnlitteratur der handlingen preges av karakterenes forhold til naturen kan det påvirke deres egne tanker og holdninger til natur. De fysiske omgivelsene og hendelsene som karakterene blir innblandet i gir konkrete eksempler på grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk som eksisterer i dagens samfunn. Barnekarakterenes pågangsmot, vilje og engasjement gir også eksempler på hvordan disse kan håndteres. Gjennom Siverts bekymring og Mos kunnskap kan elevene få grunnlag til å sette ord på hva som kan gjøres for å ta vare på dyr og landskap i nærområdet og argumentere for hva som er omsorgsfull atferd i møte med naturen. Barnekarakterenes og leserens parallelle utvikling til å bli økoborgere, ved å anskaffe lærdom om konsekvenser av forsøpling og havforurensing, fungerer som et bidrag til dannelsesprosessen mot å bli og å være en økoborger.

Den lille bygden på Vestlandet hvor handlingen tar sted kan fungere som et bilde på et samfunn nær elevene og det er derfor hensiktsmessig å diskutere realiteten i det litteraturen formidler. Gjennom karakterenes handlinger og følelser fremstilles verdier som samsvarer med økologiske innsikter og å være en økoborger. Gjennom å ta i bruk litteraturens ilagte seanser og samtale om disse gjennom etisk refleksjon kan ønskelig omsorgsfull atferd i møte med natur diskuteres. Ved å ta stilling til konsekvenser av global oppvarming og klimautfordringer vil elevene kunne utvikle vesentlige kunnskaper om årsak og virkning av hvordan menneskelige handlinger påvirker miljøet og naturens sårbare og utsatte sider.

6.0 Konklusjon

Innledningsvis tok vi opp hvordan temaet bærekraftig utvikling gjør seg gjeldene i skolens styringsdokumenter for at elevene skal tilegne seg kompetanser som er nødvendige for å være aktive og autonome samfunnsborgere og økoborgere. I denne masteroppgaven har vi forsøkt å svare på problemstillingen: Hvordan inviterer barnekrimboken *Dei svarte svanene* til refleksjoner rundt forholdet mellom mennesker og natur, og hvordan kan boken arbeides med i norskundervisningen for å forme fremtidens økoborgere? I sammenheng med skolens ansvar for å formidle temaet bærekraftig utvikling gjennom alle fag har vi forsøkt å fremme et konkret eksempel på hvordan ideene fra styringsdokumentet kan settes ut i norske klasserom. *Dei svarte svanene* er en barnekrimbok som utnytter krimsjangerens mystiske og uhyggelige virkemidler og som i tillegg fremmer og formidler en miljøetisk dimensjon, dersom den aktivt arbeides med fra et planlagt og reflektert ståsted.

For å svare på problemstillingen gjennomførte vi en litterær analyse av boken hvor vi undersøkte hvilke virkemidler fra krimsjangeren som finner sted i den. Videre undersøkte vi hvordan de ulike karakterenes egenskaper og funksjoner bygget opp under disse virkemidlene. Vi tok så utgangspunkt i paratekster, verbaltekst og illustrasjoner for å kunne etablere en innsikt i hvordan naturfremstillinger og fysiske omgivelser blir representert i boken. Ettersom at naturfremstillingene i større grad preget illustrasjonene enn verbalteksten har det blitt viktig å vurdere dem som en forlengelse av bokens etiske horisont. Karakterenes ulike forhold og holdninger til natur ble drøftet og belyst ved å vektlegge deres personlige og miljøetiske interesser i henhold til miljøkriminaliteten som rammer boken. Basert på analysefunn etablerte vi et grunnlag for fokuspunkter som videre dannet diskusjonskapittelets struktur.

Det første forskningsspørsmålet dreier seg om miljøkriminalitetens fremstilling i boken, gjennom karakterer og spenningsoppbygging. Vi fant ut at karakterenes egenskaper, sammen med illustrasjonene i boken, er det som i størst grad bidrar til å bygge opp en spenning i handlingen. Vi fant også ut at boken belyser en samfunnsmessig utfordring ved å fremstille oljeforurensning av havet som lovbrudd og naturen som offer. De ulike karakterene i boken skaper på ulike måter konkrete reelle reaksjoner, ved å utvise ulike holdninger og handlinger i møte med miljøkriminaliteten. Det andre forskningsspørsmålet knytter seg også direkte til boken, hvor det ble sett på naturrepresentasjoner og karakterenes ulike forhold til natur. Vi

fant at naturen fungerer som mer enn et bakteppe for handlingen, ved at den er offer for lovbruddet og at etterforskningen drives og motiveres av å ta vare på den, med bakgrunn i barnekarakterenes økosentriske og skurkens antroposentriske holdninger til natur. Boken formidler også menneskelig ansvarlighet for miljøet, gjennom handlingen og Mathismoens miljøfakta.

Det tredje forskningsspørsmålet handler om hvordan boken kan arbeides med for å fremme refleksjoner knyttet til bærekraftig utvikling. Vi har funnet at ved å benytte seg av de mulighetene boken selv legger opp til og de vi har trukket ut i analysen, vil den kunne fungere godt som et utgangspunkt for en økokritisk motivert litterær samtale. Ved å formulere spørsmål som tar opp forholdet mellom mennesker og natur, fysiske omgivelser og fremstillinger av natur i boken, vil samtalen kunne knytte boken direkte opp mot tendenser i samfunnet. Dermed vil refleksjoner, kunnskaper og holdninger kunne utvikles på en slik måte at elevene blir bevisste på sitt eget ståsted i verden som økoborgere.

Ved å benytte oss av et teoretisk rammeverk bestående av teorier om bokens sjanger, det økokritiske feltet og om bildeboken fant vi ut at boken åpner for flere refleksjoner om forholdet mellom mennesker og natur og hvordan dette forholdet påvirkes av ulike holdninger til natur og andre individuelle trekk ved karakterene. Dette gjelder både gjennom analyser av karakterene i et krimperspektiv og et økokritisk perspektiv, men også rundt forhold som knytter bokens tematiske helhet til vår virkelige verden. Ettersom at boken vektlegger naturfremstillinger og ulike holdninger til natur fant vi at den gir gode innganger til refleksjoner knyttet til menneskets plass i naturen, menneskelig ansvar for miljøet og bærekraftig utvikling. Gjennom å lese og samtale om boken kan den økokritiske tilnærmingen gi elevene muligheten til å leve seg inn i ulike livsbetingelser og dermed også etablere engasjement, empati og medfølelse for naturen.

Avslutningsvis konkluderer vi med at boken, med sin handling og tematikk har et potensiale til å åpne for invitasjoner til å reflektere over og bli bevisst på at ulike forhold til natur påvirker hvordan vi samhandler med den og at dette har konsekvenser for miljø og klima. Boken kan med sine fremstillinger av natur og vektlegging av fysiske omgivelser åpne for samtaler om miljøkrisen og bærekraftig utvikling. Dermed vil kunnskaper, holdninger og engasjement etableres og elevene kan formes som økoborgere. Resultater fra studien viser

hvordan norskfaget kan anvende skjønnlitteratur til å inkludere bærekraft i undervisningen, med sine forutsetninger for å anvende litteraturen fremfor å lese den.

7.0 Litteraturliste

- Aase, L. (2005). Litterære samtalar. I B. K. Nicolaysen & L. Aase (Red.), *Kulturmøte i tekstar: Litteraturredaktiske perspektiv* (s. 106-124). Samlaget.
- Andersen, P. T., Mose, G. & Norheim, T. (2012). Litteratur og litteraturvitenskap. I P. T. Andersen, G. Mose, & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse. En innføring* (s. 157-188). Pax.
- Aydelotte, W. O. (1978). Detektivfortellingen som historisk kilde. I K. Heggelund & N. Nordberg (Red.), *Kriminallitteraturen* (s. 33-51). Gyldendal.
- Bakken, J., Mose, G. & Oxfeldt, E. (2012). Sammensatte tekster. I P. T. Andersen, G. Mose, & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse. En innføring* (s. 9-26). Pax.
- Bibliotek-systemer (2023, 30. april). *100 mest utlånte bøker i Bibliofil-bibliotek de siste 6 måneder*. Bibsyst. <https://www.bibsyst.no/top100ustat.html>
- Birkeland, T. (2016). Forhandling om natur – kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok Kaninliv (1978). *Barnelitterært Forskningstidsskrift*, 16(7). <https://doi.org/10.3402/blft.v7.33705>
- Birkeland, T., Mjør, I. & Teigland, A-S. (2018). *Barnelitteratur: Sjangrar og teksttypar*. Cappelen.
- Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination. Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Cappelen Damm. (u.å.). *Ole Mathismoen*. <https://cappelendam.no/forfattere/Ole%20Mathismoen-scid:29912>
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Engelstad, A. (1995). Skjulte mønstre. I A. Elgurén & A. Engelstad (Red.), *Under Lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 287-297). Cappelen.
- Fjeldberg, G. (2020, 12. august). Krim dominerer blant barnebøkene. Nå avslører

heltene miljøkriminalitet med mobilen. *Bergens Tidende*.

<https://www.bt.no/kultur/i/vQ4a6B/krim-dominerer-blant-barneboekene-naa-avsloerer-heltene-miljoekriminalitet-med-mobilen>

FN-Sambandet. (2021a, 28. oktober). *Bærekraftig utvikling*. Fn.

<https://www.fn.no/tema/fattigdom/baerekraftig-utvikling>

FN-sambandet. (2021b, 13. juli). *Bærekraftig utvikling*. Fn.

<https://www.fn.no/undervisning/undervisningsopplegg/baerekraftig-utvikling>

FN-sambandet. (2021c, 2. juni). *Bærekraftsbiblioteket*. Fn.

<https://www.fn.no/undervisning/undervisningsopplegg/8-10-trinn/baerekraftsbiblioteket>

FN-sambandet. (2021d, 16. desember). *Leseliste mål 14*. Fn.

<https://www.fn.no/undervisning/undervisningsopplegg/5-7-trinn/baerekraftsbiblioteket/leseliste-maal-14>

FN-sambandet. (2022, 15. desember). *God utdanning*. Fn.

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/god-utdanning>

FN-sambandet. (2023a, 4. april). *FNs bærekraftsmål*. Fn.

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

FN-sambandet. (2023b, 2. februar). *Stoppe klimaendringene*. Fn.

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/stoppe-klimaendringene>

FN-sambandet. (2023c, 2. februar). *Livet i havet*. Fn.

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/livet-i-havet>

Furuset, S. & Hennig, R. (2023). *Økokritisk håndbok: Natur og miljø i litteraturen*.

Universitetsforlaget.

Gabrielsen, I. L., Blikstad-Balas, M. (2020). Hvilken litteratur møter elevene i norskfaget?

En analyse av hvilke skjønnlitterære verk som inngår i 178 norsktimer på åttende trinn. *Edda*. Årgang 107, nr.2-2020, s. 85-99

<https://doi.org/10.18261/issn.1500-1989-2020-02-02>

Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge.

Gjesdal, A. M. (2021). For hvem ønsker vel å leve i huler? En utforskning av begrepet «Bærekraftig utvikling» i norske stortingsdebatter (1998-2019). I M. Axelsson & B. B. Opset. (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget* (s. 39-58). Universitetsforlaget.

Glotfelty, C. (1996). Introduction. I C. Glotfelty og H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism reader. Landmarks in Literary Ecology* (s. xv-xxxii). University of Georgia Press.

Goga, N. (2015). *Kart i barnelitteraturen*. Portal Akademisk.

Goga, N. (2017). I begynnelsen var treet. Økokritisk lesning av omformingen fra et stykke tre til gutt i Carlo Collodis *Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino* (1883). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 8(1), 18-28.

<https://doi.org/10.1080/20007493.2017.1308750>

Goga, N. (2018). Bærekraftig litteraturundervisning. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur– introduksjon for lærere* (s. 351-369). Universitetsforlaget.

Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. & Nyrnes, A. (2018). Introduction. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyrnes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures Nordic Dialogues* (1-23). Palgrave Macmillan.

Goga, N. (2019). Økokritiske litterursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill? *Acta Didactica Norge* 13(2), 1-21.

<https://doi.org/10.5617/adno.6447>

Goga, N. (2020). Økokritiske blikk på barnelitteraturen. *Bøygen litteraturtidsskrift*, 17(3) 74-87. https://issuu.com/boygen/docs/boygen_03_2017_web

Guanio-Uluru, L. (2016). Fortellerstrategier og leserhenvendelser i nordisk barnekrim: LasseMaja og Detektivbyrå nr. 2. *Barnboken*, 39(2016).

<https://doi.org/10.14811/clr.v39i0.255>

- Häbler, C. & Elisenberg, M. (2021). Med barneleseren inn i en økokritisk lesepraksis. I M. Axelsson & B. B. Opset. (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling*. Perspektiver for norskfaget (s. 124–143). Universitetsforlaget.
<https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-06>
- Heggen, M. P., Sageidet, B. M., Goga, N., Grindheim, L. T., Bergan, V., Krempig, I. W., Utsi, T.A., & Lynngård, A. M. (2019). Children as eco-citizens? *Nordina: Nordic Studies in Science Education*, 15(4), 387-402.
<https://doi.org/10.5617/nordina.6186>
- Hennig, R. (2021). Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget. I M. Axelsson & B. B. Opset. (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget* (s. 13–35). Universitetsforlaget.
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i Norsk – Metodeboka 1* (s. 44-58). Universitetsforlaget.
- Kärrholm, S. (2011a). Den hårdkokta deckaren. I K. Bergmann & S. Kärrholm (Red.), *Kriminallitteratur* (s. 87-103). Studentlitteratur.
- Kärrholm, S. (2011b). Pusseldeckaren. I K. Bergmann & S. Kärrholm (Red.), *Kriminallitteratur* (s. 69-84). Studentlitteratur.
- Kärrholm, S. (2011c). Barn- og ungdomsdeckaren. I K. Bergmann & S. Kärrholm (Red.), *Kriminallitteratur* (s. 143-162). Studentlitteratur.
- Kärrholm, S. (2016). Spänningslitteratur för barn och vuxna: När målgrupper og genrer korsas i verkens paratexter. *Barnboken* 39(2016).
<https://doi.org/10.14811/clr.v39i0.256>
- Klein, J. (2020). *Bærekraftig utvikling i skolen*. Pedlex.
- Kunnskapsdepartementet. (2017a). *Bærekraftig utvikling*. Udir.
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/2.5.3-barekraftig-utvikling/>
- Kunnskapsdepartementet. (2017b). *Om overordnet del*. Udir.

<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/om-overordnet-del/>

Kunnskapsdepartementet. (2017c). *Respekt for naturen og miljøbevissthet*. Udir.

<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/1.5-respekt-for-naturen-og-miljøbevissthet/?lang=nob>

Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplanen i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift.

Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. Udir.

<https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/tverrfaglige-temaer>

Leser søker bok. (u.å). *100-lista*. Boksok. <https://boksok.no/liste/100-lista/>

Lillegraven, R. (2020). *Klodeklubben: Dei svarte svanene*. Samlaget.

Lillegraven, R. (2021). *Klodeklubben: Fanga på fjorden*. Samlaget.

Massey, G. & Bradford, C. (2011). Children As Ecocitizens: Ecocriticism and Environmental Texts. I K. Mallan & C. Bradford (Red.), *Contemporary Children's Literature and Film: Engaging with Theory* (s. 109-126). Palgrave Macmillan.

Mjør, I. (2010). I resepsjonens teneste. Paratekst som meningsberande element i barnelitteratur. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 1(1).

<https://doi.org/10.3402/blft.v1i0.5856>

Myren-Svelstad, P. E. (2020). Ting som er for store og ting som er for små: Økologisk tenkning i Ruth Lillegravens *Eg er eg er eg er* (2016). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 11(1), 1-11

<https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2020-01-10>

Norsk barnebokinstitutt. (2015). *Serielitteratur*. Barnebokinstituttet.

<https://barnebokinstituttet.no/aktuelt/utstilling-serielitteratur/>

Nussbaum, M. (2016). *Litteraturens etikk: Følelser og forestillingsevne*. (A. Øye, Overs.). Pax.

Nyeng, F. (2017). *Hva annet er også sant? En innføring i vitenskapsfilosofi*. Fagbokforlaget.

- Ommundsen, Å. M. (2018). Bildeboka. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur – introduksjon for lærere* (s. 149-170). Universitetsforlaget.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*. (LOV-1998-07-17-61). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringsloven>
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme og E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61-73). Fagbokforlaget.
- Røskeland, M. (2018). Natur i litteraturen. I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep – om å arbeide med skjønnlitteratur og sakprosa* (s. 39-56). Fagbokforlaget.
- Samlaget. (u.åa.). *Ruth Lillegraven*. <https://samlaget.no/collections/ruth-lillegraven>
- Samlaget. (u.åb.). *Dei svarte svanene*. <https://samlaget.no/products/dei-svarte-svanene>
- Sinnes, A. T. (2021). *Utdanning for bærekraftig utvikling: Hva, hvorfor og hvordan?* Universitetsforlaget.
- Skardhamar, A-K. (2001). *Litteraturundervisning. Teori og praksis*. Universitetsforlaget.
- Skei, H. H. (2008). *Blodig alvor: Om kriminallitteraturen*. Aschehoug.
- Slettan, S. (2008). Heltar under tvil. Om detektivar i kriminalromanar for ungdom. I P. O. Kaldestad & K. B. Vold (Red.), *Årboka: Litteratur for barn og unge* (s. 28-44). Det Norske Forlaget.
- Slettan, S. (2018). Krim og spenning for barn. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur – Introduksjon for lærere* (s. 127-147). Universitetsforlaget.
- Slettan, S. (2020). Krim og Spenning. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur – ei innføring* (72-84). Cappelen.
- Symons, J. (1978). Krimlitteratur – Hva er det og hvorfor leser vi det. I K. Heggelund & N. Nordberg (Red.), *Krimlitteraturen* (s. 9-23). Gyldendal.
- Todorov, T. (1995). Krimromanens typologi. I A. Elgurén & A. Engelstad (Red.),

- Under Lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 202-214). Cappelen.
- Tønnessen, E. S. (2018). Visuelle barneromaner. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur – Introduksjon for lærere* (s. 171-194). Universitetsforlaget.
- Ulland, G. (2016). Litteratursamtalens danningspotensial. *Norsk tidsskrift for pedagogikk og kritikk* 2(3), 97–110. <https://doi.org/10.17585/ntpk.v2.270>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Norsk (NOR01-06) Kjerneelementer*. Udir.no
<https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/laremidler/kvalitetskriterier-for-laremidler/kunnskapsgrunnlag-kvalitetskriterium-norsk/laremiddel-i-norskfaget/kjerneelement-i-norskfaget/>
- Velkommen til Barnelitterært forskningstidsskrift – BLFT. (2010). *Nordic journal of childLit aesthetics*, 1(1). <https://doi.org/10.3402/blft.v1i0.5683>
- Waage, L. R. (2004). Kjekke barn gjør gode gjerninger. Bjørn Sortlands *Kunstdetektivene*. I A-M. Bjorvand & S. Slettan (Red.), *Barneboklesninger: Norsk samtidslitteratur for barn og unge* (s. 97-107). Fagbokforlaget.
- Watson, V. (2000). *Reading series fiction – from Arthur Ransome to Gene Kemp*. RoutledgeFalmer.
- Weik von Mossner, A. (2017). *Affective ecologies: Emphaty, Emotion, and Environmental Narrative*. Ohio State University Press.